

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

VİLAYAT-I SELASE'DE MECLİS-İ MEBUSAN
SEÇİMLERİ (1908- 1912)

Şaban SÜREN

Danışman

Doç. Dr. Bilgin ÇELİK

İZMİR-2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Vilayat-ı Selase’de Meclis-i Mebusan Seçimleri (1908-1912)” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....

Şaban SÜREN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Vilayat-ı Selase’de Meclis-i Mebusan Seçimleri (1908- 1912)

Şaban SÜREN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı

Seçim çağdaş demokratik rejimlerde yöneticilerin belirlenmesi için kullanılan bir yöntemdir. Türk Demokrasi Tarihi için seçimlerin kökeni Tanzimat Dönemine kadar inmektedir. İlk seçim uygulamaları yerel yönetimlerin oluşturulması için uygulanırken I. Meşrutiyet dönemi ile yasama organı olan Meclis-i Mebusan’ın oluşturulması için uygulanmıştır. Ancak bu ilk deneme kısa süreli olmuştur.

1908 yılında İttihat Ve Terakkinin çabaları ile Meşrutiyet’in yeniden ilan edilmesi ile Osmanlı Devleti genelinde hürriyet ve özgürlük ortamı hakim olmuştur. Birçok ideolojik fikir ve görüş dile getirilmeye başlanmış ve muhalefet partileri kurulmuştur. 1908 Seçimleri farklı siyasi partilerin yarıştığı ilk seçim deneyimi olarak Türk Siyasi Tarihine girmiştir.

Birçok etnik unsurun yaşadığı Osmanlı Devleti’nin bugün ki Türkiye sınırları dışarısında bulunan Kosova, Selanik ve Manastır Vilayetleri Meşrutî yönetime geçilmesinde önemli rol oynamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyetinin iyi bir örgütlenme sağladığı bu bölgede 1908 ve 1912 Seçimlerinin uygulanması ve sonuçları ile seçilen Mebusların Meclis-i Mebusan’da izledikleri politikalar çalışmamızın konusunu teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Seçim, Meclis-i Mebusan, Meşrutiyet, Kosova, Selanik, Manastır.

ABSTRACT
Master's Thesis
Meclis-i Mebusan Elections İn The Vilayat-ı Selase (1908- 1912)
Şaban SÜREN

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of History
Republic of Turkey Historical Program

Election is a method used to identify administrators in contemporary democratic regimes. The origin of the elections for the history of Turkish Democracy goes back to the period of Tanzimat. The first election practices were applied for the establishment of local governments while the first Constitutional Period and the legislative assembly for the establishment of deputies were applied. However, this first trial has been short-lived.

In 1908, with the re-proclamation of constitutionalism through the efforts of Committee of Union and Progress, the atmosphere of freedom and independence prevailed throughout the Ottoman Empire. Many ideological ideas and opinions began to be expressed and opposition parties were established. The 1908 elections passed into Turkish Political History as the first election experience in which different political parties competed.

Inhabited by many ethnic groups, Ottoman Turkey, outside the boundaries of the state, Kosovo, Salonika and Manastir provinces have played a significant role in the transition to a constitutional monarchy. The subject of our study is the implementation of the 1908 and 1912 elections and the results, the policies followed by the deputies of the elected deputies.

Keywords: Election, Meclis-i Mebusan, Constitutionalism, Kosovo, Salonika, Monastir.

VİLAYAT-I SELASE'DE MECLİS-İ MEBUSAN SEÇİMLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	VIII
TABLolar LİSTESİ	IX
EKLER LİSTESİ	X

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM 1908 SEÇİMLERİ

1.1. SEÇİM KANUNU VE UYGULANMASI	4
1.2. PROPAGANDA FAALİYETLERİ	8
1.2.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Propaganda Faaliyetleri	9
1.2.2. Ahrar Fırkası'nın Propaganda Faaliyetleri	14
1.2.3. Rumların Propaganda Faaliyetleri	15
1.2.4. Slavlar'ın Propaganda Faaliyetleri	17
1.2.5. Arnavutlar'ın Propaganda Faaliyetleri	18
1.3. SELANİK, KOSOVA, MANASTIR'DA 1908 SEÇİMLERİ	20
1.3.1. Selanik Vilayetinde Seçimin Uygulanması Ve Sonuçları	20
1.3.2. Manastır Vilayetinde Seçimin Uygulanması ve Sonuçları	27
1.3.3. Kosova Vilayetinde Seçimin Uygulanması ve Sonuçları	32
1.4. SEÇİM ŞİKAYETLERİ	36

İKİNCİ BÖLÜM
VİLAYAT-I SELASE MEBUSLARININ MECLİSTEKİ
FAALİYETLERİ

2.1. MECLİS- İ MEBUSAN'IN AÇILMASI	40
2.2. KOSOVA, SELANİK VE MANASTIR VİLAYETİNDE SEÇİLEN MEBUSLARIN MECLİS-İ MEBUSAN'DA Kİ FAALİYETLERİ	40
2.2.1. Verilen Soru Önergeleri	46
2.2.2. Verilen Gensoru Önergeleri	49
2.2.3. Meclis Araştırma Önergeleri	52
2.2.4. Kanun Teklifleri	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
1912 SEÇİMLERİ

3.1. SEÇİME GİDEN SÜREÇ	55
3.1.1. Meclis-i Mebusan'ın Dağıtılması	56
3.2 SEÇİM PROPAGANDALARI	57
3.2.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Propaganda Faaliyetleri	58
3.2.2. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Propaganda Faaliyetleri	59
3.2.3. Rumların Propaganda Faaliyetleri	61
3.2.4. Slavların Propaganda Faaliyetleri	62
3.2.5. Arnavutların Propaganda Faaliyetleri	63
3.3. 1912 SEÇİMLERİ VE SONUÇLARI	64
3.3.1. Selanik Vilayetinde Seçimin Uygulanması Ve Sonuçları	65
3.3.2. Manastır Vilayetinde Seçimin Uygulanması ve Sonuçları	69
3.3.3. Kosova Vilayetinde Seçimin Uygulanması ve Sonuçları	71
3.4. SEÇİM ŞİKAYETLERİ	74
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	80
EKLER	

KISALTMALAR

BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
İT	İttihat Ve Terakki
MMZC	Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi
S	Sayfa
Ss	Sayfadan sayfaya

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Selanik Vilayetinde Seçilen Mebuslar ve Aldıkları Oy Miktarı	s. 24
Tablo 2: Serez Sancağında Seçilen Mebuslar ve Aldıkları Oy Miktarı	s. 26
Tablo 3: Serez Sancağında Seçilemeyen Mebuslar ve Aldıkları oy Miktarı	s. 26
Tablo 4: Drama Sancağından Seçilen Mebuslar ve Aldıkları Oy Miktarları	s. 27
Tablo 5: Manastır Vilayeti Mebusları	s. 32
Tablo 6: Kosova Vilayetinde Seçilen Mebuslar	s. 35
Tablo 7: 1912 Seçimlerinde Selanik Vilayetinde Seçilen Mebuslar	s.69
Tablo 8: 1912 Seçimlerinde Manastır Vilayetinde Seçilen Mebuslar	s.70
Tablo 9: 1912 Seçimlerinde Kosova Vilayerinden Seçilen Mebuslar	s.73

EKLER LİSTESİ

EK 1: Kosova Mebusları	ek s. 1
EK 2: Manastır Mebusları	ek s. 11
EK 3: Selanik Mebusları	ek s. 18

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde 19. Yüzyıldan itibaren, yaşanan toprak kayıpları ve konjonktürel gelişmelerin de etkisi ile klasik düzenin bozulmaya başlaması ile çağdaşlaşma, batılılaşma ya da yenileşme diyebileceğimiz çağa ayak uydurma çabalarının yaşandığını görmekteyiz. III. Selim ve II. Mahmut ile başlayan bu çabalar Sened-i İttifak ve Tanzimat Fermanı ile ilk filizlerini vermiştir. Bu süreçte yapılan reformlar Osmanlı'da idealist, tutkulu ve Avrupa'da eğitim görmüş yeni bir aydın gurubun ortaya çıkmasına yol açmıştır.¹ Yeni Osmanlılar olarak adlandırılan bu gurup, Osmanlı Devletinin karşılaştığı büyük sorunların çözümü, dağılmakta olan İmparatorluğun kötü gidişini önlemek ve modernleşmeyi sağlayarak parlamenter düzene geçmek için yoğun bir mücadeleye girişmiş ve bu mücadelenin sonunda 1876 yılında Kanun-i Esasi ilan edilmiştir.

Türk Demokrasi Tarihinde 1876 yılında Kanun-i Esasinin ilan edilmesi ile Meclis ilk kez toplanmış ve seçimler yapılmıştır. Ancak bu seçim, Kanun-i Esasi ve çıkarılan seçim yasasına göre yapılmamış, padişahın iradesine bağlı bir seçim olarak kalmıştır. Bunun dışında 1877 seçimlerinde siyasi partiler yer almamış ve oluşturulan parlamentonun üyeleri daha çok vilayet meclislerinde bulunanlardan oluşmuştur.² 18 Mart 1877'de açılan Meclis-i Mebusan'da 69 Müslüman, 46 Hristiyan olmak üzere on farklı milletten mebus bulunmaktaydı. Ancak bu meclisin çalışma süresi çok fazla uzun olmamış Rusya ile savaşı bahane eden Abdülhamid Kanun-i Esasinin kendisine tanıdığı yetki ile 13 Şubat 1878'de meclisi süresiz tatil etmiştir.³

3 Haziran 1889 Yılında İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, Mehmet Reşid, Hüseyinzade Ali ve İshak Sukuti önderliğinde Askeri Tıbbiye mektebi öğrencileri tarafından İttihad-ı Osmani adı ile kurulan cemiyet daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adını almıştır.⁴ Osmanlı Devletinin çöküşünü ve istibdat yönetimini sonlandırmak isteyen cemiyet Osmanlı topraklarında meşruti yönetimin gerçek anlamda tekrar kurulmasını sağlamak için yoğun çaba sarf etmiştir. 1906 yılında, yine Kanun-i Esasi'nin tekrar ilan edilmesini sağlamak amacı ile kurulan ve ordu

¹ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s. 149.

² Servet Armağan, **Türkiye'de Parlamento Seçimleri**, İ.Ü.H.F.M, İstanbul, 1945, s. 55- 57

³ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yapıkredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 336.

⁴ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi**, cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 28.

içerisinde ki subayların katılımı ile büyüyen Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, 1907 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşerek mücadelesine devam etmiştir. Bunun yanında Mustafa Kemal'in Şam'da kurmuş olduğu Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Selanik şubesinin İttihat ve Terakki Cemiyeti bünyesine katılması ile cemiyetin özellikle Selanik, Kosova ve Manastır'ı kapsayan Vilayat-ı Selase'de etkin olduğunu söyleyebiliriz.⁵

23 Temmuz 1908'de Resne'de Niyazi Bey'in, Tikveş'de, Enver Bey'in, Ohri'de, Selahattin ve Hasan Tosun Bey'in Arnavutluk'ta Hürriyet Taburları kurarak dağa çıkmaları ve Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe konması için saraya telgraf çekmesi ile Osmanlı Devletinde Meşrutiyet ikinci kez ilan edilmiştir.

Meşrutiyetin ilan edilmesi ile birlikte özgürlük eşitlik adalet kavramları Osmanlı'da hakim olmuş, Kosova, Selanik ve Manastır başta olmak üzere birçok yerde Müslümanlar, Rumlar, Bulgarlar, Makedonlar, Ermeniler, Yahudiler gibi farklı etnik kökenden gelen halk sokaklarda sevinç gösterisinde bulunmuştur.⁶

Meşrutiyetin ilan edilmesinin ardından seçim sürecine de girilmiştir. Meşrutiyet yönetiminin getirdiği özgürlük ortamı ile ilk kez geniş halk kitlesi sandık başına gidip Meclis-i Mebusan'a temsilci göndermiştir. Bu süreçte İttihat ve Terakki Cemiyetinin yanında pek çok muhalif parti de kurularak siyasi alanda kendini temsil etmiştir. 1908 seçimleri farklı partilerin yarıştığı ilk seçim olarak da siyasi tarihimizde önemli yer tutmaktadır.

Siyasi tarihimizde önemli bir yer tutmasına karşın 1908 ve 1912 seçimleri ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmaların yetersiz kaldığını görmekteyiz. Osmanlı Avrupa'sında seçimler üzerine de bağımsız bir çalışma bulunmamaktadır. Meşrutiyet seçimleri ile ilgili en kapsamlı çalışma Fevzi Demir'in İkinci Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri (1908- 1919) başlıklı doktora tezidir ve bu tez kitap olarak yayınlanmıştır. Bunun dışında Aykut Kansu'nun 1908 Devrimi kitabında seçimlere de bir bölüm ayrılmıştır. Erol Tuncer'in Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877- 2002) eserinde seçim kanunları ve seçimlerle ilgili istatistiksel veriler kapsamlı olarak yer almıştır. Ömer Savaşkan'ın 1908 Seçimleri adlı tez çalışması

⁵ Mehmet Kaan Çalen, **II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Çalışmaları (1908- 1912)**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2008, s. 23.

⁶ Feroz Ahmad, **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 61.

seçimleri siyaset bilimi açısından genel çerçevede incelemiştir. Kenan Olgun'un 1908- 1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri çalışmasında seçimlere kısaca değinilirken Meclis-i Mebusanın faaliyetleri ayrıntılı olarak incelenmektedir. Feroz Ahmad ve Dankwart Rustow'un İkinci Meşrutiyet Döneminde Meclisler: 1908- 1918 makelesinde seçilen mebuslar ve Mebusanın yapısı ele alınmıştır.

Vilayat-ı Selase'de Meclis-i Mebusan Seçimleri (1908- 1912) başlıklı tez çalışmamızda ilk olarak 1908 ve 1912 seçimlerinin oturtulduğu hukuki zemin ortaya konulmuştur. Tezimizin esas konusunu ise Meşrutiyetin ilan edilmesinde önemli bir rol oynayan ve 1908 Devriminin filizlerinin yeşerdiği Osmanlı Devleti'nin Türkiye sınırları dışarısında kalan etnik ve dini çeşitliliğin bol olarak görüldüğü Selanik, Kosova ve Manastır Vilayetlerinde 1908 ve 1912 seçimlerinin uygulanması, seçim döneminde yürütölen propaganda faaliyetleri ve seçimlerin sonuçları oluşturmaktadır. Birçok farklı etnik unsuru bünyesinde barındıran bu coğrafyadan seçilen, özellikle Rum, Arnavut, Sırp, Ulah ve Yahudi mebusların seçildikten sonra Meclis-i Mebusan'a kendi bölgelerinin ve halklarının sorunlarını taşıyarak, Mebusan'da dile getirmiş ve sorunlara çözüm aranmıştır. Ayrıca seçilen bu Mebuslar Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı önemli sorunlarına dair görüşlerini de Mebusan'da özgürce dile getirmişlerdir. Tezimizde seçilen bölge Mebuslarının Meclis-i Mebusan'da verdikleri gensoru önergeleri, soru önergeleri ve araştırma önergeleri ile önemli kanun görüşmeleri sırasında belirttikleri görüşlerde yer almaktadır.

Tez çalışmamızın temel kaynaklarını İttihat ve Terakki, Rumeli, Tanin, İkdam, Takvim-i Vekayi, The Levant Herald ve Zaman gibi dönemin basını, Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri ile konuya ilişkin araştırma eserler oluşturmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1908 SEÇİMLERİ

1.1 SEÇİM KANUNU VE UYGULANMASI

Meşrutiyetin ilan edilmesi ile beraber artık seçim sürecine de girilmişti. 1877 yılında yapılan iki seçimin ardından yapılacak bu seçim Osmanlı tarihinde yapılan üçüncü seçim olacaktı. Ancak bu seçim, 1877 yılında uygulanmış olan, Meclis-i Mebusan tarafından hazırlanan fakat padişah tarafından onaylanmamış olan İntihab-ı Mebusan Kanunu Layihası'na göre yapılacaktı. Bundan dolayı 3 Ağustos 1908'de bu yasa padişah tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir.⁷ Aynı zamanda “İntihab-ı Mebusan Kanunnamesinin Sever-i İcraiyesine Dair Talimat” adı ile altı maddelik bir irade yayınlanmış ve seçimler bu iki kanuni dayanağa göre yapılmıştır.⁸ Bu iki kanunun içeriğine baktığımızda;

Seçim vilayetlerde her sancak bir seçim bölgesi olacak her kaza da ise bir seçim şubesi oluşturularak yapılacaktır. Her 50.000 erkek için bir mebus seçilirken 50.000'den az nüfusu olan yerlerden de bir mebus seçilecektir. Nüfusu 75.000'e kadar olan yerlerde de bir mebus seçilirken nüfusu 125.000'e kadar olan yerler 2, nüfusu 320.000'e kadar olan yerler dört mebus çıkartırken daha yüksek nüfusa sahip bölgelerde bu oranlar dahilinde mebus çıkaracaktır.⁹

Seçimler iki dereceli olarak uygulanacaktır. Birinci derece seçmenler olarak adlandırılan müntehib-i evveller ve ikinci derece seçmenler olarak adlandırılan müntehib-i sanilerin yaşları 25 olarak belirlenmişti. Ayrıca seçmen olabilmek için belirli şartlarda aranmaktaydı;

25 yaşını bitirmiş olmanın yanında medeni haklardan mahrum bırakılmamış olmak,

Yabancı bir devletin vatandaşı olmamak ve böyle bir iddiada bulunmamak,

Geçici olarak hiçbir yabancı kimsenin hizmetinde bulunmamak,

⁷ Fevzi Demir, **Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclisi Mebusan Seçimleri**, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s.50.

⁸ Kenan Olgun, **1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2014, s. 58.

⁹ Tarhan Erdem, **Anayasalar ve Seçim Kanunları (1870- 1982)**, İstanbul, 1982, s. 56. ; Armağan s 60. , Ömer Savaşkan, **1908 Seçimleri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993, s. 30.

Kanuni olarak iflas etmiş olanların yeniden itibarını kazanmış olmak,
Kısıtlılığına karar verilen kişilerin kısıtlılık kararının kaldırılmış olması,
Devlete az çok vergi vermek.

İkinci derece seçmen olabilmek için ise;

Osmanlı vatandaşı olmak,
Yabancı devlet hizmetinde bulunmamış olmak,
25 yaşını doldurmuş olmak,
Kanuni olarak iflas etmiş olanların yeniden itibarını kazanmış olmak,
Kısıtlılığına karar verilen kişilerin kısıtlılık kararının kaldırılmış olması,
Seçim sürecinde kimsenin hizmetinde bulunmamış olmak,
Medeni haklardan men edilmemiş olmak,
Yabancı devlet vatandaşlığı iddiasında bulunmamak

olarak belirlenmiştir.¹⁰

Mebus olarak seçilebilmek için ise anayasanın 68. Maddesinde aranan şartlar geçerli olacaktı. Bu şartlara baktığımızda;

Osmanlı vatandaşı olmak
30 yaşını bitirmiş olmak
Türkçe bilmek
Seçilmeleri halinde devlet memuru olanların memuriyetten ayrılmış olmaları
Yabancı bir devletin hizmetinde bulunmamak
Seçim sürecinde kimsenin hizmetinde bulunmamak
Kanuni olarak iflas etmiş olanların yeniden itibar kazanması
Kısıtlılığına karar verilmiş olanların kısıtlılığının kaldırılmış olması,
Medeni haklarından men edilmemiş olmak
Seçildiği vilayetin halkından olmak

olarak belirlenmiştir.¹¹

Seçmen sayılarının tespit edilmesinde kullanılacak olan seçmen defterleri kanunun çıkarıldığı 20 Eylül 1908 tarihinden itibaren tutulmaya başlanmıştır. Defterlerin hazırlanmasında köy ve mahallelerin imam, papaz, haham gibi dini görevlileri ile muhtar veya meclis üyelerinden 2 veya 3 kişilik guruplar sorumlu olacak ve bu işlemlerin belediye binasında yapılması sağlanacaktı. “*Defter-i esasi*”

¹⁰ Armağan, s. 60-61.

¹¹ Demir, s. 52.

adı verilen bu seçmen listeleri hazırlandıktan sonra köy ve mahalle merkezlerinde askıya çıkarılacaktır. Defterlerde seçmen olmak için gerekli koşulları taşımayanların isminin yanına neden seçmen olamadıklarına dair bilgi şerh düşülecektir.¹²

Defterlerde kayıtlı olan her 500 birinci seçmen bir tane ikinci seçmen seçecektir. Ancak seçim bölgesinde 500'den fazla birinci seçmen var ise 750- 1250 seçmen iki, 1250- 1750 seçmen üç, 1750- 2250 seçmen ise dört ikinci seçmen seçilecektir. Birinci seçmen sayısının 2250'den fazla olması halinde bu oranlar mukabilinde beş, altı veya daha fazla sayıda ikinci seçmen seçilebilecektir.¹³

Müntehib-i sani seçimlerinin kaza ve nahiye merkezlerinde yapılması belirtilirken, seçim daireleri yerleşim yerlerinin nüfuslarına göre mesafe olarak birbirlerine uzak köyler ile mahallelerin bir araya getirilmesi ile oluşturulacaktır. Seçimlerin denetim ve yönetimini sağlamak üzere ilçelerde ilçenin büyüklüğüne göre dört ile on kişiden oluşan bir denetim kurulu mahiyetinde olan Heyet-i Teftişiyeler kurulmuştur. Seçim kanununda görevleri belirtilen bu kurulların görevleri seçmen defterlerini incelemek, defterleri askıya çıkarmak, itirazları inceleyip gerekenleri yapmak, seçim bölgelerinde çıkarılacak mebus sayılarının tespiti için yapılan çalışmalara katılmak ve vilayetlerin çıkaracakları mebus sayılarını ilan etmek, seçimlerde kullanılacak oy pusulalarını hazırlamak, ikinci seçmenlerin mebus seçimlerinde oy kullanmasını sağlamak ve kazalarda sonuçlanan seçimlerin tutanaklarını düzenlemek, vilayet ve sancak merkezlerine iletmek olarak belirtilmiştir.¹⁴

Nahiyelerde seçimin güvenilir ve kurallara uygun olarak yapılabilmesi için kazalarda bulunan Heyet-i Teftişiyeler'den kura ile belirlenen görevliler bu bölgelere gönderilecektir. Bu görevliler teftiş heyeti tarafından mühürlenmiş olan oy pusulası olarak kabul edebileceğimiz seçmen sayısı kadar beyaz kağıtları ve seçim sandıklarını görevli oldukları bölgelere götüreceklerdir. Ayrıca bu görevliler nahiye meclisi başkanı ve üyeleri ile toplanarak içlerinde imam, papaz ve haham gibi dini görevliler ile muhtarlarında aralarında bulunduğu geçici seçim kurulu oluşturacak ve bu kurul sandık kurulu olarak da görev alacaktır.¹⁵

¹² Olgun, s.58-59.

¹³ Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877- 2002)**, Tesav Yayınları, Ankara,2003, s. 109.

¹⁴ Tuncer, s. 201.

¹⁵ Demir, s. 53.

Oluşturulan sandık kurulları bölgelerinde oy verme işlemlerini en uzak köylerden başlatacak ve günde 300 seçmenin oy kullanmasını sağlayarak seçimin düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlayacaktır. Seçmenler seçim bölgelerinden seçilmesi belirlenen ikinci seçmen sayısı kadar ismi oy pusulası olarak kullanılan beyaz kağıtlara yazacaklardır. Pusulalara belirlenen ikinci seçme sayısından az isim yazılmış ise de oy geçerli sayılacak ancak fazla isim yazılmış ise ya da aynı isim iki kere yazılmış ise geçersiz sayılacaktır. Sandık başına gelen seçmenlerin adı ve namı sandık kurulu katibi tarafından sorgulandıktan sonra orada bulunanların onayı ile isminin karşısına oy kullanabilmesinde sakınca olmadığını belirtir bir ifade olan “caize” çekilip oy pusulasının sandığa atılmasına müsaade edilecektir. Sandık başına gelemeyecek mazereti olan birinci derece seçmenler, oy pusulalarını doldurduktan sonra mühürleyip mazeretini belirten dilekçe ile sandık başında bulunanlar tarafından tanınan ve bilinen biri ise oy kullanabilecektir. Okuma yazma bilmeyen seçmenler ise güvendikleri birine istediği isimleri yazdırarak oy kullanabilecektir.¹⁶

Seçim dairelerinde oy verme işlemleri tamamlandıktan sonra sandıklar açılacak ve oy kullanan seçmen sayısı ile sandıktan çıkan oy sayısı karşılaştırılarak sayım işlemine geçilecekti. En çok oyu alanlar ikinci seçmen olarak seçilecek ve bu kişiler adına mazbata düzenlenerek kaza teftiş heyetine gönderilecektir. Kaza teftiş heyeti mazbataları aldıktan sonra mebus seçimi için tarih belirleyerek ikinci seçmenlere mebus adaylarını içeren listeleri ve kullanacakları oy pusulalarını teslim edeceklerdir.¹⁷

Mebus seçimleri belirtilen tarih ve saatlerde kaza merkezlerinde ikinci seçmenlerin onda sekizinin hazır bulunması halinde yapılacaktır. İkinci seçmenler bölgeleri için belirlenen mebus sayısı kadar mebus adayının isimlerini yazarak seçime katılacaklardır. Kullanılan oylar Heyet-i Teftişye huzurunda sayılarak sayım sonuçları sancak merkezlerine gönderilecek ve burada seçilen mebuslar belirlenerek mazbatalar kazanan mebuslara verilecektir. Mutasarrıflar aracılığı ile seçim sonuçları vilayetlere gönderilerek, vali Vilayet İdare Meclisi ve Heyet-i Teftişye’yi toplayarak seçilmiş olan mebusları inceleyecektir. Son olarak ise seçilen mebusların isimleri

¹⁶ Demir,s.53-54.

¹⁷ Demir, s. 52.

vilayet gazetelerinde yayınlanarak sonuçlar halka duyurulacaktır. Bu işlemler sonucunda seçim süreci sona bulmuş olacaktır.¹⁸

Seçimlerin güvenli ve huzurlu geçebilmesi için seçim yasasında hapis cezası, para cezası ve memurluktan atma gibi caydırıcı cezalar bulunmaktaydı. Seçim kanununun “*mevadd-ı umumiye*” bölümünde seçilen mebusların istifası, ölümü veya meclis tarafından azli durumunda yeniden seçim yapılacağı öngörülmüyordu. Bunun dışında seçim yasasında seçimlerin nahiye ve kaza merkezlerinde yapılması hükmü bağlanmış ise de devletin birçok yerinde nahiye teşkilatının kurulmamasından dolayı hükümet yayınladığı “İntihab-ı Mebusan Kanunnamesinin Sever-i İcraiyesine Dair Talimat” ile nahiye teşkilatlanmasının kurulmadığı yerlerde yakın bulunan dört beş köyden oluşan geçici seçim şubeleri oluşturulmasını sağlamıştır.¹⁹

Genel anlamda İntihab-ı Mebusan Kanununun içeriğine ve uygulamasına baktığımızda yasalardaki net olmayan ifadeler ve yanlış yorumlamalardan kaynaklı olarak seçim sürecinde birçok sorun ile karşılaşmıştır. Bunun yanında kanunda seçmen olabilmek için devlete az çok vergi vermek, iflas etmiş olanların ticari itibarlarını tekrardan geri kazanmaları gibi bazı şartlar ve kadınların ve başkalarının hizmetinde çalışanların oy seçme hakkı olmaması gibi durumlar seçimin tam demokratik bir süreç olmadığını göstermektedir.

1.2. PROPAGANDA FAALİYETLERİ

1908’de meşrutiyetin ilan edilmesinin hemen ardından seçim süreci başlayacaktı. Seçim konusunda ilk söz de Selanik’ten gelen Talat Bey, Rahmi Bey ve Hafız Hakkı gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin önemli üyelerinin de içinde bulunduğu Merkez-i Umumiye heyetinden çıkmıştır. Heyetin Sadrazam Küçük Sait Paşa ile görüşmesinde gündeme gelen ilk konu seçimlerin bir an önce yapılarak yetkilerin Meclis-i Mebusan’a devredilmesi ile ilgiliydi.²⁰ Hükümette 24 Temmuz’da otuz yıldır tatilde olan meclisin toplanacağını ve seçimlerin vakit geçirmeden yapılacağını ilan etmiştir.²¹

¹⁸ Demir, s 55.

¹⁹ Olgun, s 246-247.

²⁰ Tefik Çavdar, *Müntehib-i Sani’den Seçmene*, V yayınları, Ankara, 1987, s.5.

²¹ “Convection of Parliament”, *The Levant Herald and Eastern Express*, 24 Temmuz 1908

Seçimler İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Ahrar Fırkası olmak üzere iki parti arasında mücadeleye sahne olmuştur. İki partinin seçime katılması Türk Siyasi Tarihi açısından çok partili ilk seçim deneyimi olarak değerlendirilebilir. Ancak hem İttihat ve Terakki hem de Ahrar henüz bir siyasi parti örgütlenmesini tam olarak sağlayamamışlardır. İttihat ve Terakki Cemiyeti Anadolu ve özellikle de Makedonya'nın büyük şehirlerinde şube kurmuştu ve diğer vilayetlere de yayılmak için büyük bir çaba göstermekteydi. Ahrar fırkası ise ülke genelinde örgütlenmesini sağlayamamıştır. Ancak bu duruma rağmen Tarık Zafer Tunaya'nın da belirttiği gibi en yakın partileşme teşebbüsü olarak nitelendirilebileceği için bu seçim Türk Demokrasi Tarihi için önemli bir noktayı teşkil etmektedir.²² Bunun yanında çok uluslu bir yapıya sahip olan ve özellikle konumuzu kapsayan Vilayat-ı Selase'de Rum, Bulgar, Sırp, Ulah ve Arnavutlar gibi her unsurun meşrutiyet ve seçimlerden beklentisi farklı idi ve her unsur hedeflerini gerçekleştirmek için mücadele etmekteydi. Buna karşılık bazı kesimler İttihat ve Terakki'nin özellikle Avrupa Türkiye'sindeki Türk olmayan mebusların muhalefetinden çekindiklerini, seçim bölgelerini dağınık bir şekilde düzenlemek de dahil olmak üzere Türk adayların seçimi kazanması, diğerlerinin seçilmesinin engellenmesi amacı ile İttihatçıların gerekirse seçimi de iptal etmek olmak üzere bir takım sıkı tedbirler alındığını da ileri sürmüşlerdir.²³

1.2.1 İttihat ve Terakki Cemiyet'inin Propaganda Faaliyetleri

İttihat ve Terakki Cemiyeti Meşrutiyetin ilan edilmesinin ardından Eylül ayı ile birlikte seçimlere yoğun bir ilgi ile yaklaşmaktaydı. 2 Eylül 1908 tarihinde seçimler ile ilgili yayınlanan bir duyuru ile tüm Osmanlı unsurlarına hükümetin keyfi uygulamalarının önüne geçilebilmesi için Meclis-i Mebusan'ın ve mebusları önemi şu cümleler ile duyurulmuştur;

“..... Vekil intihabı pek mühim bir meseledir. Bir şahıs umuru için muhtaç olduğu vekili intihabta hata ederse ayıb değildir. Fakat elli bin kişinin bir vekil

²² Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, cilt 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984, s. 143.

²³ Peter Bartl, **Milli Bağımsızlık Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878- 1912)**, Bedir Yayınları, İstanbul, 1998, s. 38.

intihabında isabet edememesi hem ayıb hem züldür. Bu babda kimseden korkup çekinmemeli, herkes rey ve fikrini serbest söylemelidir. Nizama sığmaz, kanuna uymaz bir işiniz olmadıkça size kimse bir şey yapamaz. Hatıra gönüle mağlub olursanız görülecek zarar hem çok hem de umumi olur. Aklınızı başınıza alınız.”²⁴

İttihat ve Terakki Fırkası içerisinde seçim ve sonrası süreci de kapsayan bilgileri içerisinde barındıran 1908 Kongresi kararlarını 6 Ekim 1908’de Şurayı Ümmet gazetesinde halka sunmuştur. Bu bildiride İttihatçılar II. Abdulhamid’in anayasaya aykırı bir karar almadığı müddetçe 1908 tarihli Hattı Hümayununa uyacaklarını belirterek seçimlerle ilgili bir dizi vaatlerde bulunmuşlardır. Buna göre;

20 yaşını doldurmuş her Osmanlı vatandaşı erkek ekonomik durumuna bakılmaksızın birinci seçmen sayılacak,

Seçimler tam bir serbestlik- özgürlük ortamında yapılacak ve buna engel olmaya çalışma düşüncelerine hükümet tarafından kesinlikle müsaade edilmeyecek şekilde değiştirilecek,

Seçilme şartlarını taşıyan her Osmanlı vatandaşının ülkenin her bölgesinden seçilebilme hakkının teklif edileceği duyurulmuştur.

Seçimlere katılan diğer bir Fırka olan Ahrar da 1 Eylül 1908 tarihinde yayınladığı bir programla seçimlerle ilgili benzer talepleri dile getirmiştir. Buna göre 20 yaşını dolduran her Osmanlı vatandaşı erkek vergi verip vermemesine bakılmaksızın yasal şartlara uyması durumunda birinci seçmen olacak, yasal olarak mebus olma şartlarını taşıyan herkes ülkenin her bölgesinden aday olabilecek ve 25000 erkek nüfusa bir mebus olmak üzere mebus sayıları yeniden belirlenecektir.²⁵

İttihatçılar ülkenin tüm sorunlarının çözümünü Meclis-i Mebusan’da görmekteydiler ve bu konuda halkı bilgilendirme çabası içerisine girmişlerdir. Birlik ve beraberlik vurgusu yapılan seçim bildirgesinde bu konu ile ilgili şu çarpıcı ifadeler dikkati çekmektedir;

“Vatandaşlar, cümleye malum olsun ki, Osmanlı toprağında oturan ve yaşayan İslam Hristiyan bütün insanlar bu vatanın evladı olup menafi-i milliye ve hukuk-i medeniyeden müstefit olmak hususunda biri diğerinden farklı değildir. Şeriat nazarında, kanun-ı devlet karşısında cümlesi müsavidir. Din ve mezhep bahsindeki ihtilaf-ı akait yalnız Cenab-ı Allah’a ve ahirete ait bir emr-i manevi olup bunun

²⁴ **Sabah**, 2 Eylül 1908, s.1.

²⁵ Olgun, s. 64.

dünya işlerine asla taalluku yoktur. Binaenaleyh bir memleketin seknesi, bir devletin tebaası bilatefrik-i cins-u mezhep yekdiğerinin vatandaşı, toprak kardeşi olduğundan gerek hükümetin kanununa muhalif icraatında ve gerek bir ecnebi kuvvetin taarruzatına elbirliğiyle karşı durup haklarını, hürriyetlerini asayiş ve ıstrahatlerini muhafazaya mecburdurlar. Hükümetin harici ve dahili meslek-i idaresini suret-i daimede kontrol altında tutarak menafi-i umumiyyeye muvafik olmıyan işleri redetmek, millet ve memleketin refah ve saadetini temin edecek usul ve kavanının muhafaza-i hüsn-i cereyanına nezaret eylemek bütün efrad-ı milletin hakkıdır.

Hükümet bizim cehaletimizden, ittifaksızlığımızdan istifade ederek bu hakkı gasbetmiş idi. İdare beş on kişinin keyfine, arzusuna tamah etti ve sefahatine tabi tutuldu. Milletten alınan askerleri beyhude yere telef etmek, aşar, ağnam ve sair türlü namlarla alınan paraları hafiyelere, hain memurlara, lüzumsuz müşirlere, feriklere yedirmek, ahalinin emniyeti ve asayişini, ticaret ve ziraat ve sanayi ve maarifi bu bütün menafi-i hayatiyesini ayaklar altına almak, elinde beş on kuruşu olanların parasında göz dikilerek envai müfteriyyat ile tecrim edilmek ve kutta-i tariklerle hükümet memurları ortak olup bilaperva halkı soymak adet hükmüne girmişti. Ahaliyi muhafazaya memur olanlar, haydutlara rahmet okutturacak derecede zulüm ve taaddiye koyulup, ırzlar, namuslar, servetler mahvedilerek bütün Osmanlılar zaruret ve sefalet içinde can çekiştirmek derecesine geldi bu felaketler hep bizim ittifaksızlığımızdan, korkaklığımızdan neşet ediyordu. Cenab-ı Hakka şükür olsun ki, yine bu milletin İslam ve Hristiyan bilcümle evladı aralarında bir İttihat ve Terakki Cemiyeti akdederek ve canlarını tehlikeye koyarak kemal-i metanet ve hüsn-i niyetle senelerce çalıştıktan sonra başımızın belası olan o zalim idareyi bir gün içinde mahv ve harab ettiler. İşte o cemiyet size hitab ediyor.

Vatandaşlar! Leh-ül-hamd elimize bir devr-i mesud-u hürriyet geçti. Bunun kadr-ü kıymetini bilerek hukuk-u tabiiyemizi tecavüzden, taaruzdan ile'l- ebed muhafazaya çalışalım. Bundan sonra hükümet kendi keyfiyle hareket edemeyecektir. Meclis-i Mebusan'a milletin göndereceği vekiller her işe nezaret edecekler ve alınan paraları devletin i'tila-yı şan ve satvetine ve milletin idame-i refah ve rahatına sarfettireceklerdir. Yollar yapılacak, kanallara açılacak, bataklıklar kurutulacak, madenler işlettirilecek, ormanlar muhafaza olunacak, mahsulat-ı dahiliyemizin revza

temin ve ticaret ve sanayi-i memleket himaye edilecek, daha bir çok umur-u nafia vücuda getirilecek ve her işte ehil erbab memurlar kullanılıp irtikab ve irtişa'ya meydan verilmeyecek, haydutluk ve kutta-i tariklikten eser kalmayacak, ahzı asker muamelatındaki yolsuzluklar kaldırılacak, kimse kimseye müdahale edemeyecek ve memleketimiz dahili ve harici taarruzdan mahluz kalacaktır. İşte tüm bu işleri üç ay sonra açılacak olan Meclis-i Mebusan'a göndereceğimiz mebuslarımız, yani vekillerimiz yapacak veya yaptıracaktır. Şimdi bize teretlüb eden en mühim vazife yukarıda saydığımız eshab-ı servet ve saadeti hakkıyla idrak ve müdafaa edebilecek vekilleri bulup onları intihap etmektir.”²⁶

İttihat ve Terakki cemiyeti seçilecek ve desteklenecek mebus adayları konusunda Selanik'teki merkezinde, siyasi ve ahlaki olarak Cemiyetin desteklediği tüm adayları, İttihatçı aday olmayan yerlerde ise Cemiyet tarafından oluşturulan ön şartlara uyan adayların destekleneceği bildirilmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Bulgar, Rum ve Ermeni siyasi hareketlerini programlarına ters düşmediği taktirde destekleyeceği ve onların da adaylarını başka muhalif adaylara karşı destekleyeceklerini bildirmişlerdir.²⁷ Seçim bildirgesinde İttihat Ve Terakki cemiyeti aday gösterilecek mebusları da ayrıntıları ile açıklanmaktaydı;

“ ... Bulunacak mebuslar vatanına ve vatandaşlarına hakkıyla muhabbet eden erbab-ı hamiyetten olmalıdır. Mekteb ve marif görmüş, umur-u devlete, ihtiyacat-ı memlekete, ahval-ı millete vakıf zevat bulunmalıdır. İdare-i Sabıka zamanında rütbe ve nişan ve memuriyet mukabilinde hafiyelik etmiş, rüşvet vermiş ve rüşvet almış kimselerin ve ahali ile hükümet arasında vasıtalıkla te'min-i servet eden müteneffizan-ı mahalliye'nin hamiyet ve muhabbet-i vataniyesi olmadığından millete vekil olarak Meclis-i Mebusan'a intihab edilmeleri kat'iyen caiz değildir. Vicdanını, namusunu milyonlarca paradan daha kıymetdar addeden ve her nerede olur ise olsun doğruyu söylemekten çekinmeyen hak ve adle riayet etmekle müştehir olan bigarez ve bitaraf zevatı arayıp bularak emanet-i vekaleti onlara tevdi etmek millete farzdır. Vekiller buevsafı haiz olmazlarsa milletin kazandığı hakk-ı hürriyetten istifadelerine bedel evvelkinden beter fanalıklar gösterir. Hasılı vekil intihabı pek mühim bir meseledir.

²⁶İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. Ve II. Meşrutiyet*, Cilt 1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No:14, Ankara, s. 254- 255.

²⁷Kansu, s. 283.

... Şimdi bütün ecnebi devletler bize bakıyorlar. Bunca senedir istibdat boyunduruğu altında sersemleşmiş olan bir milletin birden bire gösterdiği eser-i hayati mucize kabilinden addediyorlar. Şimdilik hepsi bize müdahaleden el çektiler. Eğer adamakıllı bir meslek-i terakki ve temeddün iltizam ederek cümlemiz kardeş gibi o mesleği muhafaza edersek bize muavenet edecekler ve ittifak ve itihadımıza can atacaklardır. Aksi takdirde iktidarsızlığımıza, meskenetimize yani şeref-i istiklale layık olmadığımıza hükmedeceklerdir ki, maazallah bu halin neticesi dehşetli bir felakettir. Milletimizi, mevcudiyetimizi kendi elimizle tehlikeye atmayalım, hür ve mesut olarak yaşyalım, hüsn-ü niyet ve kemal-i ihtiyat ve dikkatle hareket ettiğimiz halde Tevfik-i ilahi daima refik ve rehberimizdir.”²⁸

İttihat ve Terakki Cemiyeti Meşrutiyetin ilk günlerinden itibaren açtığı şubeler ve bu şubelere bağlı kulüp ve dernekler ile seçim faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Kulüplerde halka açık konferanslar ile halk bilinçlendirilmeye ve seçim için destek sağlamaya çalışmışlardır. Şube ve kulüplerin dışında İttihat ve Terakki Cemiyetinin en etkili propaganda aracı gazeteler olmuştur. Bu gazetelerin en önemlileri Selanik’te çıkan Yeni Asır, Talat Beyin imtiyaz sahibi olduğu haftalık gazete İttihat ve Terakki ve Manastır’da yayın hayatına başlayan Neyyir-i Hakikat gazeteleri idi. Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin sözcülüğünü yapan Şuray-ı Ümmet gazetesi çıkmadan önce Tanin gazetesi Cemiyetin en etkili yayın organı olarak görülmekteydi.²⁹ Diğer tarafta İkdâm, Sabah ve Yeni Gazete doğrudan Ahrar Fırkası tarafında yer almış ve İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı muhalif bir duruş sergilemişlerdir. Ayrıca Levant Herald adlı bir İngiliz gazetesi ile çeşitli Rum, Ermeni gibi azınlıkların çıkarttıkları azınlık gazeteleri de İttihat ve Terakki karşıtı bir tutum sergilemekteydi.³⁰

İttihatçılar özellikle Osmanlı Avrupası’nda yoğun bir propaganda faaliyeti yürütmüşlerdir. Bu propaganda faaliyetinin ana merkezini Kanuni Esasi ile gelen özgürlük ortamı ve kanun ile güvence altına alınan kişi hak ve hürriyetleri oluşturuyordu. İttihatçılar Rum azınlıkların hoşnutsuzluğuna rağmen oluşturulan özgürlük ortamından ve kazanılan haklardan ötürü memnun olan bir kitlenin

²⁸ Sabah, 2 Eylül 1908, s.1.

²⁹ Demir, s.67.

³⁰ Çavdar, s. 6.

olduğunu düşünüyorlardı. Özellikle Arnavutluk'un güney bölgelerinde başarılı bir propaganda faaliyeti yapılırken kuzey bölgelerinde ise zorluklarla karşılaşılıyorlardı.³¹

İttihat ve Terakki Cemiyeti daha sonraki bölümlerde de değineceğimiz üzere azınlıklar ile çeşitli pazarlıklar yaparak seçilecek mebus sayıları üzerinden anlaşmalar yapmışlardır. Mebuslar o cemaatler tarafından saptanmış ve İttihat ve Terakki listelerinden seçimlere girmişlerdir. İttihat ve Terakki Cemiyeti Müslüman halkın Müslüman İttihatçı adaylara oy vermemeleri halinde azınlıkların daha fazla mebus çıkaracakları üzerinden de Müslüman halktan oy telep ediyordu. Onlara göre Patrikhaneler, Hahamhane nasıl ki Rum, Ermeni ve Yahudilerin tek temsilcisi ise İttihat ve Terakki Cemiyeti de özellikler Türkler olmak üzere Müslümanların tek temsilcisi idi.³²

İttihat ve Terakki cemiyeti seçimlerin güven ve huzur ortamında geçirilmesi için Hükümet'e destek sözü verirken, seçilecek mebusların dürüst, ahlaklı ve yetenekli olacağı hususunda ısrarcı olacaklarını belirtmekteydiler.³³

2.1.2. Ahrar Fırkası'nın Propaganda Faaliyetleri

İttihatçılar seçim faaliyetlerini süratle gerçekleştirirken hala muhalif bir parti kimliği kazanamayan sadece İstanbul ve çevresinde seçimlere girmesi nedeni ile yeteri kadar örgütlenemeyen Ahrar Fırkasının propaganda faaliyetleri görece zayıf kalmıştır. Ahrarcılar seçim kampanyalarına ilk olarak İttihat ve Terakki karşısında bir muhalefetin gerekli olduğu vurgusu ile başlamış ve kendi propagandaları yerine genel olarak İttihatçıların yönelttiği suçlamalara cevap vererek seçim yarışında var olmaya çalışmışlardır.³⁴

Prens Sabahaddin etrafında toplanan Ahrarcı muhalifler her türlü zorluklara rağmen çeşitli vilayetlerde propaganda faaliyetleri gerçekleştiriyorlardı. Prens Sabahaddin Selanik ve Manastır'a giderek sözde Üçüncü orduya bağlı subaylara teşekkür etmek için bir dizi ziyaretlerde bulunmuştur. Prens Sabahaddin'in bu ziyaretlerde ki temel amacı Ahrar Fırkası adına seçime katılan adaylar ile İttihat ve

³¹ Aykut Kansu, **1908 Devrimi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.282.

³² Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011, s. 57.

³³ "Mebuslar", **İttihad ve Terakki**, 15 Eylül 1908

³⁴ Demir, s. 134.

Terakki adayları arasında görüş ayrılığı olmadığı konusunda propaganda yürütmek ve böylece Ahrar Fırkası adaylarına destek sağlamaktır.³⁵ Ayrıca Prens Sabahaddin Selanik'te gerçekleştirilecek olan İttihat ve Terakki Cemiyeti kongresine katılıp kendisine bir meşruiyet yaratma çabasında idi. Ancak İttihatçılar Prens Sabahaddin'in kongreye katılmasını engelleyerek Prens Sabahaddin'in İttihat ve Terakki Cemiyeti ile hiçbir bağının olmadığı mesajını tüm kamuoyuna bildirmişlerdir.³⁶

Prens Sabahaddin daha sonraki süreçte Ekim ayının sonuna doğru Arnavutluk'u gezerek taraftarlarına seslendi ve coşkuyla karşılandı.³⁷ Daha sonra Manastır'a geçen Prens Sabahaddin burada ordu mensuplarına yaptığı açıklamalarda anayasal rejimin güçlendirilmesi için büyük çaplı bir eğitimin acil olarak şart olduğu konusu üzerinde durdu.³⁸ Manastır'dan sonra Selanik'e geçen Sabahaddin burada Rum cemaati üyeleri ve Rum Metropoliti ile görüşmeler yaparak partisinin programı hakkında bilgilendirmelerde bulunmuştur. Burada son olarak ise İttihat ve Terakki karşıtı olan ve Ahrar Fırkası için Selanik'te propaganda faaliyetlerinde bulunan Ali Haydar Midhat Beyle görüşen Prens Sabahaddin bu görüşmede seçim için izlenecek stratejiler üzerinde durmuştur.³⁹

2.1.3. Rumların Propaganda Faaliyetleri

Seçimlerde etkili propaganda faaliyetlerinde bulunan diğer bir kesim ise Rumlardı. Rumların 1908 seçimleri sırasında siyasi sözcülüğünü Ortodoks Rum Kilisesi yani patrikhane yapmıştır.⁴⁰ Rumların seçimlerde izleyecekleri program Makedonya'daki Rum cemaati tarafından İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik'teki merkezine gönderilmişti.⁴¹

³⁵ Ahmet Bedevi Kuran, **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, Tan Matbaası, İstanbul, 1945 s. 266.

³⁶ Kansu, s. 285.

³⁷ Kansu, s. 284.

³⁸ Kansu, s. 285.

³⁹ Kansu, s. 285.

⁴⁰ Baran Hocaoglu, **İkinci Meşrutiyet Dönemi Siyasal Yaşamında İktidar ve Muhalefet İlişkileri 1908- 1913**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008, s. 95.

⁴¹ Hasan Taner Kerimoğlu, **İttihat – Terakki ve Rumlar 1908- 1914**, Libra Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 62.

Rumlar, dini ve laik eğitim ile ilgili elde ettikleri ayrıcalıkların korunmasını, Fener Rum Patrikhanesi'ne tanınan tüm ayrıcalıkların güvence altına alınmasını ve geri alınan ayrıcalıkların iade edilmesini, yerel yönetimlere daha fazla mali özerklik sağlanması, resmi yazışmalarda ve mahkemelerde kullanılacak resmi dilin o bölgedeki nüfusun ağırlığına göre konuşulan dilde olması, yerel milis kuvvetlerin oluşturulması, dinsel kurumlara, cemaatlerine belli başlı bazı vergileri koyma ve bunları toplama yetkisi verilmesi ve bütün Osmanlı vatandaşlarının devlet dairelerinde çalışabilmesi gibi taleplerde bulunuyorlardı.⁴²

İttihatçıların özerklik anlamına da gelebilecek Rumların bu isteklerini olumlu karşılaması beklenemezdi. Tanin başyazarı Hüseyin Cahit Rumların İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezine gönderdiği bu istekleri konu alan köşe yazısında bu isteklerin bir kısmına karşı çıkarken ilk etapta Rumların Programı ifadesinin yanlış bir ifade olduğunu belirtmiştir. Hüseyin Cahit Rum, Ermeni, Bulgar gibi unsurların tümü Osmanlı idi ve bir cemaatin programı diğer cemaatlerin zararını gerektirmemeli idi ve siyasi fırkalar Rumluğa, Ermeniliğe ya da Türklüğe göre değil, iç ve dış meselelerdeki siyasetlerine göre “itidalperveran”, “ifratperveran” gibi isimler ile ayrılabilirdi. Rumların programında yer alan Kanun-i Esasinin bazı maddelerinin değiştirilmesi taleplerini destekleyen Hüseyin Cahit, bu değişikliklerin cemaat ve mezhep anlaşmazlıklarına göre yapılmasının uygun olmadığını belirtmiştir. Seçim kanununun değişmesi gerektiğini savunan Hüseyin Cahit, bu değişikliğin Rumların istediği gibi sahip olunan nüfus nispetine göre Mebus çıkaracak şekilde olmaması gerektiğini savunmaktaydı. Patrikhanenin tüm ayrıcalıklarını korunması talebini de şiddetle ret eden Hüseyin Cahit, Kanun-i Esasi'nin bütün Osmanlı unsurlarının haklarını korumaya yettiğini ve Rumlara diğer unsurlardan farklı bir ayrıcalık verilemeyeceğini vurgulamıştır.⁴³

İttihat ve Terakki Cemiyeti Rumlarla temas kurmak amacı ile Prens Sabahattin'e yakın olarak bilinen ve Patrikhane üzerinde etkili olacağını düşündükleri Fazlı Bey'i Rum Patriği Yovakim Efendi ile görüşmeye göndererek, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Patrikhanenin bugüne kadar yararlandığı özel hak ve ayrıcalıkların kısıtlanması gibi bir niyetinin olmadığı iletilmiştir.⁴⁴ Fazlı Bey'in

⁴² Demir, s. 77.

⁴³ Kerimoğlu, s. 63- 64.

⁴⁴ Kerimoğlu, s. 65.

ziyaretinden kısa bir süre sonra da Prens Sabahattin Rum Patriğini ziyaret ederek Rumlara verdiği güvenceyi bildirmiştir. Prens Sabahattin'in bu ziyareti İttihat ve Terakki Cemiyeti çevresinde rahatsızlık oluşturmuştur.⁴⁵

İttihatçılar ile Rumlar arasında mebus sayısından ötürü çıkan anlaşmazlıktan faydalanmak isteyen Ahrar Fırkası Fazlı, Nurettin ve Ahmet Celalettin Beylerden oluşan bir heyeti 11 Kasım 1908 tarihinde Rum Patrikhanesine göndermiş, Rum kesimin desteğini sağlayabilmenin yollarını aramıştır.⁴⁶ Adem-i Merkeziyetçi programlarını ve azınlıkların hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınacağı bildirilirken Rumlar ile ortak hareket etmek amacıyla olduklarını dile getirmişlerdir. İlk etapta Patrikhane tarafından olumlu karşılanan bu teklif Patrikhane meclislerinde Rumlar tarafından etraflıca görüşüldükten sonra siyasi bir fırka ile Patrikhane'nin ittifak yapmasının uygun olmayacağı görüşünün ağır basması ile ittifak teklifi kabul görmemiştir.⁴⁷

2.1.4. Slavların Propaganda Faaliyetleri

Kosova, Selanik ve Manastır vilayetlerinde yoğun olarak bulunan Slav ırkına mensup guruplar da seçim sürecinde etkin rol almaya çalışmışlardır. Hiçbir etnik ve dini gurup bu bölgelerde çoğunluğa sahip olamamıştır. Her gurubun geleceğe dair farklı yaklaşımları bulunmaktaydı.⁴⁸

Osmanlı Bulgarları kentlerde Meşrutiyet Kulüpleri kurarak seçimlerde bu kulüpler aracılığı ile propaganda faaliyetlerine dahil olmuşlardır. Selanik'te toplanan bu kulüpler kongresi bir seçim programı yayınlayarak kamuoyuna duyurmuşlardır. Rumların yayınlamış oldukları programa benzeyen bu beyannamede Bulgarlar Anayasanın hakimiyeti milliye ilkesine göre yeniden düzenlenmesini, azınlık haklarının ve ayrıcalıkların korunmasını ve vilayetlerin milliyet esasına göre düzenlenmesi gibi özerkliğe dayanan adem-i merkeziyetçi bir yönetim anlayışının benimsenmesini talep etmekteydiler.⁴⁹ Bunun dışında aynı süreçte Selanik'te kurulan ve Makedonya İhtilal Örgütü'nün sol kanadını temsil eden Federal Halk Partisi de

⁴⁵ Kerimoğlu, s. 65.

⁴⁶ Kerimoğlu, s. 78.

⁴⁷ Kerimoğlu, s. 78.

⁴⁸ Demir, s. 108.

⁴⁹ Demir, s. 109.

hazırladığı bir program ile aynı talepleri yinelemiştir.⁵⁰ İttihat ve Terakki Cemiyeti Rumların programlarında olduğu gibi Bulgarların da programlarını ve taleplerini Osmanlının bekası için tehlikeli görmüştür.⁵¹

Bölgede bulunan başka bir unsur ise Sırlar idi. Nüfus olarak az olan Sırlar 1908 ve 1909 yıllarında azınlık haklarını korumak amacı ile ulusal örgütlerini kurmuşlardır. Bu örgütler münasebeti ile de taleplerini dile getirmişlerdir. Sırlar temel olarak kendilerinin de ayrı bir cemaat olarak tanınmasını talep ederken, Rum Patrikhanesine uygulanan ayrıcalıkların Sırp metropolitlerine de verilmesini istemekteydiler. İttihatçılar Makedonya'daki tüm etnik gurupların Mebusan'da temsilini sağlamak istediklerinden dolayı Sırlar Mebusan'a üç vekil gönderebilmişlerdir.⁵²

Bölgede çok az sayıda Ulah unsur da bulunmaktaydı. Ulahlar Rum patrikhanesine bağlı nüfus olarak kabul edilmekteydi. Ulahlar Rum Patrikhanesine bağlı olmaktan kurtulup kendi kimliklerini kabul ettirmek amacı ile propaganda faaliyetlerini takip etmekteydiler. Ulahlar 1908 seçimlerinde Rumlaştırma politikasında da rahatsız olduklarından dolayı Müslüman adaylara oy vereceklerini ilan etmişlerdir. Seçim süreci sonunda Manastır'dan bir Ulah mebusta seçilmiştir.⁵³

2.1.5. Arnavutların Propaganda Faaliyetleri

Kosova ve Manastır vilayetlerinde nüfus yoğunluğu olarak Arnavutlar önemli bir yer tutmaktaydı. İttihatçılar arasında, mebusların özellikle de Müslüman bir mebusun etnik unsuru hiçbir önem arz etmemekteydi. Ancak Makedonya bölgesinde Müslüman cemaat arasında milliyetçi düşüncenin ilk ortaya çıktığı unsur Arnavutlar olmuştur. Bu bakımdan 1908 seçimlerindeki tutumları önemli bir yer tutmaktadır. Meşrutiyetin ilan edilmesinde önemli rol oynayan Arnavutlar Jön Türk hareketini tamamen desteklemiş ve Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra Meşrutiyete bağlılıklarını birçok kez yenilemişlerdir. Ancak ilerleyen günlerde özellikle de

⁵⁰ Fikret Adanır, "Makedonya Sorunu ve Dimitar Vlahod'un Anılarında II. Meşrutiyet", **Birikim**, s. 18- 19.

⁵¹ Adanır, s. 19.

⁵² Demir, s.112.

⁵³ Demir, s. 112- 113.

kurulan Arnavut Başkim Kulüpleri ile Manastır ve İstanbul'da çıkan Arnavutça gazeteler aracılığı ile milliyetçi politikalar benimsenmekteydiler.⁵⁴

14 Eylül'de Manastır'da George Kyrias önderliğin de açılan Manastır Başkim Kulübü açılış sürecinde kulübün kuruluş masrafları için Abdülhamid'den yardım talep etmiş ve Abdülhamid bu kulübe yüz altın göndermiştir. Shoqeri ve Shqiptarevet Arnavut Kulüpleri, Midhat Frasheri adlı İttihat ve Terakki Cemiyetini destekleyen bir Arnavut aydını tarafından Selanik'te açılmıştı. Açılış konuşmasında Frasheri siyasi amaçları olmadığını sadece insani ve eğitim amaçlı bir çalışma yürüteceklerini bildirmiştir. Bu tür açıklamalara rağmen bu kulüpler kısa süre içerisinde siyasi örgütlenmenin merkezi haline gelmiş ve İttihatçılardan birçok isteklerde bulunmuşlardır.⁵⁵

Dile getirilen istekler, Arnavut okullarının açılması, milli dil olan Osmanlıca ve Arnavutçanın birlikte öğretilmesi ve yaygınlaştırılması ile resmi yazışmalarda Arnavutçanın kullanılması idi.⁵⁶

Arnavut Başkim Kulüplerinin Arnavut milliyetçisi adaylar öne sürerek etkili bir seçim propagandası yürütmesine karşın İttihat ve Terakki Cemiyeti de kendi adaylarının seçilmesi amacı ile elinden gelen her şeyi yapmaya çalışması ile Arnavutluk'taki seçim kampanyası gergin bir ortamda yapılmıştır.⁵⁷ Arnavut Başkim Kulübünün milliyetçi adaylarının seçimi kazanmaması için İttihatçılar müdahalede bulunmaktan da geri durmamışlardır. Örnek olarak Berat'ta İsmail Kemal'in önce adaylığına karşı ciddi propagandalar yapılmış ve seçilmesi engellenmeye çalışılmıştır.⁵⁸

Seçim sonuçlarına bakıldığında İttihat ve Terakki cemiyetinin Arnavutluk'ta istediğı adayları seçtiremediklerini, seçilen Arnavut mebusların muhalefet saflarında yer aldığını görmekteyiz. Bundan dolayıdır ki Arnavutlar İttihatçılar tarafından yoğun baskı altına alınmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Arnavutlara karşı

⁵⁴ Mevhibe Savaş, **II. Meşrutiyetin Balkanlardaki Osmanlı İdaresine Etkileri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000, s. 126.

⁵⁵ Savaş, s. 126.

⁵⁶ Demir, s. 116.

⁵⁷ Kansu, s. 335.

⁵⁸ Bilgin Çelik, **İttihatçılar ve Arnavutlar**, Buke Yayınları, İstanbul, 2004, s. 111.

izlediği sert politikaların nedeni Arnavutların milliyetçi ve ayrılıkçı politikalarından ziyade muhalefeti desteklemelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.⁵⁹

1.3 SELANİK KOSOVA VE MANASTIR'DA 1908 SEÇİMLERİ

Meşrutiyet yönetimine geçilmesinde büyük payı olan, Jön Türk hareketinin ortaya çıktığı ve faaliyetlerini etkin olarak sürdürdüğü Selanik, Kosova ve Manastır Vilayetleri Osmanlı Devleti için önemli olduğu kadar Türk demokrasi tarihi açısından da önemli yerlerdir. Türk, Rum, Bulgar, Sırp, Arnavut, Ulah ve Yahudi unsurların bir arada yaşadığı kültürel bir mozaik olan ve demokrasi, özgürlük ve hürriyet düşüncesinin ilk olarak filizlendiği topraklar olmasından dolayı Vilayat-ı Selase'de seçimlerin uygulanması ve seçim sonuçları büyük önem arz etmektedir.

1.3.1 Selanik Vilayetinde Seçimin Uygulanması Ve Sonuçları

İttihat ve Terakki'nin merkezi konumunda olan Selanik'te Cemiyetin fazla zorlanmayacağı düşünülüyordu. Selanik nüfus yapısı incelendiğinde Selanik Sancağı erkek nüfus 111.814'ü Müslüman ve 177.389'u gayrimüslim olmak üzere toplam 289.203 kişi idi.⁶⁰ Selanik merkezinde ise 45.061 erkek nüfusun 20.301'i birinci derece seçmen olabilmekteydi. Drama Sancağı erkek nüfusu 63.491 Müslüman 18.664 gayrimüslim olmak üzere toplam 82.155 idi. Serez Sancağı erkek nüfusu ise 71.239 Müslüman ve 111.566'sı gayrimüslim olmak üzere toplam 182.805 kişi idi.⁶¹ Selanik Vilayet merkezi olan Selanik Sancağı seçim bölgesinde 26.000 birinci derece seçmen ve 62 ikinci derece seçmen bulunuyordu. Siroz ve Drama'yı da kapsayan Selanik Vilayetinde 260'ı Müslüman 263'ü gayrimüslim olmak üzere toplam 523 ikinci derece seçmen bulunuyordu.⁶²

Selanik'te yedisi Müslüman altısı gayrimüslim olmak üzere toplam 12 mebus seçilecektir. 1906- 1907 yılında yapılan resmi nüfus sayımı sonuçlarına göre Selanik'te yaklaşık olarak 265.000'i Rum, 220.000'i Müslüman, 150.000'i Bulgar,

⁵⁹ Çelik, s. 116- 117.

⁶⁰ İttihat ve Terakki, 13 Teşrin-i Evvel 1908, s.4; İkdâm, 10 Teşrin-i sani 1908

⁶¹ İttihat ve Terakki, 27 Eylül 1908, s. 3. ; İkdâm 10 Teşrin-i Sani 1907, s.2.

⁶² Kansu, s. 327.

52.000'i Musevi, 20.000'i Ulah ve 1.000 kadarı Ermeni olmak üzere toplam 922.000'e yakın bir nüfusu bulunmaktaydı. Bu nüfusunun 565.000'i Selanik Sancağında yaşar iken, Siroz'da 190.000, Drama'da ise 165.000 kişi yaşamaktaydı. Müzakereler sonucunda Selanik'ten 6, Siroz'dan 4 ve Drama'dan 2 mebus seçilecek ve bunların altısı Türk, üçü Rum, ikisi Bulgar ve bir tanede Musevi olacaktı. Selanik nüfus yapısı göz önüne alındığında Rumların nüfuslarına oranla alması gereken mebusluktan daha az sayıda mebus kazanmışlardır.⁶³

Eylül ayı itibari ile müntehib-i sanilerin seçimlerine başlanılan Selanik Vilayetinde mebus adayları da belirlenmeye başlanmıştı.⁶⁴ Selanik mebus adaylarına baktığımızda Mehmed Cavid Bey, Mustafa Rahmi Aslan, Doktor Nazım Bey, Emmanel Carasso, Yorgaki Artas ve Yorgos Hanaos'dur. Siroz Sancağı mebus adayları ise Midhat Şükrü Bleda, Doktor Nazım Bey, Dimitris Dingas, Haristo Daltcheff, ve Paskalof Efendidir. Drama Sancağı mebus adayları da Agah Bey ve Rıza Bey'dir.⁶⁵

İttihat ve Terakki gazetesi 29 Eylül 1908 tarihli sayısında Selanik Vilayetinde İttihat ve Terakki Fırkası namına seçime girecek kişilerin isimleri yayınlayarak bu kişilerin İttihadı anasır düşüncesinde olduklarını, özellikle Bulgarlar tarafından aday gösterilen Selanik sancağı için Stavean Telkof'un Serez Sancağı için ise Paskalof'un uygun adaylar olduğu bildirilirken “ *Manastır Sancağı hakkında Bulgar kardeşlerimizle böyle muktedir isimler etrafında itiffak eyleyeceğimizi ümid ederiz*” denerek diğer sancaklara da oy verirken dikkatli olunması gerekliliği vurgulanmaktaydı.⁶⁶

Adaylardan Mustafa Rahmi, Midhat Şükrü ve Rıza Bey kurulduğu günden beri İttihat ve Terakki Cemiyetine üye toprak sahibi adaylardı. Rahmi Bey 1908 Devriminin gerçekleştiği ilk günlerde Cemiyet'in gayr-i resmi başkanı olarak görülüyordu. Midhat Şükrü ise Cemiyetin veznedarı idi. Mehmed Cavid Bey ise mülkiyeden yetişmiş, zeki faal ve namuslu, üstün konuşma yeteneği ve keskin zekası ile ön plana çıkmaktaydı.⁶⁷ Diğer bir aday olan Emmanuel Carasso Cemiyet için önemli bir isim olmakla beraber Cemiyetle mason locaları arasında ki ilişkiyi

⁶³ Kansu, s. 328.

⁶⁴ “İntihabat”, **İttihat ve Terakki**, 29 Eylül 1908

⁶⁵ “İntihabat”, **İttihat ve Terakki**, 29 Eylül 1908, s. 2.

⁶⁶ “İntihabat”, **Tanin**, 29 Eylül 1908

⁶⁷ Kansu, s.328. ; “Selanik'te İntihabat”, **Tanin**, 2 Teşrin-i Evvel 1908

gerçekleştiren kişiydi. Bunların dışında Carasso'nun Abdulhamid'e gizli Jurnalcilik yapan bir İttihatçı olduğu da iddia edilmektedir.⁶⁸

Selanik'te seçimlerin başlaması, listelerin asılması, alınan sonuçlar gibi seçimin her anı gazeteler tarafından duyurulmaktaydı. Özellikle de seçim devam ederken halkın oy verme konusunda dikkatli ve özenli davranması gerekliliği üzerinde durulmaktaydı. 18 Teşrinevvel 1908 tarihli İttihat ve Terakki gazetesinde yer alan şu haber oy verme konusunda gösterilmesi gereken hassasiyeti çok iyi yansıtmaktadır;

*“ Bugün müntehib-i sani intihabatı icra ediliyor. Her daire-i intihabiye müntehiblerinin muayyen olan mahale giderek rey vermeleri vazife-i vataniyyeleri icabatından olduğunu ihtar ederiz. Bugün hayatımızda ilk defadır ki böyle mühim bir vazife-i siyasiyeyi ifa ediyoruz. Yapacağımız işin ne kadar mühim olduğunu milletin, vatanın istikbaline ne derecede taalluk ettiğini düşünerek işimizi gücümüzü terk edip rey pusulamızı sandığa itmeğe şitaban olmalıyız. Hiç birimiz neme lazım dememeliyiz. Milletin vatanın işinden hepimiz mesuldür yada mesuddur!! Gidelim reylerimizi verelim. Osmanlılık vatanperverlik bunu istilzam eder.”*⁶⁹

Selanik seçimleri 8 Kasım'da sona ermiştir. Seçimi kazanan mebuslardan altısı Müslümandı. Bunlar Selanik mebusları Mustafa Rahmi ve Mehmet Cavid Bey, Siroz mebusu Yusuf Naşid ve Midhat Şükrü, Drama Mebusu ise Rıza Beydir. Selanik'den seçilen Ghorgi Artas ve Gheorgi Khoneos ile Siroz Sancağından seçilen Dimitri Dinkas seçilen Rum mebuslardandır. Selanik Sancağından seçilen Dimitri Vlahof ve Siroz Sancağından seçilen Hiristo Dalchev seçilen Bulgar mebuslardan olup Selanik sancağından seçilen Emmanuel Carasso seçilen tek Musevi mebustur.⁷⁰

Seçim sonuçlarına dair gazetelerde bilgilendirici haberler yapılmıştır. Bu haberlere örnek vermek gerekirse;

“... Selanik İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin namzedleri olan Rahmi ve Cacid Beylerle Rum vatandaşlarımızdan Honiuz ve Aratas, Bulgar vatandaşlarımızdan

⁶⁸ Alkan Necmettin, “Emanuel Karasu ve II. Abdulhamid”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt 11, Erzurum, s 183.

⁶⁹ İntihabat, **İttihat ve Terakki**, 18 Teşrinevvel 1908

⁷⁰ Demir, s. 355- 356.

Tilkof, Musevi vatandaşlarımızdan Emanuel Karasu Efendiler 10'ar rey ile yani müntehib-i sanilerin ittifak-ı arasıyla mebus intihab edilmişlerdir...’’⁷¹

Yusuf Naşid ve Agah Bey seçimlerden sonra Ahrar fırkasına geçmişlerdir.⁷²

Rahmi Bey ve Cavid Bey yapılan seçimlerde aldıkları 266 oy ile en yüksek oyu alan iki mebus olmuşlardır. Yorgaki Artas Efendi 261 oy, Emanuel Karasu Efendi 257 oy, Yorgi Huneos 240 oy ve Dimitri Vlahof 97 oy alarak mebus seçilmişlerdir.⁷³

Mebus olarak seçilen Cavid Bey 1875’de Selanik’de doğmuş ve Mülkiye Mektebinde öğrenim görmüştür. 1908 Seçimlerinde Meclis-i Mebusan’da Selanik’i temsil eden Cavid Bey Hüseyin Hilmi Paşa ve İbrahim Hakkı Paşa Hükümetlerinde Maliye Nazırlığı yaparken, Sait Paşa Hükümeti döneminde önce Nafia Nazırı (Bayındırlık Bakanlığı) olarak görev almış daha sonra tekrar Maliye Nazırlığı görevini üstlenmiş ve 1909 bütçesini hazırlamıştır.⁷⁴ 266 oy ile Selanik Mebusu olarak seçilen Rahmi Bey ise Meclis-i Mebusan’da Nafia Encümeni Reisliği görevinde bulunmuştur.⁷⁵

1856 yılında Yanya Zagor’da doğan Yorgaki Artas Efendi Rum İdadisinde eğitim görmüş, 1908 Seçimlerinde Selanik’ten Mebus seçilmiş ve Meclis-i Mebusan’da Emval-i Gayrimenkule Encümeni Zabıt Katipliği görevinde bulunmuştur.⁷⁶ 1863’de Selanik’te dünyaya gelen Emanuel Karasu Efendi ise Meclis-i Mebusan’da Mason kimliği ile tanınmış, Nafia Encümeni Reisliği görevinde bulunmuştur. 1872 yılında Burdur’da doğan Yorgi Huneos Efendi 1908 seçimlerinde Selanik mebusu olarak seçilmiştir. Atina’da hukuk eğitimi alan Huneos Efendi Meclis-i Mebusan’da Layiha Encümeni Mazbata Muharirliği görevinde bulunmuştur.⁷⁷

⁷¹ “Mebus İntihabatı”, İkdam, 30 Ekim 1908

⁷² Kansu, s.331-332

⁷³ **İttihat ve Terakki**, 11 Teşrin Sani 1908; **Tanin**, 13 Teşrin Sani 1908; **Zaman**, 12 November 1908

⁷⁴ İhsan Güneş, **Türk Parlamento Tarihi II. Cilt**, Türkiye Büyük Milleti Meclisi Vakfı Yayınları no:15, Ankara, s. 516.

⁷⁵ Güneş, s. 516.

⁷⁶ Güneş, s. 513.

⁷⁷ Güneş, s.515.

TABLO 1: Selanik Vilayetinde Seçilen Mebuslar ve Aldıkları Oy Miktarları

Seçilen Mebuslar	Aldıkları oy
Rahmi Bey (Türk)	266
Cavid Bey (Türk)	266
Yorgaki Artas Efendi (Rum)	261
Emanuel Karasu Efendi (Musevi)	257
Yorgi Huneos (Rum)	240
Dimitri Vlahof (Bulgar)	97

Kaynak: İttihat ve Terakki, 11 Teşrin Sani 1908

Serez ve Drama Sancağına baktığımızda buralarda Rumların seçimlerle ilgili bazı şikayetleri bulunmaktaydı. Şikayetlerinin temel unsurunu nüfuslarına oranla almaları gereken mebus sayısından daha az sayıda mebus çıkaracak olmaları oluşturmaktaydı. Bunun dışında eski rejim döneminden beri bu bölgede bulunan ve Yunan Propagandası yaparak halkı kışkırtma amacıyla olan Drama Metropolit Hrizostomos'un propaganda faaliyetlerinin İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından kısıtlanması da Rum halkını huzursuzluğa sevk etmiş ve Rumlar Türklere karşı bir takım protesto gösterilerinde bulunmuştur.⁷⁸ Daha da ileri giden Rumlar İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin seçimlerle ilgili kararlarda ve düzenlemelerde Türklerden yana taraf olduğunu ve Rumlara karşı olduklarını öne sürerek seçimleri protesto kararı almışlarsa da daha sonra tekrar da sandık başına gitme kararı almışlardır.⁷⁹ Rumların seçimi protesto kararları dönemin Osmanlı basınına da yansımıştır. Rumların seçime katılma kararları “ *Rum vatandaşlarımız dersaadet intihabatına iştirak edeceklerini dün heyet-i teftişiyeye beyan eylemişlerdi. Çük şükür ki şu ihtilafta bertaraf oldu, el ele verib vatanımızın saadetine çalışacağız*”⁸⁰ sözleriyle duyurularak birlik ve beraberlik vurgusu yapılmıştır.

182.000'i aşkın nüfusun yaşadığı Serez Sancağında 88 'i Müslüman, 92'si gayrimüslim olmak üzere toplam 180 ikinci seçmen seçilmiştir ve bu sancak için dört mebus seçilmesi gerekmektedir.⁸¹

⁷⁸ Kansu, s. 330.

⁷⁹ Kansu, s. 330- 331

⁸⁰ “İntihabata İştirak”, **İkdam**, 10 Teşrin-i Sani 1907

⁸¹ “İntihabat”, **İkdam**, 17 Teşrin-i Evvel 1908

Serezde birçok aday seçim yarışına katılmıştır. Yusuf Naşid Bey, Midhat Şükrü Bey, Dimitri Dingas Efendi, Hristo Dolçef Efendi, Yani Sandanski Efendi, Feodor Paskalef Efendi, Akil Bey, Nikola Baserya Efendi, Nevrekoplu Mehmet Ali Bey, Serezli Hulisi Bey ve Selanikli Fazlı Necib Bey seçime katılan mebus adayları olmuştur.⁸² Seçim sürecin de özellikle Yusuf Naşid Bey, Midhat Şükrü Bey, Dimitri Dingas Efendi ve Hristo Dolçef ön plana çıkmıştır. Adaylardan Paskalaf Efendi dönemin basınında herkesçe tavsiye edilen bir zat olarak tarif edilirken halkın Paskalaf'ı intihab edecekeleri ümid ediliyor denerek bu aday için açık destek çağrısında bulunulmasına karşın Paskalef Efendi Serez Sancağından mebus seçilememiştir.⁸³

1874 yılında Selanik'te doğan Midhat Şükrü öğrenimine Selanik'te başlamış ancak daha sonra İstanbul'a geçerek Mülkiye'yi bitirmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Merkez komitesi üyeliği ve Genel Sekreterliğini yapan Midhat Şükrü 1908 seçimlerinde 176 oy ile Serez Sancağından mebus seçilmiştir.⁸⁴

176 oy ile Serez Sancağından seçilen diğer bir mebus ise Yusuf Naşid Bey'dir. 1845 yılında Serez'de doğan Yusuf Naşid Bey 1908 Seçimlerinde Mebus olarak seçilmiş ancak 14 Kasım 1910'da Mebusluk görevinden istifa etmiştir.⁸⁵

Yusuf Naşid Bey'in istifasının ardından 17 Aralık 1910'da yapılan seçimlerde 111 oy alarak seçilen 1866 Serez doğumlu Derviş Ragıp Bey Meclis-i Mebusan'da Serez'i temsil etmiştir.⁸⁶

1878 yılında Selanik'de doğan Dimitri Dingas Efendi Atina'da Hukuk Mektebinde eğitim görmüş ve Dava vekilliği görevlerinde bulunmuş 24 Kasım 1908 yılında yapılan seçimlerde Serez mebusu olarak seçilmiştir.⁸⁷

1873 yılında Selanik'de doğan Hristo Dalçef Efendi de yapılan seçimleri kazanarak 1908 Meclis-i Mebusanın'da Serez mebusu olarak görev yapmıştır.⁸⁸

⁸² **Takvim-i Vekayi** 28 Teşrin-i Evvel 1908

⁸³ **İttihat ve Terakki**, 4 Teşrin-i Evvel 1908; **Zaman**, 12 November 1908

⁸⁴ Güneş, s. 520.

⁸⁵ Güneş, s. 522.

⁸⁶ Güneş, s. 523.

⁸⁷ Güneş, s. 521.

⁸⁸ Güneş, s. 524.

TABLO 2: Serez Sancağında Seçilen Mebuslar Ve Aldıkları Oy Miktarları

Mebuslar	Aldıkları oy
Yusuf Naşid Bey (Türk)	176
Midhat Şükrü Bey (Türk)	176
Dimitri Dingas Efendi (Rum)	109
Hristo Dalçef Efendi (Bulgar)	109
Derviş Ragıp Bey (Türk) (İstifa eden Yusuf Naşid Bey'in yerine seçilmiştir.)	111

Kaynak: Takvim-i Vekayi, 28 Teşrin-i Evvel 1908

TABLO 3: Serez Sancağında Seçilemeyen Mebuslar ve Aldıkları Oy Miktarları

Mebus Adayları	Aldıkları Oy
Yani Sandanski Efendi	50
Feador Paskalef Efendi	46
Akil Bey	32
Nikolo Basarya Efendi	16
Nevrekoplu Mehmed Ali Bey	8
Serezli Hulusi Bey	3
Selanikli Fazlı Necib Bey	1

Kaynak: Takvim-i Vekayi, 28 Teşrin-i Evvel 1908

165.000 nüfuslu Drama Sancağında erkek nüfus 82.155 idi. Drama Sancağında yapılan seçimler sonucunda ilk etapta 25 ikinci seçmen seçilmiştir. İki mebus seçilmesi öngörülen Drama Sancağında 62 oy ile Agah Bey ve 52 Oyla Rıza Bey mebus olarak seçilmiştir.⁸⁹Drama Sancağı seçim sonuçları 30 Ekim 1908 tarihli İkdâm gazetesinde şu şekilde duyurulmuştur;

*“... Drama Sancağı'nın umum kazalarının mebus intihabatı hitam bulmuştur. Cemiyet namzedleri olan Agah ve Rıza beylerin mebuslukları büyük bir ekseriyetle takarrür etmiştir.”*⁹⁰

1857 Drama doğumlu olan Agah Bey, Rüştîye mezunu tarım ile meşgul iken 1864 İskeçe doğumlu olan Rıza Bey tarım ve ticaret işleri ile uğraşmaktaydı. Rıza

⁸⁹İttihat ve Terakki, 20 Teşrin-i Evvel 1908⁹⁰“Mebus İntihabatı”, İkdâm, 30 Ekim 1908

Bey Mebusanda Mülkiye Tekaid Kanunu Encümenliğı Reisliğı, Orman, Maadin ve Ziraat Encümeni Mazbata Muharirliğı ve başkanliğı görevlerinde bulunmuştur.⁹¹

TABLO 4: Drama Sancağından Seçilen Mebuslar ve Aldıkları Oy Miktarları

Mebuslar	Aldıkları Oy
Agah Bey (Türk)	62
Rıza Bey (Türk)	52

Kaynak: İttihat ve Terakki, 20 Teşrin-i Evvel 1908

1.3.2. Manastır Vilayetinde Seçimin Uygulanması Ve Sonuçları

Selanik'ten sonra bir diğer önemli vilayet ise Manastır merkez Sancağı, Debre Sancağı, İlbasan Sancağı, Görice Sancağı ve Serfice Sancağını kapsayan Manastır Vilayetidir. Manastır nüfus yapısı incelendiğinde 1906- 1907 nüfus sayımlarına göre Manastır'da büyük bir ekseriyeti Arnavut olmak üzere 95.000 Müslüman, 86.000 Rum, 171.000 Bulgar ve 5.000 Musevi nüfus bulunmaktaydı.⁹² 14 Kasım tarihinde tamamlanan Manastır'da ki seçimlerde 64 Müslüman, 54 Bulgar, 19 Rum, 6 Sırp ve 2 Musevi ikinci seçmen seçilmiştir. Manastır'da kanun-i sanilerin seçimi 14 Kasım'da tamamlanmış ve mebus seçimi başlamıştır. Manastırın nüfus yapısına uygun olarak buradan Arnavutlar, Bulgarlar, Rumlar ve Sırlar birer mebus çıkarmışlardır.⁹³

Manastır seçimleri ile ilgili İbrahim Temo'nun anılarında geçen anekdotlar bir hayli ilginçtir. Temo anılarında özellikle Müslüman halkın seçimlerle ilgili yeteri kadar bilinçli olmamasından şikayet ederken Manastır mebus adaylığı ile ilgili de şu anekdotları aktarmaktadır;

“ Bir saat sonra Istruga 'ya giriyoruz. Kasabadan uzakça bir mevkie kadar bir ahali kütlesi çıkmış bizi bekliyorlardı. Kimlerdi bunlar? Bulgar mahallesinin iki papazı, Bulgar mektebi talebeleri ve muallimleri, ileri gelen ahalisi. Bizimkilerden yakın akrabam, yine akrabamdan bir tek hoca. Faytonu durdurarak indim, muallimlerin işaretleri ile Bulgar mektep talebeleri hürriyetperverane birkaç manzume

⁹¹ Güneş, s. 494- 512

⁹² Kansu, s. 341.

⁹³ Kansu, s. 341.

söylediler ve gelip benimle kucaklaştılar, tebrikler yağdırdılar. Bizimkilerde yalnız hoş geldin be doktor efendi ile geçıştirdiler. Bulgarlar, ihtiyar pederinizin evine gideceğiz, pederinizi tebrik edeceğiz, kasabamızdan hürriyete çalışan evlat yetiştirdiğini iftiharla söyleyeceğiz, dediler.

Bu hatıratımı kayda mecburum. Çünkü, Müslümanlar, Osmanlı unsurunu teşkil ettikleri halde, marıfsızlık neticesi, hissiyatı milliyelerinin noksanlığından ötürü, bir imam veya muallimden başkasının benim vatana avdetimden haberdar olmamalarına ve cemiyeti milliyenin ilk teşekkülü zamanında, yani hürriyetten on beş sene evvel yine Istruga'da sarayın emriyle tevfikan götürüldüğüm sırada, arkamdan babamın akrabamın yüzlerine karşı; Oh Olsun ! Din düşmanını asacaklar diye bir hürriyet kurbanı, bir canı veya canavar gibi addettikleri zaman, hürriyet istihsalinden sonra da aynı hissizlikle karşıladıklarına şahit oldum. Doğduğum yerleri ziyaretim anında meclis-i mebusan intihab hazırlıkları başladı. O vakit ki intihap kanununda, her hangi bir Osmanlı, namzetliğini vaz etmek için, evvel emirde rey sahibi olanlardan laekal 150 imzalı ve musaddak birmazbata, sancak intihap heyetine takdim etmesi lazımdır yolundaki bu bende muvaffık surette kandidatımı koymak için 150 değil, 500 imzalı bir mazbata aldım. Ahali-i Hristiyanıye de bila tereddüt imzalarını attılar.

Bizim Müslümanların hemen ekserisi cemiyet-i merkeziyenin emri var mı diye sordular. Bu zihniyet bizi pek müteessir etmekle beraber, Manastır merkezine ne diyecek diye öğrenmek için, heyete mazbatayı ve namzetliğimi takdim ettim.

Kabe-i Hürriyet, Selaniğ'in kararı ile beher milletten birer namzet koyacağız, Manastır sancağının dört mebus intihaba hakkı var. Bir Türk, bir Bulgar, bir Rum, bir Sırb olacak dediler. Ben cevaben dedim ki, bu mantıksız karardan bir şey anlamadım. Mezhep taksimatı ile olursa, Müslümanlardan iki, Hristiyanlardan iki konmalı idi. Milliyet taksimatı ile de Bulgar unsurundan başka, öbür unsurların mebus ayırmaya hiç hakları yoktur. Zaten bu sancakta Ulah milletini ayırırsak, Rumlar yüzde beşi, Sırlar yüzde üçü bulamazlar. Diğer cihette Arnavutlar bu sancakta hiç olmazsa umum nüfusun yüzde ellisini teşkil ederler. Ahaliyi serbest bırakınız, göreceksiniz ki sureti mutlaka da üç Müslüman bir de Bulgar kazanır dedim ve getirdiğim mazbatayı karşılarında yırttım attım...

Yolda Mustafa Ragıp, o koca çingene lakabını alan hararetli hürriyeti fikriye sahibi genç: Vah, vah hocam, bunlar için mi, bu zihniyette bulunan bu beyinsizler için mi biz gurbet illerinde çalışıp vücut yıprattık ?bu gidişle korkarım, şerbeti hürriyet bize bir ağı olacak ki diyerek kafasını yumrukladı! Çok sürmedi, devleti ve vatani içinden çıkılmayacak bir politika bataklığına döndürdüler.”⁹⁴

Yapılan seçimler sonucunda Manastır merkez kazasından, Janaki Dimitrijeviç, Traianos Nallis, Pantche Doreff ve Mehmet Vasıf Bey mebus olarak seçilmiştir.⁹⁵

Manastırdan Mebus seçilen Traianos Nallis 1875 yılında Manastır’da doğmuş ve hukuk eğitimi alarak Dava vekilliği görevlerinde bulunurken seçimlerde 91 oy alarak Manastır Mebusu seçilerek Rumların temsilcisi olarak Mebusan’da yer almış, Meclisi Mebusan’da katiplik görevinde bulunmuş ve Ahrar Fırkası’nın tarafında yer almıştır.⁹⁶

Sırpların temsilcisi konumunda olan Doktor Janaki Dimitrevich bağımsız olarak mebusanda faaliyet göstermiştir. Paңcederof Efendi sosyalist eğilimleri olan ve 1908 sonrası kurulan Bulgar Meşrutiyet Kulübüne üye olan Bulgarları temsil eden mebus idi. Paңcederof Efendi 1879 yılında Florina’da doğmuş, hukuk eğiti görmüş ve Savcılık görevinde bulunurken 137 oy ile Manastır mebusu seçilmiştir. Meclis-i Mebusan’da Hariciye ve Ticaret Encümenliklerinde zabıt katipliği görevlerini icra etmiştir.⁹⁷

Manastır’dan seçilen tek Müslüman Mebus olan Mehmet Vasıf Bey ise Arnavut kimliğiyle ön plana çıkmış ve Mebusan’da diğer Arnavut vekiller ile ortak hareket etmiştir.⁹⁸

1848 yılında Manastır’da doğan Mehmet Vasıf Efendi Rüştüye’de eğitimini tamamlamış, nüfus memuru olarak görev alırken 1908 seçimlerinde 71 oy alarak Meclis-i Mebusan’da Manastır Mebusu olarak bulunurken Arzuhal ve Kavanini Maliye Encümeni Reisliği görevinde de bulunmuştur.⁹⁹

⁹⁴ İbrahim Temo, **İttihat ve Terakki Anıları**, Arba yayınları, İstanbul, 1987, S. 217- 220

⁹⁵ Mebuslar, **Tanin**, 20 Teşrin Sani 1908

⁹⁶ Güneş, s. 495.

⁹⁷ Güneş, s 494.

⁹⁸ Kansu, 341-342; **Tanin**, 20 Teşrin-i Sani 1908

⁹⁹ Güneş, s. 493.

Manastır Vilayetine bağlı Görice Sancağında Rumlar kendi nüfuslarının 60.000 civarında olduğunu ve Müslüman nüfusun 20.000 civarı olduğunu iddia ederek 2 Rum mebus seçilmesi gerektiğini belirtiyorlardı.¹⁰⁰

Seçilecek iki mebusluk için üç Müslüman bir Rum ve bir Ulah adaylıklarını açıklamışlardır. Yapılan seçimler sonucunda Şahin Taki ve Philip Mishi mebus olarak seçilmişlerdir.¹⁰¹

Mektebi Mülkiye'den mezun olan Şahin Taki, Avlonya Kaymakamı iken istibdat devri baskılarına tahammül edemeyerek Avrupa'ya kaçmış ve burada Arnavut milliyetçiliğinin gelişmesi için faaliyetlerde bulunmuştur. Doktor Philip Mishi seçilen tek Ulah mebus olup seçime bağımsız aday olarak girmiş ve seçimi kazanmıştır.¹⁰²

Manastır Vilayetine bağlı bir diğer sancak olan Debre'de seçimler karışıklık içerisinde geçmiştir. Seçimi kazanan Hasan Sabri Efendi'nin, seçimi Mutasarrıfın gizli çabaları ile kazandığını iddia eden Debreliiler seçimin tekrar edilmesini talep etmekteydiler.¹⁰³ Ancak ilk etapta bu talep Hükümet tarafından kabul görmedi ve Hasan Sabri Efendi Meclis-i Mebusan'a katılmak üzere İstanbul'a gitti. Seçimin yenilenmesi talebinde ısrarcı olan Debreliiler Manastır Başkim Kulübü ve diğer Arnavut örgütler ile 1909 yılında seçimin iptali için Meclis-i Mebusan'a başvurdular ve bu başvuru sonucunda seçimler iptal edildi. Yapılan yeni seçimleri İsmail Bey kazansa da İsmail Bey'in ölümü üzerine son olarak Dukakinzade Mustafa Basri Bey Debre Mebusu olarak seçilmiş ve Mebusan'da Debreyi temsil etmiştir.¹⁰⁴

Basri Bey Meclis-i Mebusan'da Rüsumat Encümeni Zabıt Katipliği ve Meclis-i Mebusan İdare memurlu görevlerini icraa eylemiştir.¹⁰⁵

Serfice Sancağında iki Rum aday seçimi kazanmıştır. Makedonya'nın Türk egemenliğinden ayrılıp Yunanistan'a bağlanması için çaba gösteren Philike Hetaireia adlı cumhuriyetçi bir örgüte üye olduğu gerekçesiyle 1906'da üç yıl hapis cezası ile cezalandırılan Yorgo Baço Sर्फice Mebusu olarak seçilmiştir. Baço seçildikten sonra da Yunanistan için çalışmış ve Otuzbir Mart Vakasında karşı- devrimci hareketin

¹⁰⁰İkdam, 6 Kanun-u Evvel 1908

¹⁰¹İntihabat, İkdam, 18 Teşrin-i Sani 1908; "Mebuslar", Tanin, 20 Teşrin Sani 1908

¹⁰²İkdam, 18 Teşrin-i Sani 1908

¹⁰³Kansu s. 339.

¹⁰⁴ Kansu, s.339- 340

¹⁰⁵ Güneş, s. 485.

savunucularından olmuş ve Hürriyet İtilaf Fırkası kurulunca da bu fırkayı desteklemiştir. Başo ayrıca Mebusan'da sarfettiği “Ben ancak Osmanlı Bankası kadar Osmanlıyım” sözüyle de tanınan kişidir. Serfice'den seçilen diğer bir Mebus da Kocho Drizis'dir.¹⁰⁶

Koço Drizi Efendinin vefatı üzerine 1910 yılında yapılan seçimde 1873 yılında Kozana'da doğan Harisos Vamvaka 50 oy alarak Serfice mebusu seçilmiştir.¹⁰⁷

İlbasan Sancağında ise seçime bağımsız aday olarak giren Abdullah Mahir Efendi seçimi kazanmıştır. İlbasan'da seçimler İttihatçıların başarısızlığı ile sonuçlanmıştır.¹⁰⁸

Abdullah Mahir Efendi'nin 2 Ekim 1909'da ölümü üzerine 11 Aralık 1909'da İlbasan'da seçimler yenilenmiş ve 42 oy alarak 1842 İlbasan doğumlu Hacı Ali Efendi mebus olarak seçilmiştir.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Kansu, s. 337.338

¹⁰⁷ Güneş, s.497.

¹⁰⁸ Kansu, s.336.

¹⁰⁹ Güneş, s. 488- 289

TABLO 5: Manastır Vilayeti Mebusları

Manastır	Debre	İlbasan	Görice	Serfice
Janaki Dimitrijeviç (Sırp)	İsmail Bey (Arnavut)	Hoca Abdullah Mahir Efendi (Arnavut)	Philip Mishi (Ulah)	Yorgos Boussios (Rum)
Trainos Nallis (Rum)	Dukinzade Basri Bey (ölen İsmail Bey yerine seçilmiştir.) (Arnavut)	Hacı Ali Efendi (ölen Mahir Efendi yerine seçilmiştir.) (Arnavut)	Şahin Taki (Arnavut)	Koço Drizi Efendi (Rum)
Pantche Doreff (Bulgar)	Şevket (Enon) Bey (Arnavut)			Harissos Vamvakas (Rum)
Mehmet Vasıf Bey (Arnavut)				

Kaynak: Kansu, s. 387-389

1.3.3 Kosova Vilayetinde Seçimin Uygulanması Ve Sonuçları

Kosova Vilayeti seçim bölgesi Üsküp, İpek, Priştine, Prizren, Seniçe ve Taşlıca'dan oluşmaktaydı. Kosova Vilayetinin merkezi konumunda olan Üsküp Sancağında 1906- 1907 nüfus sayımına göre nüfus 114.000 Müslüman Arnavut, 145.000 Bulgar ve 8.600 Rum olmak üzere toplam 268.000 idi. Üsküp'e bağlı Palanka kazasında 2 Müslüman, 5 Sırp ve 6 Bulgar, Koçana Kazasında 8 Müslüman, 7 Bulgar, Osmaniye Kazasında 9 Müslüman, 4 Bulgar, İştıp Kazasında 8 Müslüman 9 Bulgar müntehibi-i sani seçilmiştir.¹¹⁰ Sancakta Hristiyan nüfus Müslümanlardan fazlaydı. Üsküp Sancağından dört mebus seçilmiş ve bu mebuslardan ikisi Arnavut olurken biri Bulgar biri de Sırp'tır. Seçilen iki Arnavut'tan biri Necip Draga

¹¹⁰ Demir, s. 157.

iken diğeri Hoca Said Efendi'dir.¹¹¹ Bulgarlardan seçilen Theodore Pavloff Efendi iken Sırlardan ise eczacı olan Alexandre Pritz mebus seçilmiştir.¹¹²

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Üsküp ve Selanik şubelerinde aktif olarak Meşrutiyeti idarenin gelmesi için çalışmış olan Mehmet Necip Draga mebusan'da Üsküp'ü temsil etmiştir. 174 oy ile seçimi kazanan Necip Draga Meclis-i Mebusan'da Nafia Encümeni Mazbata Muharirliği ve encümen başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. Hoca Sait Efendi ise 1912 yılına kadar bağımsız bir şekilde Mebusan'da çalışmıştır. Bulgar Mebus Theodore Pavloff Mebusan'da sosyalist olarak tanınan bir mebus olmuştur.¹¹³

İpek, Priştine, Prizren, Seniçe ve Taşlıca'da seçimler Arnavut Başkim Kulüplerinin Arnavut milliyetçi adayların seçilmesi için yoğun propaganda faaliyeti ile gergin geçmiştir. İttihat ve Terakki'de kendi adaylarının seçilmesi için kendi propagandasını etkin olarak kullanmaya çalışmıştır.¹¹⁴

Yapılan seçimler sonucunda İpek'te bağımsız aday Bedri Bey ve Ali Haydar Bey ile muhalefetten Ahmet Hamdi Efendi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden Hafız İbrahim Efendi kazanmıştır. Seçilen dört mebus da Arnavut'tur.¹¹⁵ 1852 yılında Sergoşti'de doğan Ahmet Hamdi Efendi 131 oy ile seçilirken, 1877 yılında Yakva'da doğan Ali Haydar Bey 142 oy ile, 1863 yılında Metroviçe'de doğan Hafız İbrahim Efendi 148 oy ile ve son olarak Bedri Bey 139 oy ile mebus seçilmiştir.¹¹⁶

Seniçe'de seçimi muhaliflerden Arnavut Hasan Muhiddin Bey kazanırken Taşlıca'da ise Arnavut Ali Vasfi Bey seçimi kazanmıştır. Ali Vasfi Bey Meclis-i Mebusan'da Encümen-i Askeri Mazbata Muharirliği görevinde bulunmuştur.¹¹⁷

Priştine'de seçilen mebuslardan Hasan Fuad Paşa, Mustafa Hamdi Efendi, Volçetrinli Hasan Bey ve İstifa eden Hamdi Bey'in yerine seçilen Şaban Paşa Arnavut iken Sava Stoyanovich Sırp idi.¹¹⁸

Prizren Sancağı merkez kazada 49 Müslüman, 6 Gayrimüslim, Loma'da 31 Müslüman, Gostovar'da 9 Müslüman 1 Gayrimüslim, Kalkandelen'de 30 Müslüman

¹¹¹ Demir, s. 355- 356

¹¹² **İkdam**, 18 Teşrin-i Sani 1908

¹¹³ Kansu, s. 342-343

¹¹⁴ Kansu, s.335.

¹¹⁵ Demir, s. 356.

¹¹⁶ Güneş, s.449- 452

¹¹⁷ Güneş, s. 452.

¹¹⁸ Kansu, s. 381 - 385

1 gayrimüslim müntehib-i sani seçilmiştir.¹¹⁹ Bu sancakta Mehmet Emin Efendi ile Süleyman Şeref Efendi mebus olarak seçilmişlerdir. Mehmet Emin Efendi ve Süleyman Şeref Efendi Prizrenli idi. İstifa eden Mehmet Emin Beyin istifası üzerine Vehbi Bey yapılan seçimlerde mebus olarak seçilmiştir.¹²⁰

Seçilen Arnavut mebuslardan çoğu yerel olarak güçlü olan toprak sahibi kişiler idi. Seçilen Arnavut mebusların bir kısmı Arnavutluk isyanında etkili olmuş ve Arnavutluk milliyetçiliğinin geliştirilmesinde önemli roller oynamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti gelişen Arnavut milliyetçiliğine karşı dinsel bağları kuvvetli Arnavutlara yönelerek Prizren müftüsü Mehmed Emin ve Priştine müftüsü Mustafa Hamdi gibi ulemadan kişileri aday olarak göstermiştir.¹²¹

Selanik mebuslarından Dimitri Vlahof anılarında Arnavut vekiller üzerine yaptığı tespitlere yer vermiştir. Vlahof'a göre 1908'in başlarında Arnavutlar'da milliyetçi düşünce henüz uyanmamıştır. Buna dayanak olarak Vlahoff Arnavut mebus Hasan Priştina ile arasında geçen bir diyalogu göstermektedir. Hasan Priştine'ye hangi milletten olduğunu sorduğunu aldığı cevabın ise Müslümanım olduğunu belirten Vlahoff bu cevap üzerine "Müslümansınız, iyi ama milliyetiniz nedir, Türk mü, Arnavut mu, nesiniz" diye tekrardan sormuş ancak Hasan Bey ne Türk ne Arnavutum ben Müslümanım şeklinde cevabında ısrarcı olmuştur. Ancak birkaç yıl içerisinde Arnavutlar Osmanlıya karşı isyana kalkışmışlardır. Arnavut milliyetçiliği hızlı bir şekilde gelişmiş ve Vlahof'a göre 1910 yılına doğru mebuslar nihayet Arnavut olmuşlardır. Öyle ki mebuslardan Müfid Bey her gittiği yerde Ben Arnavudum hemde Bektaşî diyerek Arnavut olduğunu vurguluyordu. Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurulduktan sonra birkaç mebus dışında tüm Arnavut mebuslar bu fırkaya geçmiştir.¹²²

¹¹⁹ Demir, s. 157.

¹²⁰ Kansu, s. 383.

¹²¹ Demir, s. 117.

¹²² Adanır, s. 19.

TABLO 6: Kosova Vilayetinden Seçilen Mebuslar

Üsküb	İpek	Priştine	Prizren	Seniçe	Taşlıca
Alxandre Paritz (Sırp)	Bedri Bey (Arnavut)	Hasan Fuad Paşa (Arnavut)	Mehmed Emin Efendi (Arnavut)	Hasan Muhiddin Bey (Anavut)	Ali Vasfi Bey (Arnavut)
Mehmet Necib Draga (Arnavut)	Ahmed Hamdi Bey (Arnavut)	Mustafa Hamdi Efendi (Arnavut)	Süleyman Şeref Efendi (Arnavut)		
Theodore Pavloff (Bulgar)	Ali Haydar Bey (Arnavut)	Volçetrinli Hasan Bey (Arnavut)	Yahya Bey (Arnavut)		
Hoca Said Efendi (Arnavut)	Hafız İbrahim Efendi (Arnavut)	Sava Stoyanovich (Sırp)	Vehbi Efendi (Arnavut) (İsitifa Eden Mehmed Vahbi Efendi Yerine)		
		Şaban Paşa (Arnavut) (İstifa eden Hamdi Bey'in yerine)			

Kaynak: Kansu, s 381-384

Kosova Selanik Manastır olarak adlandırılan Vilayet-i Selase'de 7 'si Rum, 3'ü Sırp 4'ü Bulgar v 1 Ulah ve 1 Musevi olmak üzere 16 gayrimüslim mebus seçilirken, 23 Arnavut ve 7 Türk olmak üzere 26 Müslüman mebus seçilmiştir. Rumlarla yaşanan bazı problemler dışarısında Vilayet-i Selasede seçimler sorunsuz olarak yapılmıştır. Genel anlamda bakıldığında Meşrutiyetin ilan edilmesinde önemli yeri olan bu coğrafyada İttihat ve Terakki Cemiyeti başarılı bir seçim sonucu yaşamıştır.

1.4 SEÇİM ŞİKAYETLERİ

Türk Demokrasi Tarihinin ilk seçimleri olarak niteleyebileceğimiz 1908 seçimlerinde Seçim kanununda ki eksikliklerden, kanunu yürüten görevlilerin bilgisizliğinden ya da kötü niyetli bazı gurup yada kişilerin davranışlarından ötürü bazı şikayetler yaşanmıştır. Şikayetlerin temelini çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devletinde azınlıkların çıkaracağı mebus sayıları oluşturmuştur.

Seçim sürecinin başlaması ile birlikte özellikle Rumların da şikayetleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Sahip oldukları nüfusa oranla mebus çıkaramamaktan şikayet eden Rumlar çeşitli oyunlara başvurmakta idi. Türkler siyasi oyun konusunda açıkçası pek bir fikir sahibi değildi. Rumlar ise mümkün olduğunca fazla mebus elde etmek için çeşitli hilelere de başvurmaktaydılar. Bu hileler dönemin basınına da yansımaktaydı. Rumlar seçim yasasında değişiklik yapılarak cemaatlerin nüfusu oranında mecliste temsilci bulundurulmasını sağlayacak değişikliklerin yapılmasını talep etmişlerdir.¹²³ Rum gazetesi Proodos Avrupa istatistiklerine bakarak Osmanlı Rum nüfusunu 6.5 milyon olarak görüyor ve 65 Rum mebusun seçilmesini talep ediyordu. Yine aynı gazete Rum nüfusunun 143 bin olarak duyurulmasını utanılacak bir davranış olarak görerek doğru rakamın 440bin olduğunu iddia ediyordu.¹²⁴ 13 Teşrin-i Sani 1908 tarihli Tanin gazetesinde Rumların bu iddiasına “*Memalik-i Osmaniye’nin Nüfusu*” başlıklı yazıda şu şekilde yanıt veriliyordu;

“Bazı hayalperveran Yunan taraftarları memaliki Osmaniye’deki Rum nüfusunu altı milyona kadar çıkardıklarını işiterek gülüyor idik.

Elde kati bir istatistik bulunmadığından pek ziyade mübalağa olduğu şüphesiz bulunan bu iddianın derecei sahti bilinemiyordu. İcra edilen intihabat hakikati meydana çıkarmıştır.

Bugün memaliki Osmaniye’de :

20 ve kusur milyon müslim

2 ve küsur milyon Rum

1 ve kusur milyon Ermeni

Yediyüzbin Musevi Mevcuddur. Şayanı dikkattir ki nüfusu islamiyenin bir kısmı tahrir dahil değildir. Binaenalyh hakiki islam nüfusu otuz milyona yakındır.

¹²³“İntihabat”, **Tanin**, 9 Teşrin-i evvel 1908, s. 3.

¹²⁴ “Rum Matbuatı”, **Tanin**, 1 Teşrin-i Sani 1908, s. 4.

*Bu hesabca nisbet adediye gösterilse bile Rumlara yirmi, yirimiki mebusan ziyade isabet etmez.*¹²⁵

Rumlar nüfuslarını fazla göstermek için ellerinden geleni yapmışlardır. Tanin gazetesinin 3 Teşrin sani 1908’de çıkan sayısında Kadın gazetesi muhabirlerinden olan Ali Osman Bey tarafından gelen bir mektup aktarılmış ve Rumların nüfuslarını fazla göstermek için yaptıkları hileler kamuoyuna duyurulmuştur;

*“Bindiğim vagonda Amerika’dan avdet eden bir alay Bulgar amelesi vardı. Bunların içinde ruhum pek sıkıldı. Kondüktör halime acıyarak beni diğer vagona götürdü. Orada birkaç Rum vardı. Giritli olduğum için beni de Rum zannıyla intihabat hakkında müdavele-i efkara başladılar. Mezarda yatanların bile isimlerini yazarak Türkleri aldattık dediler. Ağustos kazasında bu suretle yediyüz kişi fazla müntehib yazdıktan maada yirmi yaşında bulunanları ve mahkum olanları da dahil ettik dediler. Peki bu entrikaları kaymakam bilmiyor mu? Kaymakam bizimledir.”*¹²⁶

Çıkarılacak mebus sayıları üzerine çıkan tartışmalara en iyi örnek Görice Sancağı olmuştur. Rum Metropolitidi bölgede Rum nüfusunun 45000 olmasına rağmen hükümet yetkililerinin müdahalesi ile Rumların mebus çıkarmayacaklarını iddia etmiştir. Hükümet bu iddia üzerine harekete geçmiş ve iddianın araştırılması için Valiyi görevlendirmiştir. Vali yapılan araştırma sonrasında Görice’de Ulah halkın azınlıkta olduğunu buna karşılık Ortodoksların daha fazla nüfusa sahip olduklarını belirterek ancak Kanun-i Esasiye göre Osmanlı olan herkesin seçilme hakkına sahip olduğu, seçimlerde din ve mezhep kimliğinin ön plana alınmadığını söylemiştir. Vali aynı zamanda Görice’de 1 Ulah ile 1 Müslümanın mebus olarak seçildiğini, Manastır’da 53563 Müslüman, 83000 civarı Bulgar nüfus olmasına rağmen bir Bulgar, bir Müslüman, bir Sırp ve bir Rum mebus olmak üzere toplam dört mebus çıkarıldığını, Serfice’de ise 40000 Müslüman ile 60000 Rum nüfus bulunduğunu ve burada Rumların 2 mebus çıkardığını, Müslümanların çoğunluğu sağlayamadığı için mebus çıkaramadıklarının altını çizerek seçimlerde yanlışlık olmadığını bildirmiştir.¹²⁷

Tanin gazetesi de Görice de yaşanan bu tartışmaya dahil olmuş, yapılan bir haberde “...Arnavutluk’ta İslam’dan gayrisinin Rum addedilmesi kadar yanlış bir

¹²⁵ Memalik-i Osmaniye’nin Nüfusu, **Tanin**, 13 Teşrin-i Sani 1908

¹²⁶ İntihabat ve Fırıldaklar, **Tanin**, 3 Teşrin-i Sani 1908

¹²⁷ Güneş, s. 256.

*fikir tasavvur edilemez. Bu kırk beş bin nüfus Rum olmayıp Arnavut oldukları, içlerinde Rumca bilenlerinin ender bulunacağı...*¹²⁸ ifadeleri kullanılarak Patrikhanenin resmi tezkerede kullandığı bilgilerin yanlış olduğu vurgulanmıştır.

Fener Rum Patriği Yuvakim Efendi, seçimlerle ilgi taşralardan gelen şikayetler ve Rum matbuatında yer alan haberlerle ilgili görüşmek üzere Sadrazam Kamil Paşa'ya bir ziyarette bulunmuştur.¹²⁹ Seçimlerde Rumlara karşı haksızlık yapıldığını dile getiren Patrik yapılan haksızlıkların önüne geçilmediği taktirde istifa edeceğini, Patrikhaneyi kapatacağını ve Rumların seçimlere katılmayacağını dile getirmiştir.¹³⁰ Sadrazam Kamil Paşa bunun üzerine Rum Patriğine verdiği cevapta, seçimlerde hile olduğu yönünde çıkan haberlere dair herhangi bir kanıt olmadığını Rumların iddialarının asılsız olduğunu belirtmiştir.¹³¹

Rumların başka bir iddiası da Manastır'ın Kesriye bölgesinde bekar Rumların seçme ve seçilme hakkından yoksun bırakılmak amacı ile bulundukları bölgeden daha uzak mesafedeki Bulgar ve Müslüman köylerine bağlanarak zorla yeni seçim bölgeleri oluşturulması idi. Rum patrikhanesi tarafından iletilen bu şikayet Manastır Valiliği tarafından incelenmiş ve iddianın asılsız olduğu Dahiliye Nezaretine bildirilmiştir.¹³²

Manastır Vilayetine bağlı Görice Sancağına bağlı Horpişne nahiyesinde oy verme işlemleri için halkın toplandığı anda meydana toplanan Rumlar ve Bulgarlar arasında sopalarla birbirine saldırmış ve kavga yaşanmıştır. Askerler kavgaya hemen müdahale etmiş ve seçimlerin huzur içinde geçmesi için gerekli önlemleri almıştır.¹³³

Manastır'da ayrıca her milletten üyenin de içerisinde bulunduğu seçim teftiş heyetine şikayetler de bulunulmuş, teftiş heyeti Bulgar muhtarlar tarafından vergi mükellefi olmamasına rağmen oy defterlerine yazılmış seçmenler bulunduğunu tespit etse de seçimlerin gecikmesi endişesi ile bu defterleri onaylamışlardır.¹³⁴

Bunların dışında Bulgar ekserahlığının mebus seçimlerine fesat karıştırıldığına dair şikayetleri¹³⁵ ile Kemal Ömer Bey'in Priştine mebusluğu için

¹²⁸ “Arnavut- Rum”, Tanin, 9 Kanun-ı Esasi 1908

¹²⁹ Kerimoğlu, s. 70.

¹³⁰ Kerimoğlu, s. 71.

¹³¹ Kerimoğlu, s. 71.

¹³² Dh.mkt., dosya no: 2667, gömlek no:1, 28 L 1326

¹³³ Dh.mkt., dosya no:2658, gömlek no:96, 20 L 1326

¹³⁴ Güneş, s. 257.

¹³⁵ Dh.mkt., dosya no:2733, gömlek no: 60 16 M 1327

yapılan seçimde hile yapıldığına dair iddiaları¹³⁶ üzerine Dahliye nezareti valilikleri görevlendirmiş, valilikler yürüttükleri soruşturma neticesinde iddiaların asılsız olduğunu açıklamışlardır.

Bazı ufak tefek şikayetler olmasına rağmen 1908 seçimleri genel anlamda sorunsuz geçmiştir. 1912 seçimleri ile karşılaştığında 1908 seçimlerinin daha adil ve daha dürüst olduğu söylenebilir.¹³⁷

¹³⁶ Dh.mui., dosya no: 27-2, gömlek no: 6, 07 Za 1327

¹³⁷ Demir, s. 146.

İKİNCİ BÖLÜM

VİLAYAT-I SELASE MEBUSLARININ MEBUSANDAKİ FAALİYETLERİ

2.1. MECLİS-İ MEBUSAN-IN AÇILMASI

Seçimlerin sonuçlanması ile birlikte Kosova Selanik ve Manastır'dan seçilen mebuslar Mebusan'ın açılışına yetişebilmek için hızlı bir şekilde İstanbul'a geçmeye çalıştığını görmekteyiz.¹³⁸ Seçilen mebuslar dönemin basınına demeçler vererek seçilmelerinden dolayı yaşadıkları mutlulukları paylaşıyorlardı. Meclis-i Mebusan 17 Aralık 1908'de gösterişli bir törenle açılmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti İstanbul'a gelen mebuslar için Nuruosmaniye'de bulunan Arifi Paşa Konağı'nı hazırlamış ve şehir dışından gelen mebuslar ilk olarak buraya geçmiş ve buradan arabalar ile Mebusan'a taşınmıştır.¹³⁹

2.2. KOSOVA SELANİK VE MANASTIR VİLAYETLERİNDE SEÇİLEN MEBUSLARIN MECLİS-İ MEBUSAN'DA Kİ FAALİYETLERİ

Meclis-i Mebusan'da seçilmiş olan 45 gayrimüslim mebus bulunmaktaydı. Bu mebusların büyük çoğunluğunu 22 mebus ile Rumlar oluşturuyordu. Vilayet-i Selase'de de 7 Rum mebus seçilmiş ve Mebusan çalışmalarına katılmıştır.¹⁴⁰

Selanik Vilayetinden seçilen Yorgos Hanaïos Rum mebusların mecliste izleyecekleri politikalar hakkında sorulan soruya cevaben şöyle konuşmuştur;

“ Rum mebusların birinci vazifesi usulü meşrutîyetin takviyesi ve hüsn-ü tatbikidir. Bu sayade vatanımız mamur, ahalimiz mesud olacaktır. Saniyen Türklerle Rumlar arasında bahis-i ihtilaf olan hususayı refî edebilecek ki onun tanzimine çalışmaktır. İşte Rum mebusları maksadımız görünen husulü için diğer arkadaşlar ile müthemadiyen çalışacaktır. Vatanımızın saadet ve selameti Osmanlı Devletini teşkil

¹³⁸ İttihad ve Terakki, 5 Teşri-i Sani 1908; İttihad ve Terakki, 24 Teşrin Sani 1908;

¹³⁹ Olgun, s. 87.

¹⁴⁰ Olgun, s.108.

*eden akvam-ı muhtelifenin kemali, ittihad ve muhabbetle yaşamaları ve el ele vererek çalışmaları ile kabil husuldür.”*¹⁴¹

Meclis-i Mebusan çalışmalarında baktığımızda Rum mebusların en büyük çekincesi Osmanlılık düşüncesi olmuştur. Osmanlılık düşüncesini Helenizm karşıtı olarak gören Rum mebuslar “ittihad-ı anasır” düşüncesine karşı bir tutum izlemekteydiler. Serfice Mebusu Yorgos Boşo Mebusan’da yaptığı konuşmalar ile bu konularda ekti yaratmıştır. Boşo’nun “ *ben Osmanlı bankası kadar Osmanlıyım*” ve “*Benim babam Türkiye, anam Yunanistan*” gibi söylevleri dikkat çekmiş ve bu sözler Osmanlılığa aykırılık olarak algılanmıştır.¹⁴² Ancak Boşo’nun konuşmalarına bir Osmanlı mebusu sıfatı ifadesi ile başlaması ve Mebusan’da Bulgaristan meselesi müzakerelerinde Osmanlılığı savunan konuşması övgü ile karşılsa da ikircikli bir tutum takınması Boşo’nun samimi olmadığını göstermektedir. Bunun dışında Boşo’nun bir Rum gazetesinde yayınlanan makalesinde Rumlara gerçek vatanlarının Osmanlı olmadığı vatanlarının Yunanistan olduğunu söylemesi Osmanlılık fikrinden uzak olduğunu kanıtlamaktadır. Boşo Efendinin de aralarında bulunduğu 16 Rum mebus 1910’da İzmir Mebusu Aristidi’nin başkanlığında resmi olmayan bir Rum grubu kurmuşlardır.¹⁴³

Yorgo Boşo’nun bu yasama yılı içerisinde aktif olarak mecliste hareket ettiğini görmekteyiz. Padişah’ın yetkilerini belirleyen Kanun-i Esasinin 7. Maddesinin görüşülmesi sırasında Boşo padişahın yetkilerinin arttırılması gerektiğini vurgulayarak, Padişahasadrazamı azletme yetkisi verilmesini teklif etmiştir. Boşo’ya göre her meşruti yönetimde olan bu yetki olmaz ise Padişah görevini yapamaz hale gelecek ve sadece bir gölge olarak görünecektir. Boşo’nun bu teklifi tartışmalara yol açmış ve yapılan oylama sonucunda ret edilmiştir.¹⁴⁴ Ertesi gün aynı maddenin görüşülmesi sırasında birçok vekil Boşo’nun teklifini tekrar gündeme getirmiştir. Boşo tekrar söz almış ve teklifinin arkasında şu sözlerle durmuştur; “ *Biz istibdat-ı padişah yerine istibdat-ı meclisi meydana koyuyoruz. O da fenadır, Ben ondan daha ziyade korkuyorum. Millet in istiklalini düşününüz.*”¹⁴⁵Boşo’nun bu konuşmaları

¹⁴¹İkdam, 11 Kanun-u Evvel 1908

¹⁴² Olgun, s. 108.

¹⁴³ Olgun, s. 108-109

¹⁴⁴Meclisi Mebusan Zabıt Cerideleri, c.4, s.74.

¹⁴⁵Mmzc, c.4, s.190- 197

etkili olmuş ve teklifin incelenmesi için encümenlere gönderilmesine karar verilmiştir.

Boşo bir diğer kanun teklifinde Kanunun-i esasının 9. Maddesine köleliğin yasaklanmasına dair “ Memalik-i Osmaniye’de para ile insan satın alınıp satılamaz” maddesinin eklenmesini talep etmiştir. Osmanlı Devletinde köleliğin olmadığı yönünde itirazları üzerine köleliğin çoğu devletin yasalarında yasaklandığını, Mecellede olduğu gibi bu maddenin Kanun-i Esaside de olması gerektiğini vurgulamıştır. Aynı maddenin görüşülmesi sırasında bir başka Rum mebus olan Manastır Mebusu Trayan Naili de söz hakkı almış ve cariyeler konusundan bahsetmiş ve saraylarda cariyeye kisvesi altında Çerkez kızlarının alınıp satıldığını dile getirmiştir.¹⁴⁶

Trayan Naili bundan başka bir çok konuda da fikrini açıklayan aktif mebuslardan olmuştur. 9 kez kürsüye gelen Naili görüşlerini net bir şekilde açıklamıştır.¹⁴⁷ Askerlik ile ilgili görüşmeler sırasında söz alan Naili her vatandaşın askerlik yapması gerektiğini savunurken, Müslüman ve gayr-ı müslim askerlerin aynı birliklerde toplanıp aynı karavandan yemek yemeleri ile birlikte kardeşlik duygularının pekişeceğini dile getirmiştir.¹⁴⁸ Asayiş ile ilgili kaygılarını da her fırsatta dile getiren Trayan Naili, Bulgar İhtilal komitelerinin bölgede asayişsizliğe yol açtığını ve Rumeli’de meydana gelen asayişsizliği Dahiliye Nazırı’nın da itiraf ettiğini belirterek bu asayişsizliğin biran önce son bulması ve bölgede huzurun, barışın ve refahın tesis edilmesi için hükümetin icraatlarını beklediklerini belirtmiştir.¹⁴⁹ Cemiyet Kanunu Tasarısı ve neşriyatlar ile ilgili görüşmelerde de kürsüye çıkan Naili, gazetelerin kapatılması mevzuunda Osmanlı Devletinde bir Matbuat Nizamnamesinin bulunduğunu ve her Osmanlı yurttaşının olduğu gibi yabancıların da gazete çıkarmaya haklarının bulunduğunu belirterek gazetelerin kapatılmasına karşı olduğunu söylemiştir. Yabancıların tehlikeli yayınlar yaptıklarından dolayı hükümetin gazeteleri kapatmasının doğru olmadığını eğer böyle zararlı yayınlar mevcut ise devletin mahkemelerinin bulunduğunu ve bu

¹⁴⁶ Olgun, s. 143.

¹⁴⁷Yılmaz Koç, **Osmanlı Mebusan Meclisinde Görev Yapan Ermeni Mebuslar ve Faaliyetleri**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2009, s. 76.

¹⁴⁸**MMzc**, i.s. 3, c. 1, s. 678- 679

¹⁴⁹**MMzc**, i.s. 1, c. 4, s. 443.

mahkemelerin bu zarlı yayın yapan gazetelere ve kişilere gereken cezalandırmayı yapabileceklerini savunmuştur.¹⁵⁰ Ayrıca siyasi cemiyetlerin kurulmasına da karşı olan Naili, Meşrutiyetin cemiyetler vasıtası ile ilanının sağlandığını vurgularken eğer ki cemiyetlerin kurulması engellenirse ortaya gizli cemiyetlerin çıkacağını söylemiştir.¹⁵¹

Gayrimüslim mebuslar Kanun-i Esasinin eğitim sistemini düzenleyen 16. Maddesinde düzenleme yapılmasını talep etmişlerdir. Anadilde eğitim yapılması ile ilgili olan bu taleple ilgili söz alan Selanik Mebusu Yorgi Honeus Efendi Osmanlı Devletinin bir çok unsurdan oluştuğunu ve yüz yıllardan beri Türklerle birlikte yaşadıklarını vurgulayarak gayr-i Müslimlerin Türk hakimiyeti sayesinde kendi gelenek ve göreneklerini muhafaza ettiklerini hatırlatmış ve bu vaziyetin özgürlük dönemi olarak kabul ettikleri Meşrutiyet yönetiminde de sürdürüleceğine inandığını söylemiştir. Yorgi Huneos bu teklifin gündeme getirilmesinin nedenini ise basında yer alan Osmanlı Devletini oluşturan çeşitli milletlerin daha önceden sağladığı haklarının ellerinden alınacağı söylentisi olduğunu söylemiştir.¹⁵²

Anadilde eğitim ile ilgili görüşmelerde Priştine Mebusu Mehmet Emin Efendi de söz alarak, eğitim dilinin ilkokulda her ulusun anadilinde, orta okul ve lise de ise ortak dilde yapılmasını teklif etmiştir. Bu teklif gayrimüslim mebuslar tarafından takdir görmüştür.¹⁵³

Serfice Mebusu Yorgos Boşo efendi de konu ile ilgili söz hakkı alarak daha önceden elde ettikleri kazanımların ellerinden alınacağı söylentilerinden dolayı bu konunun gündeme geldiğini belirterek eğitim dilinin herkesin kendi dilinde olması gerektiğini, bunun bir hak olduğunu ve Osmanlı Devletinin varlığının devamı için bu hakkın sağlanması gerektiğini dile getirmiştir.¹⁵⁴

Manastır Mebusu Paңçedoref Efendi’ de anadilde eğitim ile ilgili büyük beğeni toplayan ve alkış alan bir konuşma yapmıştır. Konuşmasına “hepimizin fikri Osmanidir” diyerek başlayan Paңçedoref Efendi, ülkede birlik ve beraberliğin baskı ile değil anlayış gösterilerek sağlanabileceğini ifade etmiştir. Osmanlı Devletinin Meşrutiyet ile birlik sağlayacağını, Meşrutiyet yönetimine geçilmesinden sonra Türk

¹⁵⁰Mmzc, i.s. 1, c. 2, s. 485.

¹⁵¹Mmzc, C. 4, s. 473.

¹⁵²Mmzc, C. 4 s. 207.

¹⁵³Mmzc, c. 4, s. 210.

¹⁵⁴Olgun, s. 148.

okullarında farklı milletlerden okuyan öğrenci sayısının arttığını söylemiştir. Buna örnek olarak Selanik Hukuk Okulunda daha önceleri on Bulgar öğrenci okuyorken Meşrutiyetten sonra bu sayı 46'ya yükseldiğini göstermiştir. Bunun Meşrutiyet yönetiminin birliğimizi sağladığının bir göstergesi olarak niteleyen Paңcedoref Efendi, Meclis'in açıldığı ilk günlerde mebusların birbirlerini tanımadıklarını ve birbirlerine tuhaf bir nazar ile bakar iken şimdiler de ise herkesin birbirini sevdiğini söylerken ülke topraklarında yaşayan herkesin birbirlerini tanıdıkça seveceklerini aktarmış ve bu sözler Mebusan'da büyük alkış almıştır.¹⁵⁵ Görüşmeler sonucunda teklif ret edilmiştir.

Meclis-i Mebusan'da gayrimüslim mebusların en fazla konuştukları konulardan biri de Cemiyetler Kanunu tasarısı olmuştur. 19 Haziran 1909 yılında görüşülmeye başlanan bu tasarı da Vilayet-i Selase mebusları da konuşmalarda bulunmuşlardır. Manastır Mebusu Trayan Naili cemiyetlerin yasaklanmasının daha kötü sonuçlara yol açabileceğini vurgulamıştır. Yasaklamanın gizli cemiyetleri doğuracağını söyleyen Naili, milliyetçi cemiyetlerin kurulmasına karşı çıkan çevrelerin bu cemiyetlerin Osmanlı Devletini böleceğini düşünmektedirler oysa ki esas tehlikeli olan durum bu cemiyetlerin yasaklanmasıdır. Halihazırda var olan Bulgar, Rum, Arnavut Meşrutiyet kulüplerine yasak gelmesi durumunda bu cemiyetlerin gizli olarak faaliyetlerini gerçekleştireceklerini söyleyen Naili, bu cemiyetlerin 31 Mart gerici ayaklanmasının bastırılması için gösterdikleri yardım ile Meşrutiyet için çalıştıklarını ispat ettiklerini düşünmektedir.¹⁵⁶

Cemiyet Kanununun meşrutiyet yönetimi için hayat memmat meselesi olduğunu düşünen Selanik Mebusu Vlahof Efendi, bu tasarının Mebusan'a getirilmesini İttihat ve Terakkiye karşı artan muhalefete bağlamaktadır. Milliyetçi yapıya sahip cemiyetlerin çok uluslu bir yapıya sahip olan Devletin birliğini zedeleyeceği düşüncesi ile yasaklanmasına çalışıldığını söyleye Vlahof Efendi bunun doğru bir yaklaşım olmadığını Avusturya örneği ile açıklamaya çalışmıştır. Avusturya'nın Osmanlı gibi çok uluslu bir yapıya sahip olduğunu milliyetçi yapıda bir çok cemiyetin burada bulunmasında rağmen Avusturya'nın parçalanmadığını belirtmiştir. Sosyalist olduğuna dikkat çeken Vlahof, bu tasarının Sosyalistleri hedeflediğini de idda etmiştir. Vlahof *"İşte ben de siyasi cemiyetlerin teşekkürü*

¹⁵⁵ Mmzc, c.4, s 211.

¹⁵⁶ Mmzc, c.4, s473.

tarafтары olduğum gibi, bulunduğum Bulgar Milli Fırka-i Siyasiyesinin takip ettiği esaslar da bu merkezdedir” diyerek açıkça milliyet esasına dayalı cemiyetlerin varlığını sürdürmelerinden yana taraf olduğunu açıklamıştır.¹⁵⁷ Vlahof ayrıca cemiyet toplantılarının her an güvenlik güçlerine açık olmasının yanlış olduğunu belirterek bu durumun değiştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁵⁸

Cemiyet Kanunu tasarısının karşısında yer alan bir diğer mebus ise Manastır Mebusu Pañçederof Efendidir. Pañçederof Efendi Mebusan’ı Meşrutiyet’in simgesi olarak tanımlarken Meclisi arabaya benzetmiş ve bu arabanın tekerlekleri olarak ise basını, cemiyetleri ve kişisel özgürlükleri gördüğünü söylemiştir. Ancak “ *matbuat tekerleklerine bir takım kuyut vazettik, gıcırıyor. Buna böyle şeyler vazedersek, Meşrutiyet ileri gitmeyecektir*” diyerek, devleti sevdiği için cemiyetlerin yasaklanmasına karşı olduğunu dile getirmiştir.¹⁵⁹ Yapılan görüşmeler neticesinde milliyetçi esasa bağlı cemiyetlerin yasaklanmasını öngören tasarı oylama sonucunda kabul edilmiştir.

Cemiyetler Kanununun yürürlüğe girmesi ile beraber Makedonya’da kurulan tüm meşrutiyet kulüpleri kapatılmıştır. Kapatılan Bulgar, Sırp, Ulah, Yahudi, Arnavut ve Rum kulüpleri valiye gönderdikleri protesto ile birlikte hareket etmişlerdir. Böylelikle Balkanlarda ilk kez Sırp, Bulgar ve Rum yakınlaşması gerçekleşmiştir.¹⁶⁰

Cemiyetler Kanunu, Eşkiyalık ve Fesatçılığın Önlenmesiyle İlgili Kanun, Müslüman Olmayan Vatandaşların Askere Alınmasıyla İlgili Kanun ve Kiliseler ve Mektepler ile ilgili kanunlar Meclis-i Mebusan’da büyük tartışmalar yaratmış birçok farklı görüş ortaya konmuştur. En önemli tartışma noktalarından biri de Kiliseler ve mektepler kanunu görüşmeleri sırasında yaşanmıştır. Kanun görüşmeleri sırasında Rum mebuslar ile Bulgar mebuslar arasında anlaşma sağlanamamış, Dahiliye Nezareti bu konu ile ilgili bir kanun taslağı hazırlanması için Mebusan tarafından görevlendirilmiştir.¹⁶¹

¹⁵⁷Mmzc, c.4, s. 474-475

¹⁵⁸Mmzc, c.4, s. 474-475

¹⁵⁹Mmzc, c.4, s 479.

¹⁶⁰ Bilgin Çelik, **Balkan İttifakı ve Osmanlı Diplomasisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 95.

¹⁶¹Çelik, s. 94

Meclis-i Mebusa’da seçilen 9 Slav mebus bulunmaktaydı. Bu mebuslar arasında yaygın iki grup vardı. Osmanlı Devleti’nin Arnavutluk ve Makedonya’da ki egemenliğinin zayıflaması ile birlikte Slavların Sırbistan ya da Bulgaristan ile birleşmesini savunan bir grup var iken karşılarında Serfice Mebusu Yorgi Boşo Efendi, Manastır Mebusu Pañcederof Efendi, Selanik Mebusu Dimitri Vlahof Efendi ve Hristo Dolçef Efendi’nin yer aldığı daha geniş bir özerklik ile Osmanlı hakimiyeti altında kalmak isteyen bir gurup bulunmaktaydı. Bu grup Sandanskinin Sosyalistleri adıylaanılmaktaydı. Slavlar mecliste önemli bir sayıya sahip olamadıkları için etkili olamamışlardır.¹⁶²

2.2.1. Verilen Soru Önergeleri

28 Aralık 1910’de Priştine Mebusu Hasan Bey verdiği soru önergesi ile isyan eden Kosova halkının Kurban Bayramı münasebeti ile affedildiğini ancak asilere uyarak mağdur edilen ve sürgüne uğrayan Arnavut köylülerin affedilmemesinin nedenini irdelemiş ve bu kişilerin affedilmesinin siyasi olarak ne tür bir sakınca oluşturacağını ve isyan sırasında yıkılan ve zarara uğrayan evlerin tamir edilip edilmeyeceğine dair Sadrazamın açıklama yapması için bir soru önergesi vermiş ancak bu önerge kabul edilmemiştir.¹⁶³

20 Şubat 1911 tarihinde Manastır Mebusu Trayan Naili ve Manastır Mebusu Dimitroviç Manastır ve Görice sancaklarında meydana gelen şiddetli depremlerden sonra Manastır, Ohri ve İstavrad Kasabalarında büyük hasarlar oluştuğunu belirterek can kaybının yaşanıp yaşanmadığı ve yaşanan yıkım karşısında hükümetin ne tür tedbirler aldığına dair Dahiliye Nazırının cevaplamaı için bir soru önergesi vermişlerdir. 21 Şubat’ta Mebusan’a gelen bu soru önergesinin görüşmelerinde Maliye Nazırı Cavit Bey Manastır’a derhal 30 bin kuruş yardım gönderildiğini belirtmiş ve yapılan oylama sonucunda yeterli çoğunluk sağlanamadığı için önerge ret edilmiştir.¹⁶⁴

¹⁶² Feroz Ahmet Dankwart A. Rustow, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Meclisler”, **Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 4- 5, s. 253.

¹⁶³ **Mmzc**, devre:1, cilt:1, içtima senesi:3, İ.19, s. 679-682

¹⁶⁴ **Mmzc**, devre:1, cilt:1, içtima senesi: 3, İ:45, s. 158.

25 Mart 1911 tarihinde Manastır Mebusu Pançederof Efendi, Rumeli’de bazı eşkıyaların ihtilal çıkarmak üzere harekete geçtiklerine dair gazetelerde çıkan haberler hakkında Dahiliye Nezaretinin cevaplaması için soru önergesi vermiştir;

“... Geçen yaz evahirine doğru Osmanlı Bulgar köylerini soyup bütün kış Sofya’da eğlenmekte bulunmuş olan bazı şakilerin yakında Rumeli’de bir ihtilal çıkarmak üzere teşebbüsat ve icraatta bulundukları şayiati, Evrak-ı Havadis’te küllüeyvm görülmektedir.

Şifahen arz eyleyeceğim veçhile, Rumeli’de ihtilalat devresinin çoktan geçmiş ve ona müsait zemin kalmamış olduğunu, velhasıl Osmanlı Bulgarlar, Türkler ve anasır-ı saire ile birlikte tariki meşruiyet ve meşruiyette ilerlemek azmi kavisinde bulunduklarını delailiyle isbat edecek isem de, komşu ve dost bir memleketin asayiş ve sükunu ihlal zımnında Bulgaristan’da bazı kesanın serbestçe içtima ve mukarrerat ittihaz ve sonradan hududu aşarak memleketimizde kanlı facialar ika, eylemleri hukuk-u beynetdüvel ve iki hükümet arasında cari olan münasebat-ı haseneye ve bilhassa insaniyetle muhalif bulunmuş olmakla, evvelemirde Bulgaristan hükümetinin ve sonra da düvel-i muazzamanın nazar-ı dikkatini celb etmek üzere hükümetimizce teşebbüsat ve ihtarat-ı dostaneye tevessül edilip edilmediğini, Hariciye Nazırından vaki olacak sualimin Meclis-i Mebusanca kabul olunmasını rica eylerim.”¹⁶⁵

Soru önergesi Mebusan başkanı tarafından önemli bulunmuş ve soru önergesinin cevaplanması için Hariciye Nezaretinden bir gün talep edeceğini belirtmiştir. Hariciye Nazır-ı Rıfat Paşa 1 Nisan 1911’de soru önergesine verdiği cevapta konu ile ilgili Bulgaristan hükümetine eşkıyalık faaliyetinde bulunan asilerin Bulgaristan’ın kuzey bölgesine gönderilerek kontrol altında tutulmasını teklif ettiklerini belirterek bu teklife Bulgar hükümetinin sıcak baktığını ancak daha sonradan verdikleri sözleri tutmamaları üzerine konu ile ilgili Avrupa Devletleri nezdinde girişimlerde bulunduklarını dile getirmiş ve Rıfat Paşa’nın verdiği bu yanıt Mebusan tarafından yeterli bulunmuştur.¹⁶⁶

30 Mart 1911 tarihinde İşkodra hududunda meydana gelen olayların nedenleri ve bu gibi olayların tekrardan yaşanmaması için Hükümetçe ne gibi tedbirler alındığı ve bu olaylar sırasında Karadağ Hükümetinin komşuluk sınır hukukuna ne

¹⁶⁵MMzc, Devre: 1, cilt: 1, İçtima senesi:3, İ: 65, s. 310.

¹⁶⁶MMzc, Devre: 1, cilt: 4, içtima senesi: 3, İ: 70, s. 519- 523.

derecede uyduklarına dair Dahiliye ve Hariciye Nazırlarının yanıtlaması için bir soru önergesi vermiştir. Soru önergesi Meclis-i Mebusan tarafından kabul edilmiş ve Mebusan'da bulunan Hariciye Nazırı Rıfat Paşa konu ile ilgili verdiği cevapta Karadağ Kralının Malisör isyanında bir etkilerinin olmadığına ve sınırda yaşanabilecek bir karışıklığa asla izin vermeyeceklerine dair garanti verdiğini ve bundan dolayıdır ki Karadağ hükümetinin faaliyetlerinde eleştirilecek herhangi bir hususun olmadığını belirtmiştir. Hariciye Nazırının verdiği yanıt mebuslarca yeterli bulunmuştur.¹⁶⁷

6 Nisan 1911 tarihinde Siroz Mebusu Hristo Dolçef Efendi Bulgaristan'a firar yada hicret edenlerin gerek Osmanlı pasaportu ile gerek isi Bulgar pasaportu ile Memalik-i Osmaniye'ye gelip gitmelerinin yasaklanmasının Meşrutiyet yönetimine aykırı olduğunu belirterek Sadrazamın cevaplaması için bir soru önergesi vermiştir. Mebusan reisinin uyarısı üzerine bunun bir gensoru değil soru şeklinde Mebusan'a getirilmesi düşüncesi Dolçef tarafından da onaylanmış ve soru şeklinde kabul edilmiştir.¹⁶⁸

23 Ekim 1911'de Manastır Mebusu Trayan Naili ve İzmir Mebusu Emanuel Emanuelidi ile Serfice Mebusları Yorgo Boşo ve Haris Vamvaka Grebene Metropoliti Emilyanos'un katil ve azmettiricilerinin yurtdışına çıkarılması ile ilgili Dahiliye nezaretine soru önergesi sunmuştur. İlk olarak Manastır Mebusu Trayan Naili ile İzmir Mebusu Emanuelidi Grebene Metropoliti Emilyanos Efendin Diyakos ve adamıyla birlikte feci bir şekilde boğazından kesilerek öldürülmesinin Osmanlı Rumlarını heyecana düşürdüğü gibi tüm vatan evlatlarını da endişeye düşüreceğini belirtip vatanın her zamankinden ziyade sükunete ihtiyacı olduğu günlerde bu cinayeti gerçekleştiren katillerin cezalandırılması ve yerel hükümet yetkililerinin bu olayda mesuliyetlerinin olup olmadığının araştırılmasına dair Dahiliye Nazırının cevaplaması için bir soru önergesi vermişlerdir. Daha sonra Serfice mebusları Yorgi Boşo ve Haris Vamvaka da yine aynı olayın ve alınan tedbirlerin takibi için bir soru önergesi vermişlerdir. Dahiliye Nazırı Celal Bey bu soru önergesine karşılık 28 Ekim 1911'de Meclis-i Mebusan oturumunda konu ile ilgili geniş bilgiler vermiştir. Öncelikle olayın gelişimin anlatan Celal Bey bu olayın duyulması ile birlikte Mülazım Cemal, Halil ve Abidin Efendiler kumandasında 30 kişilik 3 müfreze

¹⁶⁷Mmzc, devre:1, cilt 1, içtima senesi:3, i:70, s. 517- 519

¹⁶⁸Mmzc, devre:1, cilt:5, içtima senesi: 3, i. 85, s. 511- 512

grubunun bölgeye gönderildiğini ve bu kişilerin hala bölgede araştırma ve soruşturmalarına devam ettiklerini belirtmiştir. Bölgedeki memurların bu cinayette mesuliyeti olup olmadıkları hususunda ise eğer memurların bu bab da olaya dahil olduğu saptanırsa Dahiliye Nazırı sıfatı ile bu memurlar ile ilgili her türlü kanuni tedbiri uygulayacağını güvencesini vermiştir. Yapılan uzun konuşmalar ve tartışmalar neticesinde verilen cevap bazı mebuslar tarafından yetersiz bulunmuş ve Selanik Mebusu Huneos Efendi bu sorunun gensoruya döndürülmesi hakkında teklif vermiş ancak teklif yeterli oyu almadığından dolayı kabul edilmemiştir.¹⁶⁹

2.2.2.Verilen Gensoru Önergeleri

14 Ocak 1909'da Selanik Mebusu Cavit Bey borçların ödenmesi ile ilgili bir kanun tasarısı hazırlanmamasının nedenleri ile ilgili Maliye Nazırının cevaplama için bir gensoru önergesi vermiş ancak bu önerge Meclis-i Mebusan üyelerince ret edilmiştir.¹⁷⁰

26 Ocak 1909'da Priştine Mebusu Hasan Bey Yunanlılar ile yapılan savaş sonucunda zarara uğrayan tüccar ve ahalinin zararlarına karşılık olmak üzere Yunanistan Hükümeti'nden alınan tazminatın hak sahiplerine dağıtılmadığı ile ilgili Maliye Nazırının cevaplama için bir gensoru vermiştir. Maliye Nazırı Rıfat Bey bu gensoru üzerine Yunanistan'dan alınan 100 bin liranın birçoğunun hak sahiplerine dağıtıldığını ancak bir miktarının kaldığını kalan miktarın Düyunu Gayri Muntazamaya aktarılmadığını bu tutarın nakden ödenmek üzere bütçede bekletildiğini söylemiş ve açıklaması yeterli bulunmuştur.¹⁷¹

27 Ocak 1909 tarihinde Meclis-i Mebusanın gündemine gelen Drama Mebusu Rıza Bey'in Reji İdaresini talimatlara uymadığı yönünde Maliye Nazırının yanıtlaması için verdiği gensoru önergesine karşı Maliye Nazırı rejinin yerine getirmesi gereken birçok yükümlülüğü yerine getirmediğini ve bu konu ile ilgili komiserliğe bir yazı yazdığını söylemiş ve verilen bu cevap mebuslarca yeterli bulunmuştur.¹⁷²

¹⁶⁹Mmzc, devre:1, içtima senesi:4, cilt: 1, i: 7, s. 148- 164.

¹⁷⁰ Ahmet Ali Gazel, **Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Parlamenter Denetim (1908- 1920)** , Çizgi Kitabevi, Konya, 2007, s. 163- 164.

¹⁷¹Mmzc, devre:1, içtima senesi: 1, cilt:1, i:32, s. 724.

¹⁷²Mmzc, devre:1, içtima senesi: 1, cilt:1, i:32, s. 726.

20 Ocak 1909 yılında Kütahya Mebusu Abdullah Azmi Efendi Kosova, Selanik ve Manastır Vilayetlerindeki asayiş durumu hakkında Dahiliye Nezaretine yönelik bir gensoru önergesi sunmuştu. 27 Ocak 1909'da ise Priştine Mebusu Hasan Bey Rum, Ulah ve Bulgar komitelerinin Rumeli'de ki faaliyetleri ile ilgili bir gensoru önergesi vermiştir. Yine aynı tarihte Kosova, Selanik ve Manastır Vilayetleri ve bağlı kazalarında asayişsizlik üzerine bir gensoru önergesi Siroz Mebusu Hristo Dolçef ve Selanik Mebusu Dimitri Vlahof tarafından Meclis-i Mebusan'a sunulmuştur. Sunulan bu üç önerge birleştirilerek Dahiliye Nazırının toplu olarak cevaplamasına karar verilmiştir. Dahiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa 30 Ocak 1909'da ki oturumda bu önergelere tek tek tüm ayrıntıları ile cevap vermiştir. Hilmi Paşa, Selanik ve Manastır'da yaşanan asayiş olayları, öldürülenler ve tutuklananlara dair ayrıntılı rakamlar paylaşmıştır. Hararetli konuşmaların ve tartışmaların yaşandığı görüşmeler iki gün sürmüştür. Konu ile ilgili birçok mebus söz hakkı alarak görüşlerini dile getirmişlerdir. Görüşmeler sonunda Dahiliye nazırına güvenoyu verilerek diğer gündem başlıklarına geçilmesini öngören 9 önerge verilmiş ve sonucunda Hüseyin Hilmi Paşa'nın açıklamaları Meclis-i Mebusan üyelerinin çoğunluğu tarafından yeterli bulunmuş ve görüşmeler son bulmuştur.¹⁷³

9 Şubat 1909 tarihinde Drama Mebusu Agah Efendi Makedonya'da yaşayan Rum ve Bulgar vatandaşlar arasında kilise ve okul anlaşmazlığına bir çözüm bulunması maksadı ile Dahiliye Nazırının cevaplaması için bir gensoru önergesi vermiş ancak bu önerge Mebusan'da kabul edilmemiştir.¹⁷⁴

21 Haziran 1909 tarihinde Üsküp Mebusu Sait Efendi, Priştine Mebusları Hüseyin Fuat ve Hasan Bey, Senice Mebusu Hasan Efendi ile Yakova Mebusu Ali Efendi “*Yakova Kazası dahilinde Arnavutlarla müsedematta bulunan, İpek'te birçok evleri topla yıktıran Cevat Paşa hakkında Dahiliye Nezaretinden istizah tahririnde*” bulunmuşlardır.¹⁷⁵ İpekte bazı Arnavut ileri gelenleri Meşrutiyet rejiminin kendi aleyhlerinde sonuçlar doğurduğunu düşünerek İttihat ve Terakki aleyhinde faaliyetlere başlamış ve faaliyetler kısa süre içerisinde isyana dönüşmüştür. İsyan hareketlerine müdahale eden Osmanlı subaylarından biri isyancılar tarafından yaralanmış ve isyancılar kaçmıştır. Cavit Paşa önderliğindeki Osmanlı Askerleri

¹⁷³ Mmzc, devre:1, cilt:1, İctima Senesi:1, i: 20, s. 368- 372; Gazel, s. 175.

¹⁷⁴ Mmzc, devre: 1, cilt: 1, İctima Senesi: 1, i:25, s. 540.

¹⁷⁵ Mmzc, devre:1, cilt:4, İctima Senesi:1, i:97, s. 507.

kaçan isyancıları teslim etmedikleri nedeni ile birkaç köye top atışları gerçekleştirmiştir.¹⁷⁶ Bu olay üzerine verilen bu gensoru önergesi Mebusan'da kabul edilmiş ve Dahiliye Nazırı Ferit Paşa Meclis-i Mebusan'ın 22 Haziran 1909 tarihli oturumunda gensoru önergesi hakkında konuşmuştur. Ferit Paşa olayın münferit birkaç kişi tarafından gerçekleştiğini, olayların büyümemesi için bölgedeki askeri kuvvetin müdahalede bulunduğunu ve bölgede asayişin tamamen sağlandığını belirterek hükümetin sebepsiz yere kan dökülmemesi için özenle çalıştığını vurgulamıştır. Ferit Paşa'nın bu önerge hakkında ki açıklamaları Mebusan'da yeterli bulunmuştur.¹⁷⁷

11 Ocak 1909'da Sefice Mebusu Yorgi Boşo Meclis-i Mebusan'a Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesine rağmen yüzde 11 oranında alınan gümrük vergisinden hala muaf tutulduğunu bu durumun sanayimizin ilerlemesine engel teşkil edebileceğini bundan dolayıdır ki Bulgaristan ile diğer devletler gibi bir gümrük antlaşması yapılmamasının nedeni hakkında Hariciye ve Dahiliye Nezaretlerinin yanıtlaması için bir gensoru önergesi sunmuştur. Hükümetin yeni kurulmuş olmasından dolayı bu önergenin ertelenmesi hususu Meclis-i Mebusan reisinin önerisi ile Yorgi Boşo tarafından kabul edilmiş ve Boşo önergeyi geri çekmiştir.¹⁷⁸

1 Şubat 1910'da Priştine Mebusu Sava Stepanoviç Kosova Vilayeti genelinde cinayet, gasp, yağma, ırz ve namusa saldırı gibi asayiş sorunları, Geylan kazasında kiliselerin kapalı olması ve Barane olayları ile ilgili Dahiliye Nazırının cevaplamaı için 3 sorudan oluşan bir gensoru önergesi sunmuştur. Stepanoviçin gensoru önergesinde cevap beklediği sorular şöyledir;

“Evvelen: Kosova Vilayetinin ekseri kazalarında emnü asayişin teminiyle hukuku ammenin muhafazası ve bu şayanı teessüf ahvalin ref'i hakkında Dahiliye Nazırı Beyefendi ne gibi tedabire müracat etmiştir?

Saniyen: Ceylan Kazası dahilinde asayişin fıkdanından, üç aydan beri bütün Kiliseler kapalı olduklarına dair Dahiliye Nazırı Beyefendi haberdar mıdır? Haberdar ise, Kiliselerin açılmaları için ne yapmıştır?

Salisen: İcad olunan Berane Vak'asında yüzü mütecaviz Beraneli vatandaşlarımızın Karadağ'a iltica ettikelerine dair Dahiliye Nazırı Beyefendinin

¹⁷⁶ Gazel, s. 236.

¹⁷⁷ **Mmzc**, Devre:1, cilt: 4, İctima Senesi: 1, İ: 98, s. 546-548.

¹⁷⁸ **Mmzc**, Devre:1, cilt:1, İctima Senesi:2, İ. 24, s. 521- 522.

malumatı var mıdır? Var ise, bunların vatanlarına avdetleri için ne gibi teşebbüsatta bulunmuştur?”¹⁷⁹

Stepanoviç’in sunduğu bu gensoru önergesi mebuslar tarafından kabul görmüştür.

2 Şubat 1911 tarihinde Siroz Mebusları Hristo Dolçef ile Dimitri Dingas, Selanik Mebusu Yorgos Huneus ve Yanya Mebusları Kostantin Sürula, Dimitraki Kingos, Kanun-i Esasi ve Meşrutiyet yönetimi ile bağdaşmayan yönleri olan Çeteler Layiha-i Kanuniyesinin Meclis-i Mebusan tatil döneminde hayata geçirildiğini ve Hükümetin yeni bir tasarı oluşturduğu için eski kanun tasarısında göre verilmiş kararların geçersiz olması gerekirken eski Çeteler Kanun Layihasının bazı vilayetlerde hala geçerliliğini sürdürdüğü, Hükümetin bu eski kanuna göre verilen hükümleri geçerli sayıp saymayacağı ve kanunlaşmadan geçmiş hükümetin uygulamaya aldığı geçici bir kanunun neye dayandırılarak şuan geçerli kılındığına dair Sadrazam’ın yanıtlaması için Meclis-i Mebusan’a bir gensoru önergesi sunmuşlardır. Gensoru önergesinin görüşmeleri uzun sürmüş ve büyük tartışmalar yaşanmıştır. Yapılan uzun müzakerelerin ardından Çeteler Kanununun, Kanun-i Esasiye aykırı olup olmadığı hususunun oluşturulacak bir komisyon tarafından incelenmesinin ardından bu gensoru önergesinin görüşmelerine devam edilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁸⁰

2.2.3. Meclis Araştırma Önergeleri

30 Nisan 1910 tarihinde Üsküp Mebusu Mehmet Necip Bey’in önderliğinde Üsküp Mebusu Sait Efendi, Prizren Mebusları Şeref Efendi, Hasan Bey, Yahya Bey, Priştine Mebusu Hüseyin Fuad Paşa ile Şaban Paşa, Görice Mebusu Şahin Taki, Berat Mebusu İsmail Kemal, Ahmet Hamdi başta olmak üzere toplam 15 isim Meclis-i Mebusan’a bir araştırma önergesi sunmuşlardır;

“Şimali Arnavutluk’ta zuhur edip, gittikçe tevessü etmekte olan ahval-i müellimenin esbabı hakiyesi ve sefki dimaya nihayet verecek vesaitin neden ibaret olduğu ananesiyle tahakkuk etmiş olmak ve Meclisi Mebusana arz edilmek üzere firakı muhtelifeye mensup aza-yi Mebusandan ve Arnavut olmayan rüfekadanbir

¹⁷⁹MMzc, Devre:1, cilt:2, İctima Senesi: 2, i: 41, s. 329- 330.

¹⁸⁰MMzc, Devre: 1, Cilt: 1, İctima Senesi: 2, İ:41, s. 458- 461.

heyetin tefrik ve serian Kosova'ya izam buyurulmasını Hamiyeti Osmaniye namına milletvekillerinden rica ederiz."¹⁸¹

Önerge ile 1908 sonrası süreçte bölgede yaşanan Arnavut İsyanlarını, hükümetin isyanları önlemek için uyguladığı politikaları ve olayların aslını yerinde incelemek için bütün partilerden ve Arnavut olmayan mebuslardan bir araştırma komisyonu kurularak acil olarak Kosova'ya gönderilmesi Mebusan'a sunulmuştur. Önerge ile ilgili söz alan Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa Arnavutluk'ta meydana gelen olaylar hakkında ayrıntılı bilgiler paylaşırken hükümetin bu konu ile ilgili bakışını net olarak yansıtmıştır. İbrahim Hakkı Paşa Hükümetin güvenoyu alarak görevinde olduğunu ve bu konularda hükümete bir hareket serbestiyesi sağlanması gerektiğini, olaylar son bulmadan bölgeye gönderilecek bir heyetin isyancıları cesaretlendireceği düşüncesi ile bölgeye heyet gönderme hususunu uygun bulmadıklarını dile getirmiştir. Muhalif mebusların ısrarları üzerine son kez söz alan Hakkı Paşa bu önerenin geçmesinin hükümete bir güvensizlik sorununu oluşturacağını belirtmiş ve önerge geçer ise istifa edeceğini belirtmiştir. 160 mebusun katıldığı oylamada 44 kabul oyuna karşılık 125 red oyu ile önerge kabul edilmemiştir.¹⁸²

2.3.4. Kanun Teklifleri

İpek Mebusu Mahmut Bedri Bey ile Priştine mebusu Hasan Bey 19 Mart 1910 tarihinde "Zebhiye rüsumunun zebihlerden istifade olunmasına" dair bir kanun teklifi hazırlayarak Meclis-i Mebusan'a sunmuşlardır.¹⁸³

Debre Mebusu Basri Bey ile Serfice Mebusu Vamvakın aralarında bulunduğu 5 mebus 26 Nisan 1910 tarihinde Ayan ve Mebusan üyelerinin Osmanlı sınırlarındaki ulaşım araçlarından ücretsiz faydalanmalarını içeren şu kanun teklifini Mebusan'a sunmuşlardır;

*"Meclis-i ayan ve Mebusan azası, Memaliki Osmaniye dahilinde icrayi seyrüsefer eden vesaiti nakliye ile seyahatlarında kendi hüviyet varakalarını istimal edeceklerdir. Başkaca bilet veya paso istinaline mecburiyetleri yoktur."*¹⁸⁴

¹⁸¹Mmzc, Devre:1, cilt:3, ictimasenesi: 2 , İ:82, s. 551.

¹⁸²Mmzc, devre:1, cilt:3, İctima senesi: 2, İ: 82, s.-550- 584

¹⁸³Mmzc, devre:1, Cilt: 3, İctima Senesi: 2, İ: 57, s. 227- 228

Selanik Mebusu Dimitri Velahof Efendi 13 Şubat 1911 tarihinde “Amelenin suret-i istihdamı ve mahfaza-i hukukuna” dair bir kanun tasarısını Meclis-i Mebusan’a sunmuştur.¹⁸⁵

Selanik Mebusu Yorgi Huneos Efendi 9 Mayıs 1911 tarihinde fabrikaların ithal ettiği bin lira değerindeki ürünlerin gümrük vergisinden muaf tutulmasını öngören bir kanun teklifi hazırlamış ve Mebusan’a sunmuştur.¹⁸⁶

Üsküp Mebusu Said Efendi 18 Kasım 1911 tarihinde ziraat, işçi ve müteahhidler ile ilgili 7 maddelik bir kanun teklifini Meclis-i Mebusan’a sunmuştur.¹⁸⁷

Selanik Mebusu Yorgaki Artas Efendi 25 Kasım 1911 tarihinde Manastır, Kosova ve İşkodra vilayetlerinde ilan edilmiş olan genel affın Selanik ve Yanya vilayetlerini de kapsamasını da içeren bir kanun teklifini Mebusan’a sunmuştur. Kanun teklifi şu şekildedir;

*“Manastır ve Kosova ve İşkodra Vilayetleri mahkumin-i siyasiyesiyle taht-ı takipte bulunan erbab-ı ceraimi hakkında ilan olunan aff-ı umumi, Yanya ve Selanik Vilayetleri mahkumini siyasiyyesini ve çeteler Kanununa tevfikkan mahkum olan erbab-ı ceraimle ceraim-i siyasiyyeden dolayı tahtı takipte bulunan eşhasa dahi şamildir.”*¹⁸⁸

¹⁸⁴ Mmzc, devre:1, Cilt: 4, İctima Senesi:2, İ: 79, s. 394- 395.

¹⁸⁵ Güneş, s. 519.

¹⁸⁶ Güneş, s. 515.

¹⁸⁷ Mmzc, devre:1, Cilt:1, İctima senesi: 4, İ: 17, s. 467.

¹⁸⁸ Mmzc, devre:1, Cilt: 2, İctima Senesi:4, İ: 20, s. 43.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1912 SEÇİMLERİ

3.1. SEÇİME GİDEN SÜREÇ

Kanun-i Esasi'ye baktığımızda 69. Maddeye göre Meclis-i Mebusan'ın çalışma süresi dört yıldır. 1908 yılında yapılan seçimlerin ardından açılan 1. Dönem Meclis-i Mebusan bu maddeye göre 1912 yılının Ekim ayına kadar açık kalması gerekiyordu. Ancak bu durum gerçekleşmemiş dönemin siyasi gelişmeleri 1912 seçimlerinin daha önce yapılmasına neden olmuştur.

Seçimlerin erkene alınmasına yol açan siyasi gelişmeleri incelediğimizde temel etkenin İttihat ve Terakki'nin iktidar üzerindeki etkisini kaybetme tehlikesidir. Meşrutiyet yönetimi ile ülke geneline yayılan özgürlük ve hürriyet düşüncesi ile farklı siyasi görüş ve düşünceler ciddi olarak ortaya çıkmış ve bu düşünceler örgütlenerek yeni siyasi partiler kurulmuştur. İçeride ve dışarıda çeşitli sorunlar ile uğraşan Osmanlı Devletinde sorunların çözülememesi ve hatta karmaşanın giderek artması İttihat ve Terakki'nin başarısızlığı olarak görülmekteydi. Bundan dolayıdır ki muhalefette bu süreçte etkili olmaya başlamıştır.¹⁸⁹

Meclis içerisinde ve dışında bulunan muhaliflerin 1911 yılında tek çatı altında toplanarak Hürriyet ve İtilaf Fırkasını kurmaları ülkede siyasi atmosferin gerginleşmesine yol açmıştır. Yeni kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkasına baktığımızda partinin kurucularının Miralay Sadık, Sinop Mebusu Rıza Nur, Dersim Mebusu Lütfi Fikri, Gümölcine Mebusu el- Aseli, Debre Mebusu Basri, Ankara Mebusu Mahir Sait, Edirne Mebusu Rıza Tevfik, Aydın Mebusu İsmail Sıdkı, Arnavut yazarlardan Midhat Fraşeri, Kemal Midhat, Hüseyin Siret, Hama Mebusu Abdülhamid Zehvari, Priştine mebusu Volçettrinli Hasan, gazeteci Tahir Hayreddin, Meclis-i Ayan üyelerinden Damat Ferit ve Müşir Fuat Paşa gibi önemli isimlerin yer aldığını görmekteyiz. Kurulan bu partinin İstanbul Mebusu ve Hariciye Nazırı Rıfat Paşa'nın Londra Büyükelçiliğine atanması üzerine boşalan mebusluk için yapılan seçimde gösterdiği başarı ülkede siyasi ortamın daha da ısınmasını sağlamıştır.¹⁹⁰ Yeni kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkasını aday Tunuslu Hayrettin Bey'in İttihat ve

¹⁸⁹ Demir, s 164.

¹⁹⁰ Demir, s. 169.

Terakki Cemiyetinin güçlü adayı Dahiliye Nazırı Memduh Bey karşısında bir oy farkla dahi seçimi kazanması Hürriyet ve İtilaf Fırkası cephesinde büyük bir sevinçle karşılanırken İttihat ve Terakki Cemiyeti çevrelerinde panik ve korkuya neden olmuştur. Örgütlenmesini tam olarak tamamlamayan bir fırkanın kısa sürede böyle bir başarı yakalaması, örgütlenmenin tamamlanması ile girilecek bir genel seçimde iktidarı ele geçirmesi söz konusu olabilirdi. İttihatçılara göre bunu engellemenin yolu baskın bir erken seçime giderek Mebusan'da çoğunluğun sağlanması olarak görülmekteydi.¹⁹¹

Bu süreçte yaşanan karmaşanın en önemli yerleri ise Arnavutluk ve Trablusgarp olmuştur. Milliyetçilik ateşinin her geçen gün yükseldiği Arnavutluk'ta 1910 yılında Kosova Vilayeti, Priştine ve Volçetrinde olmak üzere bir isyan yaşanmıştır. Bu isyan hükümet tarafından sert bir müdahale ile bastırılmıştır. 1911 yılında yine Malisör olarak bilinen Katolik Arnavutların gerçekleştiği ikinci isyan patlak vermiş, İtalya ve Karadağ'ın devreye girmesi ile Malisörlere iki yıl vergiden muaflik ve silah taşıma izni gibi muafiyetler verilerek isyan sonlandırılmıştır.¹⁹²

3.1.1. Meclis-i Mebusan'ın Dağıtılması

İçeride ve dışarıda yaşanan kargaşalar, muhalefetin güçlenerek etkisini arttırması İttihat ve Terakkiyi harekete geçirmiştir. Muhalefetin baskısını kırmak ve özellikle Trablusgarp, Yemen ve Arnavutluk'ta yaşanan ve her geçen gün ciddiyetini arttıran olayları daha etkin ve sert biçimde çözmek için elini kuvvetlendirmek isteyen İttihatçılar bunun tek yolunun seçimlerin yenilenmesi ve Mebusan'da çoğunluğun ele geçirilmesi ile sağlanacağını düşünüyordu. Bu düşünce ile seçime gitme kararı alındı. Seçime gidilebilmesi için Mebusan'ın feshedilmesi gerekiyordu. Bunun için ise 35. Maddenin değiştirilerek Meclis-i Mebusan'ın feshine dair yoruma açık durumun ortadan kaldırılması ve padişahın yetkisinin arttırılması gerekmektedir.

1909 yılında yapılan bir değişiklik ile padişahın yetkileri kısıtlanmış, kabine ile Mebusan arasında bir ihtilaf olması durumunda son söz Mebusan'da olacak

¹⁹¹ Akif Peköz, **I. Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Meclis-i Mebusan Seçimlerinin Değerlendirilmesi**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2015, s. 63.

¹⁹² Demir, s. 166.

şekilde düzenlemeler yapılmıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti yapılan bu değişikliği geri almak ve padişaha Mebusan'ı feshetme yetkisini geri vermek istemekteydi. Bu isteklerinin gerekçesini ise İtalya ile hem savaş hem barış görüşmelerinde güçlü bir hükümet ile temsil edilmesi lüzumuna dayandırmakta idi. İttihatçılar muhalefetin de padişaha bazı yetkilerinin geri verilmesi hususunda vaatlerinin olduğunu hatırlatmış ve onlar içinde bu teklifin uygun olduğunu vurgulamışlardır.¹⁹³

Değişiklik tasarısı 3 Ocak 1912'de Meclis-i Mebusan'a sunulmuştur. Bu değişiklik tasarısı özellikle azınlık mensubu mebuslar tarafından olmak üzere büyük tartışmalara yol açmıştır. Uzun süren tartışmaların ardından yapılan oylamada değişiklik için gerekli olan üçte iki çoğunluk sağlanamamış ve değişiklik tasarısı kabul edilmemiştir. Sait Paşa alınan bu sonucu güvensizlik olarak yorumlamıştır. Ayandan gelen tavsiye üzerine 18 Ocak 1912'de Meclis-i Mebusan'ı fesih etmiştir.¹⁹⁴

3.2. SEÇİM PROPAGANDALARI

1912 Seçimleri Türk demokrasi tarihinde ilk erken seçim olma özelliğini taşıyan bir seçimdir. İlk erken seçim olmasının yanında bu seçimler sıkıyönetim altında yapılan bir seçim olarak da bilinmektedir. Sopalı Seçimler olarak da bilinen 1912 seçimlerinin en önemli özelliği de muhalefetin tek bir çatı altında toplanarak Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile seçimlere katılmasıdır. Meclis-i Mebusan'ın fesih edilmesi ile birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası yapılacak olan seçimlerden zafer kazanmak için propaganda faaliyetlerinde başlamışlardır. Bunların dışında azınlıklar ve çeşitli unsurlar da Mebusan'da kendilerini olabildiğince fazla sayı ile temsil edebilmek için yoğun faaliyetlerde bulunmuşlardır.

¹⁹³ Feroz Ahmed, **İttihat ve Terakki (1908- 1914)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2013, s. 129.

¹⁹⁴ Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839- 1950)**, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s. 139.

3.2.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Propaganda Faaliyetleri

İttihat ve Terakki 1908 Seçimlerinde kullanmış olduğu programda büyük değişiklikler yapmadan 1912 seçimlerinde de aynı dili kullanmıştır. Seçimler öncesi 1911 yılının sonlarında düzenlenen kongrede 34 maddeden teşkil eden parti programı açıklanmıştır. 4 bölümden oluşan bu programın 1.ve 12. Maddeleri kısm-i siyasi başlığı ile birinci bölümü, 13.ve 17. Maddeler kısm-i idari başlığında ikinci bölümü oluştururken 18. Ve 22. Maddeler kısm-i maarif başlığı ile üçüncü bölümü ve son olarak 23.ve 34. Maddeler kısm-i iktisadi ve umranı başlığı altında dördüncü bölümü teşkil etmekteydi.

Siyasi programın birinci bölümünde 1908 seçimlerinde seçmen yaşının 20 olması vaat edilirken 25 yaş önerisi getirilmekteydi. Bunun dışında Padişaha meclisi feshetme yetkisi verilmesi, Mebuslara verilen ödeneklerde arttırılması, mebusluktan istifa edecek olanların altı ayı doldurmadan memuriyete alınmaması ve askerlik süresinin ordunun işleyişini ve gücün aksatmayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gibi yeni vaatler dile getirilmiştir. Birinci bölümün belki de en ilgi çekici maddesi 12. Madde olmuştur. Bu madde ile kapitülasyonların kaldırılması öngörülmekteydi.¹⁹⁵

İkinci bölümde Adem-i merkeziyetçi yönetim tarzı net olarak ret edilirken, merkeziyetçi yönetim yaklaşımında ısrarcı olunacağı vurgulanmaktaydı. Bunun dışında bu bölümde aşiretlerin yerleştirilmesi ve yerleştirildikleri bölgelerdeki yönetimin yürütmeye devredilmesi öngörülmürken diğer bir madde de ise vilayetlerin kendi bölgelerinin bayındırlığı amacı ile gerektiğinde borçlanabilmelerini temin etmekteydi.¹⁹⁶

Üçüncü bölümde eğitim ile ilgili genel konular ele alınmıştır. Azınlık ve yabancı eğitim kurumlarında devlet denetiminin devamı öngörülmürken Osmanlıyı oluşturan tüm unsurların ana dilde ve mezheplerinde eğitimine karışılmayacağı güvencesi verilmekteydi.¹⁹⁷

Dördüncü bölümde ise ekonomi konusunda ki vaatler sıralanmaktaydı. Sanayi ve ulusal girişimlerin korunması ve desteklenmesi gibi devletçi bir yaklaşımla milli bir iktisat düşüncesinin oluşturulmaya çalışıldığını görmekteyiz. Borsa, ticaret ve

¹⁹⁵ Demir, s. 180- 183.

¹⁹⁶ Demir, s. 180- 189.

¹⁹⁷ Demir, s. 185.

sanayi odalarının yaygınlaştırılması, milli teşebbüslerin teşvik edilmesi, anonim şirketlerin kurulmasının kolaylaştırılması gibi büyük önem arzeden konular üzerinde de durulmaktaydı.¹⁹⁸

Seçim süresince propaganda faaliyetlerini bu siyasi program üzerinden yürüten İttihat ve Terakki Cemiyeti dönemin tüm iletişim kanallarını kullanmaktaydı. Tanin, Anadolu, Rumeli, Neyyir-i Hakikat gibi önemli gazeteler İttihat ve Terakkinin yoğun olarak propaganda faaliyetlerini gerçekleştirmekteydi. Gazeteler imparatorluğun her bölgesinde kurulan cemiyet kulüpleri seçim kampanyalarında etkin rol almaktaydı.¹⁹⁹

İttihatçılar 1912 seçimlerinde 1908 seçimlerine nazaran daha büyük önem göstererek hazırlanmışlardır. Karşılarında gelişen ve yükselen muhalefete karşı ortak bir cephe oluşturulmaya çalışılmaktaydı. İlk etapta İstanbul ve İzmir’de kurulan Heyet-i İntihabiye-i Milliye ismi verilen milli seçim kurulları 2 Mart’ta Selanik’te de kurulmuştur. Bu kurullar halkı İttihat ve Terakkiye destek vermeleri hususunda uyaran bildiriler yayınlamaktaydı.²⁰⁰

İttihat ve Terakki Cemiyeti üst kademesi seçimlerde bir sürpriz yaşamamak için azınlık ve etnik gurup temsilcileri ile yoğun bir şekilde milletvekili pazarlığı da yapmıştı.²⁰¹ Rum, Bulgar ve Arnavutlar ile temasa geçmek ve onları ikna ederek rahatlamalarını sağlamak dolayısı ile de İttihat ve Terakki Cemiyetinin bölgede seçimi kazanmasını sağlamak amacı ile Dahiliye Nazırı Adil Bey yaklaşık üç buçuk ay süren bir Rumeli gezisinde bulunmuştur.²⁰²

3.2.2. Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın Propaganda Faaliyetleri

1911 İstanbul ara seçimlerinde alınan zafer Hürriyet ve İtilaf Fırkasını oldukça umutlandırmıştır. Bu umutlar doğrultusunda İttihat ve Terakki Cemiyetini iktidardan nihai olarak uzaklaştırmak ve yapılacak olan seçimlerde bu başarıyı sürdürmek için örgütlenmesini hızlandıran Hürriyet ve İtilaf Fırkası imparatorluğun

¹⁹⁸ Demir, s. 189- 190.

¹⁹⁹ Demir, s. 191.

²⁰⁰ “İntihabat”, **Rumeli**, 2 Mart 1912, s. 2.

²⁰¹ Çavdar, Müntehib, s.11.

²⁰² Kerimoğlu, s. 111.

bir çok bölgesinde şubeler açmaya başlamıştır.²⁰³ İttihatçıların olduğu gibi seçim sürecinde Hürriyet ve İtilaf Fırkasının da en etkili propaganda silahı gazeteler olmuştur.

Hürriyet ve İtilaf Fırkasının seçim programına baktığımızda bu fırkanın 71 maddelik bir siyasal programla görüşlerini kamuoyuna yansıtmışlardır. 9 bölümden oluşan bu siyasi program İttihat ve Terakki'nin programı ile karşılaştırıldığında daha ayrıntılıdır.

Birinci bölümde Hürriyet ve İtilaf Fırkasının ortaya çıkışı ve amaçları sıralanmıştır.

İkinci bölümde Mebusan'ın toplanması, çalışma düzeni ve şartları ike hükümetin çalışma düzeni ayrıntıları ile açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde adem-i merkeziyetçi yaklaşım ortaya konulurken, devletin dini İslam olarak kabul edilmesine rağmen diğer dinlere uygulanan ayrıcalıkların aynen sürdürüleceği temin edilmiştir.

Dördüncü bölümde eğitim konuları ele alınırken burada da adem-i merkeziyetçi yaklaşım ön planda tutulmuştur.

Beşinci bölümde dış siyasette fırkanın takip edeceği politikalar açıklanmıştır. Burada bütün devletler ile iyi ilişkiler oluşturulmasının önemi vurgulanırken, devletin çıkarları için çeşitli ittifakların yapılabileceği vurgulanmaktaydı.

Altıncı bölümde ülkenin idari açıdan adem-i merkeziyetçi bir yaklaşımla devletin genel çıkarlarını ilgilendiren eğitim, bayındırlık ve savunma gibi konular dışındaki bütün işlerin yerel yönetimlere bırakılması öngörülmekteydi.

Yedinci bölümde ekonomik konulardaki düşünceler sıralanmıştır. Yabancı sermayenin ülkeye girişinin kolaylaştırılması ve toprak reformu gibi önemli vaatler öne sürülmekteydi.

Sekizinci bölümde ise maliye ile ilgili konular ele alınmış ve devlet kademesinde tasarrufun sağlanması ve Balkan Gümrük İttihadı oluşturulması fikri dikkat çekmektedir.

Dokuzuncu ve son bölümde Müslümanların gayrimüslimler ile eşit olmasını sağlamak amacı ile Cemat-ı İslamiye adında yeni bir örgüt kurulması öngörülmekteydi.²⁰⁴

²⁰³ Tunaya, s. 299.

Bu program da özetle İttihat ve Terakki'nin gittikçe Türkçülüğe kayan bir düşünce yapısı içerisinde bulunduğu, bu düşünce yapısının çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı'nın sonunu getireceği ve bundan dolayıdır ki Osmanlıcılık anlayışının bu sonu engelleyecek bir politika olacağı belirtilmiştir. Bunun dışında liberal bir ekonomik düzen öngören İtilafçılar Prens Sabahaddin'in Adem-i Merkeziyetçi düşünce yapısını benimsemekteydiler.²⁰⁵

3.2.3. Rumların Propaganda Faaliyetleri

İkinci meşrutiyetin ilan edilmesinden itibaren İttihat Terakki Cemiyeti ve Rumlar arasında yaşanan soğukluk 1912 seçimleri öncesinde de artarak devam etmiştir. 1908 Seçimlerinde kendilerine haksızlık yapıldığını düşünmeleri, kilise ve mektepler meselesi, cemiyetler kanunu, cemaat okullarının devlet kontrolüne alınması düşüncesi ve çabası, gayrimüslimlerin askere alınmaları, Rumeli'de çeteciliğin önlenmesi amacı ile hükümet tarafında alınan önlemler ile Girit meselesi gibi konularda İttihatçıların merkezi ve milliyetçi tutum takınması Rumların İttihat ve Terakki Cemiyetine muhalif olmalarının temel nedenleri idi.²⁰⁶ Bu süreçte Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kurulması Rumlarda sevinç ve ilgi ile karşılanmış ve kurulduğu günden itibaren bu fırkaya yakınlık göstermişlerdir. 1908 seçimleri ile Mebusan'a giren Rum mebuslar Hürriyet ve İtilaf Fırkasına katılmasa da çeşitli konularda bu fırka ile işbirliğinde bulunmuşlardır.

Seçim sürecinde Rumların istek ve taleplerini Rum Patrikhanesi ile Rum Meşrutiyet Kulübü dile getirmiş ve çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Öncelikli olarak Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile temasa geçen Rumlar, Rum Meşrutiyet Kulübü aracılığı ile görüşmelerde bulunmuşlardır. 13 Ocak 1912 tarihinde iki taraf anlaşma sağlamıştır.²⁰⁷ Anlaşma kapsamında azınlıkların haklarını gözetecek bir seçim sisteminin benimseneceği, Rumların kilise ve mektepler konusunda sahip olduğu ayrıcalıkların korunacağı, Meclis-i Ayan üyeliğine herkesin saygısını kazanan kişilerin seçileceği ve anlaşılan bu konuların Kanun-i Esasiye eklenmesi için

²⁰⁴ Tunaya, s.121-129.

²⁰⁵ Demir, s. 242.

²⁰⁶ Kerimoğlu, s. 113.

²⁰⁷ Demir, s. 255.

Hürriyet ve İtilaf Fırkasının ilk kongresinde karar çıkarılacağı belirtilirken iki tarafın da seçim sürecinde ülke genelinde işbirliği yapacakları vurgulanmıştır.²⁰⁸

İttihat ve Terakki Cemiyeti Rumların muhalefet ile anlaşmasını çıkarlarına ters buluyordu. Bundan dolayıdır ki Cemiyet de Rumlar ile anlaşma zemini aramaktaydı. 28 Ocak 1912 tarihinde İttihat Ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelen üyelerinden Talat Bey ve Halil Bey Rum Patriği Yovakim Efendiyi ziyaret ederek seçimlerde işbirliği teklifinde bulunmuşlardır.²⁰⁹ İttihatçıların seçilecek Rum mebuslarının sayısını 45'e yükseltilmesi, Rum mebusların önemli mevkilere getirilmesini de kapsayan bu teklifleri Patrikhane meclislerinde görüşülmüş ve Patrikhanenin seçim işlerine karışamayacağı, Rumların seçimlerde serbestçe oy kullanabileceği gerekçesi ile ret edilmiştir.²¹⁰ Patrikhane seçimlere her ne kadar karışmayacağını ilan etmiş ise de çeşitli bildiriler ve beyannameler aracılığı ile sürece müdahil olmuştur. Örneğin taşralardaki metropolitlere gönderilen bir beyanname ile, seçimlerde Hristiyanların hak ve hukukunun çiğnetilmemesi, seçimlerin yasalara uygun bir şekilde yapılması, oy verme selahiyetine sahip herkesin istediği tarafa oy vermelerinin sağlanması, müntehib-i sanilerin namuslu ve haysiyetli kişilerden seçilmesi için halkın bilinçlendirilmesi, seçilecek mebusların gerekli niteliklere sahip olması ve özellikle de Türkçe bilmeleri konusunda dikkat edilmesi hususlarına riayet edilmesi istenmiştir.²¹¹

3.2.4. Slavların Propaganda Faaliyetleri

Vilayat-ı Selase'de Slav azınlıkların büyük bir kısmını Bulgarlar oluşturmaktaydı. Rumlar da olduğu gibi Bulgarlar da İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkasına seçimlerde en güçlü seçenek olarak yakınlık duyuyorlardı. Bulgar Eksarhhanesi ile İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubu Talat Bey ile Halil Bey arasında seçimlerle ilgili bir görüşme sağlanmış, cemiyetin 9 Bulgar mebus ve çeşitli memurluklar gibi vaatlerine rağmen Eksarhhane tarafsız kalacağını belirterek teklifi ret etmiştir. Bulgarlar Dimitri Vlahof aracılığı ile Rumlar

²⁰⁸ Demir, s. 256.

²⁰⁹ Gelmez, s. 55.

²¹⁰ Kerimoğlu, s. 118.

²¹¹ Gelmez, s. 56- 57.

ile bir anlaşma imzalayarak seçimlerde birlikte hareket etme kararı almışlardır. Vlahof daha sonra Selanik'te Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile bir anlaşma yaparak seçimlerde işbirliği içerisinde bulunmuşlardır. Bu anlaşmanın gereği olarak da Hürriyet ve İtilaf Fırkası Selanik'te aday olarak Bulgardan Dimitri Vlahof'u, Üsküp'te Todor Pavlof ve Peter Petersof'u, Manastır'da Hristof ve Libabçef'i, Serez'de ise Hristo Dalçef ve Tomof'u göstermişlerdir.²¹²

Slav azınlıklarına mensup Sırp ve Ulahlar İttihat ve Terakki Cemiyeti ile anlaşarak seçimde birlikte hareket etmişlerdir.²¹³

3.2.5. Arnavutların Propaganda Faaliyetleri

1908 Seçimlerinde 25 mebus ile Meclis-i Mebusan'da temsil edilen Arnavutlar 1912 seçimlerine giden süreçte İttihat ve Terakki'yi en çok zorlayan unsurlardan biri olmuştur. Bu süreçte Arnavutların yaşadığı bölgelerde isyanlar ve şiddet ortamı hakim idi. Hükümet isyanları bastırmak için sert askeri tedbirler uygulamış ancak bu sorunun çözümünden çok Arnavutlar arasında huzursuzluğun artmasına yol açmıştır. Feodal ve ağır sosyo- ekonomik şartlar altında yaşayan Arnavutlardan alınan yüklü vergiler ile merkeziyetçi ve Türkçü politikalar var olan huzursuzluğu giderek tırmandırmaktaydı.²¹⁴ 1912 seçimleri bu huzursuz ortamda İttihatçıların uyguladığı sıkı ve sert tedbirler altında yapılmıştır. Yaşanan bu süreç Arnavutların İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı muhalefet saflarına yer almasına neden olmuştur. Hürriyet ve İtilaf Fırkasının kurulması ile birlikte Arnavut mebuslar muhalefet çatısı altında birleşmişlerdir.

Seçim sürecinde Arnavutların en güçlü sesi Arnavut Başkim Kulüpleri olmuştur. Arnavut Kulüpleri Merkez-i Umumisi bir beyanname yayınlayarak ilk etapta tüm Arnavutların Arnavut Kulüpleri Merkez-i Umumisi çatısı altında toplanmaya davet edilmiştir.²¹⁵ Beyannamede ayrıca seçimin her milletin kendi hakimiyetini kendi eli ile tesis eden güç olmasından ötürü milletin geleceğinin seçimlerin icraasına bağlı olduğu vurgulanarak her mebusun 50 bin Arnavut'un

²¹² Demir, s. 259.

²¹³ Demir, s. 259.

²¹⁴ Çelik, s. 177.

²¹⁵ "İntihabat", **Tanin**, 4 Şubat 1912

dolayısı ile de tüm Osmanlıların vekili olmasından ötürü seçmenlerin kifayetli, yetenekli ve yetkin kişileri seçmeleri tavsiye edilmiştir.²¹⁶

Arnavut muhalefetini önlemek için İttihatçılar bölgeye Dahiliye Nazırı Hacı Adil Bey'in başkanlığında bir heyet göndermiş ancak heyetin çabaları başarılı olmamıştır.²¹⁷ Arnavut muhalefetini engellemede başarılı olmayan İttihat ve Terakki Cemiyeti zor kullanmaya ve şiddete başvurmuştur. Selanik Valisi ve İttihatçı kimliği ile bilinen Hüseyin Kazım Kadri uygulanan bu tutumun yanlışlığına şu cümleler ile dikkat çekmiştir;

“ ittihat ve Terakki, muhaliflere Meclis'te yer vermemek ve bütün meclisi taraftarlarından teşkil etmek istiyordu. En ziyade Meclis'te muhalefetleriyle teşahhus eden Arnavut mebuslara karşı bir kampanya açtılar. Halbu ki bu adamların Meclis-i Mebusan'da muhalefet sıralarında oturmaları, köy köy Arnavutluk'u dolaşıp hükümet aleyhinde propaganda yapmalarından hayırlı olurdu.

*... Meclis-i Mebusan'da muhalefete imkan bulamayan kimseler, Arnavutluk'ta fesat çıkarmak için tüm kuvvetleri ile çalıştılar.”*²¹⁸

Nitekim Hüseyin Kazım Kadri'nin de dediği gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu yanlış politikası Arnavut ayrılıkçı hareketlerini hızlandırmıştır. Örneğin seçilemeyen mebuslardan Basri Bey ve diğer mebusların 1912 Arnavut İsyanında etkili rol oynadıkları görülmüştür.

3.3. 1912 SEÇİMLERİ VE SONUÇLARI

18 Ocak 1912'de Meclis-i Mebusan'ın dağıtılması ile birlikte hükümet olarak seçim hazırlıkları başlatılmıştır. Bu seçimler yine 1908 Seçimlerinde uygulanmış olan İttihat-ı Mebusan Kanununa göre yapılmıştır. Birinci dönem mecliste tek dereceli seçim sistemine geçilmesi için yasa tasarısı verilmesine karşın Mebusan'da uzlaşma sağlanamadığından yeni bir seçim yasası çıkartılamamıştır.

²¹⁶ “Beyanname”, **Tanin**, 4 Şubat 1912

²¹⁷ Kerimoğlu, s. 111.

²¹⁸ Hüseyin Kazım Kadri, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Hatıralarım**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 115.

3.3.1. Selanik Vilayetinde Seçimin Uygulanması Ve Sonuçları

276.275 erkek nüfusun yaşadığı Selanik Vilayetinde 23 Mart tarihinde seçim listelerinin askıya çıkarılması ile seçim süreci resmen başlamıştır.²¹⁹ Rumeli gazetesi bu seçim sürecinde İttihat ve Terakki adayları lehine yoğun bir propaganda faaliyeti yürütmüştür. 22 Şubat tarihli sayısında çıkan bir yazıda bu seçimin bir hayat memmat meselesi olduğu vurgulanarak seçim hazırlıklarının başladığı ve halkın büyük çoğunluk ile İttihat ve Terakki adaylarına oy verecekleri şu şekilde duyurulmuştur;

*“ Muhabirlerimizden aldığımız malumata nazaran mülhakatın ekserisinde intihabat hazırlıkları hususunda büyük bir faaliyet meşhud olmakda, kemal-i sükun ile çalışılmaktadır. Vilayetimiz mülhakatı hemen umumiyetle İttihad ve Terakki namzedlerine rey vereceklerdir. Muhalif kisvesine bürünen bazı eşhas ötede beride kendilerine mahsun sıfatiyesi ile propaganda yapmaya teşebbüs etmişlerse de teşebbüsleri tamamen akim kalmış, kimseyi iğfale muaffak olamayacaklarını anlamışlardır. Zaten biz öteden beri milletimizin hakikati tamamen görmekte olduğuna, binaenaleyh iğfalata kapılmayacağına büyük bir emniyetperverde ediyor, önümüzdeki intihabatın bizim için bir hayat memmat meselesi olduğunu bütün vatandaşlarımızın idrak ettiğine kani bulunuyor, bunun için müsterih ve mutmain olarak infaalata ehemmiyet vermiyoruz.”*²²⁰

19 seçim bölgesine ayrılan Selanik Vilayetinde mahalle mahalle hangi gün halkın nerede oy kullanacağı gazetelerde ilan edilmiş ve *“İntihab milletin en büyük hakkıdır. Bu listedeki mahallelere ve günlere dikkat ederek bahemahal sandığınızın başında bulununuz !”* denerek halkın sandık başına giderek oy kullanması teşvik edilmiştir.²²¹ Bunun dışında Selanik’te İttihat ve Terakki’nin Seçim beyannamesini vicdaniyle kabul edip seçimlerde İttihat ve Terakki’yi destekleyeceğini taahhüt edenlerin isimleri gazetelerde ilan edilmiştir.²²²

Dönemin basınında yansıyan haberlere göre Selanik’te seçimler coşku içinde geçmiştir. 9 Nisan 1912 tarihli tanin gazetesinde yansıyan bir haberde Selanik’te

²¹⁹ Rumeli, 24 Mart 1912, s. 3.

²²⁰ İntihabat, Rumeli, 22 Şubat, s. 2.

²²¹ İntihabat, Rumeli, 1 Nisan 1912; Rumeli, Nisan 1912; Rumeli, 9 Nisan 1912

²²² Rumeli, 24 Mart 1912, s. 2.

müntehib-i sani seçimlerinin coşku içinde geçtiği belirtilerek şu cümlelere yer verilmiştir;

“Evvel sandıkların belediye dairesinden alınması merasimi oldu. Bu amel ile teşekkül eden halk, bayraklar, mızıkalar, davullarla belediyenin önüne geldiler, nutuklar irad ettiler. Sonra bu kişilerin bazıları birleşerek hükümet önünden geçtiler. Mübalaya hamil olunmasın: bu büyük heyeti teşekkül iden vatandaşların mikdarı her halde yirmi binden aşşağı değildi. Bu büyük heyet İttihat ve Terakki kulübüne gelince, bir yavrunun İttihat ve Terakkiye karşı masumane bir suretde vaki olan hitabına doktor Nazım ve Yunus Nadi Beyler cevap vermiş ve bütün kalplerden derin ve samimi yaşasın İttihat ve Terakki cemiyeti duası yükselmiştir.

Emsalini ancak on temmuzda ve ondört nisanda görebildiğimiz bu nümayiş, muhaliflere karşı indirilmiş en kati vir tekzip darbesi idi. Selanik hiçbir zaman İtilafçılara yüz vermezdi...”²²³

Bunun yanında Selanik’te seçimler sırasında istenmeyen bazı hadiselerde yaşanmıştır. Örneğin Ayvalık köyünde seçim için toplanan İhlamur köyü ve komşu köylerden ahali Ayvalık Deresi mevkiinde kaymakam vekilini davet etmişlerdir. 16 Jandarma ve takım kumandanı hemen bölgeye sevk edilmiş, jandarmanın gelmesi ile birlikte kalabalık arasında “şeriat isteriz, hürriyet istemeyiz” tarzında sloganlar duyulmuş ve jandarmaya bir takım saldırılarda bulunulmuştur. Jandarmanın da olaylara silahla karşılık vermesi üzerine birkaç vatandaş hayatını kaybederken birkaç kişi de yaralanmıştır. Olayların büyümemesi için vali ile birlikte bölgeye asker takviyesi yapılmış ve bölgede sükunet sağlanmıştır.²²⁴

Diğer bir olay ise Hürriyet ve İtilaf Fırkası tarafından Serez’de şube açmak için gönderilen Mustafa Nuri Bey’in dövülmesidir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Merkez-i Umumisinin ideasına göre 100’ü aşkın kişi Mustafa Nuri’ye saldırıda bulunarak 500 sopadan fazla dayak yediği bildirilmiştir. Selanik Valiliği olayla ilgili incelemenin ardından Mustafa Nuri Bey’in Sadaret hakkında ağır sözler sarf etmesinden dolayı Muhacir Ahmet isimindeki bir kişi tarafından dövüldüğü, Mustafa Nuri’nin söylediği şiddetli ve ağır sözlerin bu olaya neden olduğu bildirilmiştir. Mustafa Nuri aldığı sopa darbelerinin etkisi ile olay sırasında vefat etmiştir.²²⁵

²²³ “Selanik İntihabı”, **Rumeli**, 9 Nisan 1912, s. 3.

²²⁴ “Langaza Hadisesi”, **Yeni Gazete**, 31 Mart 1912

²²⁵ Gelmez, s. 104

Selanik merkez kazasında seçilen 88 müntehib-i saniden 82'si İttihat ve Terakki cemiyetine mensuptu.²²⁶ İttihatçı adaylar büyük farklarla seçimi kazanmışlardır. Rumeli gazetesine yansıyan bir haberde yalılar seçim dairesinde şu sonuçlar alınmıştır;

İttihat ve Terakki Namzetleri:

Doktor Nazım Bey- 5067 oy

Doktor Rıfat Efendi- 5067 oy

Hıfzı Bey – 5066 oy

İskenderpaşazade Sabri Bey- 5066 oy

İbrahimpaşazade Mustafa Bey- 5065 oy

Erkan-ı Harp Binbaşısı Rüşan Bey- 5065 oy

Beşinci Nişancı ali kumandanı Abbas Bey- 5065

Sermi Bey- 5065 oy

Cevat Efendi- 5065 oy

Belediye azasından Leyahir Yinazyu- 5065 oy

Banker Mişon Asail- 5065 oy

Halid Selim Efendi- 5065 oy

Katip Sabri Bey 4930- oy

Muhalifler:

Talat Bey- 236 oy

Fethi Bey- 236 oy

Hacı Andaniv- 236oy

Atnaş Şerefe- 236 oy

Haralimbu Papasuluyadi- 236 oy

İştiryu Papakostaki- 236 oy

Mişon Avram Nesim- 236 oy

İsak Salamon- 239 oy

Tolca Yuan- 239 oy

Yansu Aksof- 232 oy

Hamber Ciyan- 211 oy

Dukanur Nikola Kasım 132 oy

²²⁶ “İntihabat”, **Rumeli**, 14 Nisan 1912, s. 2.

Osman Adil Bey- 1oy

Cunasus Efendi- 1 oy²²⁷

Yalı şubesinde alınan bu seçim sonuçları İttihat ve Terakkinin seçimi ne kadar büyük bir farkla kazandığını göstermektedir.

Selanik Vilayetine bağlı Siroz Sancağında da dokuzu Müslüman sekizi Rum ve bir de Musevi olmak üzere 18 müntehib-i sani seçilmiştir. Siroz'da İttihat ve Terakkinin adaylarından Ali Paşa, Akil Bey, Derviş Bey, Yusuf Bey, Servet Bey, Nurah Bey, Menderes Hacı Yusuf Efendi, İmam Hacı Ali Efendi, Serficeli İbrahim Ağa, İshak Faraci Efendi büyük farkla seçimi kazanmışlardır. Taninde yer alan habere göre Sirozda Bulgar ve Museviler İttihat ve Terakki adaylarına oy vermişlerdir.²²⁸

Selanik Merkez sancağında yapılan seçimlerde 83 müntehib-i saniden 77'si İttihat ve Terakki adaylarına oy vermiştir. Selanik merkez sancağından Cavid Bey, Rahmi Bey, Halil Bey, Kiryako Koçanof Efendi, Emanuel Karasu Efendi, Yordan Nikalof efendi mebus seçilmişlerdir.²²⁹

Selanik Vilayetine bağlı Drama Sancağında Rıza Bey ve Mithat Şükrü Bey seçimleri kazanırken, Siroz Sancağında ise Hulusi Bey, Stoyan Haçef Efendi, Derviş Ragıp Bey ve Boynof Efendi mebus olarak seçilmişlerdir.²³⁰

²²⁷İntihabat, **Tanin** 14 Nisan 1912, s. 4.

²²⁸**Tanin**, 30 Mart 1912, s. 3.

²²⁹**Tanin**, 15 Nisan 1912, s. 2.

²³⁰ Adnan Gelmez, **Türk Siyasi Hayatında 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995, s 134; Demir, a.g.e., s. 357.

Tablo 7: 1912 Seçimlerinde Selanik Vilayetinde Seçilen Mebuslar

Selanik	Drama	Siroz (Serez)
Cavid Bey (Türk)	Rıza Bey (Türk)	Hulusi Bey (Türk)
Mustafa Rahmi Bey (Türk)	Midhat Şükrü (Bleda) (Türk)	Stoyan Haçef Efendi (Bulgar)
Kiryako Koçanof Efendi (Rum)		Derviş Ragıp Bey (Türk)
Emanuel Karasu Efendi (Musevi)		Boynof Efendi (Bulgar)
Yordan Nikalof Efendi (Bulgar)		
Halil Bey (Türk)		

Kaynak: Demir, s. 357.

3.3.2. Manastır Vilayetinde Seçimin Uygulanması ve Sonuçları

Manastır vilayeti genelinde de İttihat ve Terakki adaylarının seçimi büyük farklar ile kazanmışlardır. Manastır merkez sancağında 26 Müslüman 26 gayrimüslim olmak üzere 52 ikinci derece seçmen seçilmiştir. İttihat ve Terakki adaylarından Pançederof Efendi 30 oy, Fethi Bey ve Trayan Naili 29 oy, Dr. Dimitriyoviç ise 28 oy ile mebus seçilmişlerdir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası adaylarında Kenan Bey 24, Hristof 23, Emanuel Lapçef 22, Teoharidis ise 20 oyda kalmışlardır.²³¹

Manastır Vilayetine bağlı Serfice Sancağında mebus adaylığı konusunda halkın öne çıkardığı farklı isimler olmuştur. Serfice’de Darülfünun öğretmenlerinden Aynizade Hasan Tahsin Bey’in mebus adayı olması için halkın bir talebi olmuş ancak Hasan Tahsin Bey “ *Serfice intihabatının İttihat ve Terakki lehinde cereyan etmekte olduğunu görmekten ne kadar memnun oluyorsam İttihat ve Terakki namına benim namzetliğimi vaazi etmek ve bu hususta ısrar dahi eylemek suretiyle muhterem Serficelilerin şahsıma karşı göstermiş oldukları teveccüh ve muhabbete karşı da o*

²³¹“İntihabat”, **Tanin**, 9 Nisan 1912, s.3. ; **Rumeli**, 1 Nisan 1912, s. 2.

kadar mütehassıs ve müteşekkirim.” diyerek halkın talebi karşısında duyduğu memnuniyeti dile getirmiş ancak, kendisi yerine halkın Dahiliye hukuk müşaviri olan Osman Bey’in desteklenmesini talep etmiştir.²³² Serfice’de yapılan seçimleri Osman Bey ile Grigor Ligor Efendi kazanmışlardır.²³³

Manastır Vilayetine bağlı Debre Sancağında Şevket Enon Bey seçimi kazanırken, İlbasan Sancağında Şevket Bey, Görice Sancağında ise Süleyman Bey ile Filip Mişa Efendi mebus olarak seçilmişlerdir.²³⁴

Tablo 8: Manastır Vilayetinde Seçilen Mebuslar

Manastır	Serfice	Debre	İlbasan	Görice
Trayan Naili Efendi (Rum)	Osman Nuri Bey (Türk)	Şevket Enon Bey (Arnavut)	Şevket Bey (Arnavut)	Süleyman Bey (Arnavut)
Pançedoref Efendi (Bulgar)	Grigor Ligor Efendi (Rum)			Filip Mişa Efendi (Ulah)
Yinaki Dimitroviç Efendi (Sırp)				
Ali Fethi (Okyar) (Türk)				

Kaynak: Demir, ss. 355- 356.

²³² Tanin, 20 Mart 1912, s. 3.

²³³ Demir, s. 356.

²³⁴ Gelmez, s. 135; Demir, s. 355-356.

3.3.3. Kosova Vilayetinde Seçimin Uygulanması ve Sonuçları

Kosova Vilayetindeki seçimler Arnavut isyanlarının etkisi altında geçmiştir. 1908 yılından sonra Kosova bölgesinde birçok ayrılıkçı isyan hareketi yaşanmıştır. 1912 seçimlerine doğru Arnavut milliyetçiliği giderek güçlenmiş Priştine Mebusu Volçetrinli Hasan, Debre Mebusu Hasan Basri gibi 1908 Meclis-i Mebusanı'na giren birçok Arnavut mebus muhalefet saflarına geçmiş ve özellikle de Hürriyet ve İtilaf Fırkası çatısı altında birleşmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti seçim öncesi propagandasını yoğun olarak her ne olursa olsun bu muhalif Arnavut mebusların tekrar seçilmemesi üzerine yoğunlaştırmış ve bunda başarılı olmuştur.²³⁵

İlbasan mebusu Hacı Ali Efendi çıkardığı Yürek gazetesi ile İttihat ve Terakki yanlısı bir politika takip ederek Arnavutlar üzerinde etkili olmaya çalışmıştır.²³⁶ Bu süreçte İttihat ve Terakkiye muhalif Arnavut milliyetçi Dirita gazetesi özellikle İlbasan eski Mebusu Hacı Ali Efendi üzerinden ulema sınıfına ait din adamlarının seçilmemesi için yaptığı yayınlara Yürek gazetesinden “İtalya Meclis-i Mebusan’ına mı yoksa Osmanlı Meclis-i Mebusan’ına mı aza göndereceğiz? denilerek sert bir şekilde tepki verilmiştir.²³⁷

Arnavut Başkim Kulüpleri Merkez Umumisi de bir bildiri yayınlayarak İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin karşısında yer aldığını göstermiştir.²³⁸ Yayınlanan bildiride “her milletin kendi hakimiyetini kendi eliyle te’sis ve te’mine etmeye hadim..” olduğu vurgulanarak tüm Arnavutlara birlik olunması yönünde çağrıda bulunulmuştur.²³⁹ Katolik Arnavutlar (Malisörler) ise seçimlere katılmama kararı almışlardır.²⁴⁰

Hasan Priştine, Necip Draga gibi bazı önemli Arnavut siyasi liderleri de bir beyanname yayınlayarak hükümetin Kanun-i Esasiyi ayaklar altına alarak seçimlere müdahalelerde bulunduğunu belirterek Arnavutları ayaklanmaya çağırmıştır.²⁴¹ Beyannamede; “ ... *Hükümet-i hazırâ Kanun-i Esasi’nin ahkâmını ayaklar altına*

²³⁵ Çelik, s. 186.

²³⁶ Bilgin Çelik, “Osmanlı Avrupası’nda Seçim Deneyimleri: 1908 ve 1912 Osmanlı Mebusan Seçimleri”, (seçim), **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Defter-i Hakani**, Cilt 2, Editör: Abidin Temizer, Uğur Özcan, Libra Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 353.

²³⁷ Çelik, (seçim), s. 354.

²³⁸ Demir, s. 229.

²³⁹ Demir, s. 229.

²⁴⁰ Banu İşlet Sönmez, **II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti**, Yapıkredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 172.

²⁴¹ Çelik, seçim, 346.

*alarak milletin en mukaddes bir hakkı olan intihabat-ı mebusana müdahale etmesi ve bu babda hatır ve hayale gelmedik birçok ağır kanunu icraatta bulunması elyevm mevcut mebusların külliyesini..” milletin bir temsilcisi olarak değil, hükümetin kanuna aykırı emirlerini yerine getiren bi memuru durumuna getirildiği dile getirilmektedir.*²⁴²

Dahiliye Nazırı Hacı Adil Bey 1912 yılında Rumeli gezisine çıkarak özellikle Arnavutlar ile İttihatçıları bir araya getirmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti Arnavut Mebuslara karşı zor kullanarak ve Türk mebuslar seçtirerek Arnavut mebusların sayısını düşürme yoluna gitmiştir.²⁴³

Bu mücadele içerisinde yapılan seçimlerin sonuçlarına baktığımızda Kosova Vilayetine bağlı Üsküp Sancağında Yusuf Bey, Ali Şefik Bey, Pavlof Efendi, Teodor Paskalef Efendi ve İspiro Hacı Resiç Efendi seçimi kazanmıştır. İpek Sancağında Hafız İbrahim Efendi mebus olarak seçilirken, Senice Sancağında Amir Bey, Taşlıca Sancağında Mehmet İzzet Paşa ve son olarak Prizren Sancağında Abdülaziz Efendi, Tevfik Nafiz Bey ile Destan Kabaş Efendi mebus olarak seçilmişlerdir.²⁴⁴

²⁴²Çelik, Seçim, 356.

²⁴³ Demir, s. 229.

²⁴⁴ Gelmez, s. 135. ; Demir, S. 355- 357.

Tablo 9: 1912 Seçimlerinde Kosova Vilayerinden Seçilen Mebuslar

Üsküb	İpek	Prizren	Seniçe	Taşlıca
Yusuf Bey (Arnavut)	Hafız İbrahim Efendi (Türk)	Abdülaziz Efendi (Arnavut)	Amir Bey (Arnavut)	Mehmet İzzet Paşa (Türk)
Ali Şefik Bey (Arnavut)		Tevfik Nazif Bey (Arnavut)		
İspiro Hacı Resiç Efendi (Sırp)		Hacı Destan Kabaş Efendi (Arnavut)		
Teodor Paskalef Efendi (Bulgar)				

Kaynak: Demir, s. 355- 356.

Vilayat-ı Selase’de 1912 Seçim sonuçlarına genel olarak değerlendirdiğimizde İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin baskıcı politikalarının işe yaradığını söyleyebiliriz. Seçimler sonucunda 5 Bulgar, 3 Rum, 2 Sırp, 1 Musevi ve 1 Ulah olmak üzere 12 gayri müslim mebus Meclis-i Mebusan’a girmeye hak kazanmıştır. Bu mebusların çoğu da İttihat ve Terakki Cemiyeti listelerinden seçime giren mebuslardır. Ülke genelinde seçimi kazanan muhaliflerin sayısının 6 olduğu söylenmektedir. Konumuzu kapsayan Vilayet-i Selase’de İlbasan mebusu Şevket Bey ile Üsküb Mebusu Teodor Paskalef’in seçimi kazanan muhalif mebuslar olarak adları ön plana çıkmaktadır. Tarık Zafer Tunaya’ya göre ise seçilen muhalif mebusların sayısı 15’e yakındır. Ona göre Kanun-i Esasinin 7. Maddesinin değiştirilmesi oylamasında red oyu veren mebuslar esas muhalif olanlardır. Red oyu veren mebuslara baktığımızda yine İlbasan Mebusu Şevket Bey ve Serez Mebusu Boynof Haçef’i görmekteyiz.²⁴⁵ İttihat ve Terakkicilerin uyguladığı merkeziyetçi ve Türkçü politikaların bu seçim sonuçlarında etkili olduğunu söyleyebiliriz.

²⁴⁵ Gelmez, s. 137.

Fevzi Demir ise 1912 seçimlerinde seçilen mebusların mensup olduğu partileri Selanik Vilayet-i Merkez Sancağında seçilen Kiryako Koçanof ve Yordan Nikalof'un Bağımsız; Cavid Bey, Rahmi Bey, Halil Bey ve Emanuel Karasu'nun İttihat ve Terakki Cemiyeti; Drama Sancağında Rıza Bey ve Mithat Şükrü Bey'in İttihat ve Terakki Cemiyeti; Serez Sancağında Boynof Efendi, Stoyan Hacef ve Hulusi Bey Bağımsız, Derviş Ragıp Bey İttihat ve Terakki Cemiyeti; Manastır Vilayeti Merkez Sancağında Trayan Naili Liberal, Pañçederof Efendi Sosyalist, Yinaki Dimitroviç Bağımsız, Fethi Bey İttihat ve Terakki Cemiyeti; Serfice'de Grigor Efendi Bağımsız, Osman Nuri Bey İttihat ve Terakki; İlbasan'da Şevket Bey Liberal; Görice'de Flip Mişa ve Süleyman Bey Bağımsız, Debre'de Şevket Bey İttihat ve Terakki Cemiyeti; Kosova Vilayeti Üsküp Sancağı Teodor Paskalef Bağımsız, Yusuf Bey, Ali Şefik Bey ve İspiro Hacı Resiç İttihat ve Terakki Cemiyeti; Senice'de Amir Bey Bağımsız; Taşlıca'da İzzet Bey Bağımsız; İpek'te İbrahim Hafız Efendi ve Prizren'de Abdülaziz Efendi, Tefik Nafiz Bey ile Destan Kabaş İttihat ve Terakki Fırkası mebusu idi.²⁴⁶

Vilayat-ı Selase'de 1908 seçimlerinde 23 Arnavut mebus seçilirken 1912 seçimlerinde bu rakamın 9'dakaldığını görmekteyiz. İttihat ve Terakkinin bu seçimlerde Arnavutlara uyguladığı sert tutumun bağımsızlık ile sonuçlanan Arnavut isyanının çıkmasında önemli etkisi olmuştur.²⁴⁷

3.4 SEÇİM ŞİKAYETLERİ

1912 Seçimleri Türk Demokrasi Tarihinde Sopalı seçimler olarak anılmaktadır. Bu seçimlerde İttihat ve Terakki Cemiyetinin kendi adaylarını seçtirmek için tüm devlet imkanlarını kullanması ve bu amaçla gerektiğinde şiddete başvurmasından dolayı Sopalı Seçim olarak anılmaktadır. 1908 seçimleri ile karşılaştırdığımızda bu bakımdan 1912 seçimleri oldukça olaylı ve şikayetli geçmiştir. İktidarı bırakmak istemeyen İttihat ve Terakki iktidarı elinde bulundurmanın avantajı ile kanuni düzenlemeler ile seçimlere müdahalelerde bulunurken, gerekli durumlarda yasaları çiğnemekten de geri durmamışlardır. Buna

²⁴⁶ Demir, s. 355- 357

²⁴⁷ Demir, s. 230.

karşılı muhalefette amacına ulaşmak için hiçbir ahlaki kaygı duymadan seçimi kazanmak için elinden geleni yapmıştır.²⁴⁸

Seçim süreci boyunca Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve bazı azınlık guruplar sıklıkla seçimlere yönelik şikayetlerde bulunmuşlardır. Şikayetlerin temelini hükümetin seçim sürecine doğrudan müdahale etmesi oluşturmaktadır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Selanik Şubesinden Sadarete gönderilen bir yazı da asayışı bile sağlamaktan mahrum olan bazı askerlerin açık şekilde İttihat ve Terakki Cemiyetinin propagandasını yaptıklarını ve bu hareket ile halk nezdinde önemli bir yeri olan askerliğin şeref ve namusunun lekelenildiği bildirilmiştir.²⁴⁹

Azınlıkların şikayetlerine baktığımızda temel olarak kendilerine haksızlık yapıldığını ve olması gerekenden daha az mebus çıkartılması için hileler yapıldığını iddia etmektedirler.

Rum Patrikhanesinde Adliye Nezaretine gönderilen bir şikayette Selanik ve Manastır'ın da aralarında bulunduğu bazı vilayetlerde Hristiyan nüfusun Müslüman nüfustan fazla olmasına rağmen ikinci derece seçmen seçimlerinde daha fazla Müslümanların seçilmesi, Hristiyanların seçmen sayılarının azaltılarak Müslüman seçmen sayısının artırılması, seçmen kayıt listelerinin tutulması sırasında hakkaniyetli davranılmaması, birbirine yakın Hristiyan mahallelerinin seçim bölgeleri olarak birleştirilmesi gerekirken bu birleştirmenin yapılmaması, Manastır'da askerlerin seçimlere doğrudan müdahale ederek bir muhalif köylüyü öldürmeleri ve çobanların oy vermelerinin engellenerek Rumların mağdur edildiği bildirilmiştir.²⁵⁰

Serfice Mutasarrıflığı Rumların bu iddialarına karşılık verdiği yanıtta, çobanların oy verme hakkının engellendiği ve Hristiyanların seçimlerde oy kullanmasının engellenmesi konusunda bölge halkından hiçbir itiraz ve başvurunun olmadığını belirtmiştir. Üsküp eski Mebusu Pavlof Efendi de Sadaret ve Dahiliye nezaretine gönderdiği bir telgraf ile Üsküp'te askerlerin ve zabıtarların seçim sürecinde müdahalelerde bulunduklarını ve bu durumun seçimlerin serbest bir şekilde yapılmasına engel teşkil ettiğini bildirmiştir.²⁵¹

²⁴⁸ Demir, s. 266.

²⁴⁹ Gelmez, s. 113.

²⁵⁰ Gelmez, s. 121.

²⁵¹ Gelmez, s.120- 123.

Kosova vilayetinde de birçok seçim şikayetinde bulunulmuştur. Kosova valisinden Dahiliye nezaretine gönderilen bir belgede, eski Üsküp Mebusu Pavlof Efendi'nin Üsküp'te ki seçimlerin “memurin-i inzibatiye” etkisi altında gerçekleştiği, Radovişte'de yapılan seçimlerde halktan bazılarının yaralandığı yolundaki iddiaların, seçimi kaybettiği anlaşılan muhaliflerin memurları karalama çabası olduğu bildirilerek yalanlanmıştır.²⁵²

İkdam gazetesine yansıyan bir haber ise İpek'te seçim için gelen teftiş heyetinin 10 Şubat 1912 tarihinde sadece birkaç kişinin hazır bulunduğu bir toplantıda seçimin yapılacağını duyurulduğu, oysaki kanun gereği halka daha önceden bildirilmesi gerektiği bildirilmiştir. Bazı teftiş heyeti azalarının toplantıda “...seçim nizamnamesine göre her mahalde muteberan ahalisinden iki veya üç kişinin de celp edilmesi lazım geleceği şeklindeki tekliflerinin...” teftiş heyetinin çoğunluğu tarafından ret edildiği, böylece seçimin birçok eksik ve kanuna aykırı olarak başladığı, heyetin imam ve muhtarları baskı altına aldığı, bu koşullar altında yapılan seçimlerin ne derece tarafsız ve kanuna uygun olacağı hususunda kuşkuların olduğu dile getirilmiştir.²⁵³

²⁵² Boa, Dh. Sys., Dosya no 83-2

²⁵³ “İpek'te İntihabat”, **İkdam**, 9 Mart 1912

SONUÇ

II. Meşrutiyet dönemi Türk Siyasi Tarihi için bir siyaset laboratuvarı olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi partilerin yarıştığı görece demokratik olarak değerlendirebileceğimiz ilk seçimler olan 1908 seçimleri ve siyasi tarihimizde ilk erken seçim olarak niteleyebileceğimiz 1912 seçimleri Osmanlı toplumunu demokratik siyasi katılım ile tanıştırmıştır. 1908 seçimleri 1912 seçimlerine göre daha demokratik bir ortamda gerçekleşmiştir. 1912 seçimleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yoğun baskısı altında gerçekleştiğinden Sopalı Seçimler olarak da bilinmektedir.

Meşrutiyetin ilan edilmesi ile birlikte hemen seçim sürecine geçilmişti. Araştırmamızın temelini oluşturan Kosova, Selanik ve Manastır'da da seçim büyük ilgi ve heyecan yaratmıştır. Bulgar, Rum, Sırp, Ulah gibi azınlıkların yoğun olarak yaşadığı bu bölgede her azınlık gurup mümkün olduğunca fazla mebus çıkarabilmek için yoğun çaba göstermiştir. Bu amaçla bazı hilelere başvurmalarının yanında siyasi ittifaklar kurma yoluna da gitmişlerdir. Seçim sonuçlarına baktığımızda azınlık unsurlarının başarılı olduğunu da söyleyebiliriz. 1908 seçimleri sonucunda Vilayet-i Selase'de 4 Bulgar, 3 Sırp ve 1 Ulah mebus seçilirken 17 Arnavut mebus seçilmiştir.

Seçilen mebuslar Meclis-i Mebusan'da bölgelerinin sesi olmuş, halkların taleplerini, sorunlarını Meclis'e getirerek çözüm yollarını aramışlardır. Bu olumlu tarafın yanında bu Mebuslar milliyetçi akımların etkisi ile Osmanlılık düşüncesine dahil olamamışlardır. Serfice Mebusu Yorgi Boşo'nun Meclis-i Mebusan'da sarfettiği "Ben Osmanlı Bankası kadar Osmanlıyım" sözü bu duruma en iyi örnek olarak görülebilir. Bu bakımdan 1908 seçimleri ve özellikle de 1912 seçimleri dağılmakta olan Osmanlı İmparatorluğunda birbirlerine pamuk ipliği ile bağlı olan unsurlar arasında birliği sağlamak yerine ilişkilerin kopmasına yol açmıştır. Meşrutî yönetimin getirdiği özgürlük ve çoğulculuk düşüncesi azınlık unsurların ayrılıkçı eğilimlerini güçlendirmiştir. Azınlık gurupları bu süreçte merkeziyetçi Osmanlı anlayışının aksine adem-i merkeziyet anlayışına yakınlaşmış, yerel yönetimlere özerklik, anadilde eğitim gibi önemli taleplerde bulunmuşlardır.

Azınlıkların ülke yönetimine katılma istek ve arzuları demokratik açıdan bakıldığında çok sesliliğin sağlanması ve katılımcılığın sağlanması nazarında olumlu gelişmedir. Ancak bu azınlıkların gerçek amaçlarının İttihad-ı Anasıra aykırı

olduğunu ve kendi geleceklerini garanti altına almak yada ellerinde bulunan imtiyazları korumak düşüncesi ile uç isteklerde bulunduklarını söyleyebiliriz.

I. Dönem Meclis-i Mebusan'ında etkin olan bu azınlık unsur Osmanlı Devletinin önemli sorunları hakkında her fırsatta Mebusan'da görüşlerini dile getirirken, verdikleri gensoru önergeleri, soru önergeleri ve araştırma önergeleri ile Mebusan'da aktif olarak görev almışlardır.

Muhalefetin giderek güçlenmesi ve Hürriyet İtilaf Fırkası altında toplanması İttihat ve Terakki Cemiyetini huzursuz etmiş, artan muhalefet rüzgarını kesmek ve aynı zamanda Arnavutluk'ta ve ülkenin bazı bölgelerinde çıkan isyanları bastırmak amacıyla elini güçlendirmek için Meclis-i Mebusan fesih edilerek yeni seçim sürecine girilmiştir.

İttihat Terakki Cemiyeti'nin 1912 seçimlerinde temel amaçları, Mebusan'da bulunan güçlü muhalefet gurubunu tasfiye etmek ve bu seçimlerde muhaliflerin Mebusan'a girmelerini kesin olarak engellemek idi. Bu amaç doğrultusunda şiddet ve baskı dahi olmak üzere her yola başvuran İttihat ve Terakki Cemiyeti bu seçimlerin Sopalı Seçimler olarak anılmasına yol açmıştır.

Seçim olgusu ile Müslüman Türk unsurdan daha önceleri tanışmış olan azınlıklar 1908 seçimlerinden daha fazla Mebus kazanabilmek için mücadele etmişlerdir. İttifaklar yolu ile mebus sayısını arttırmak isteyen azınlıklar, patrikhaneler ve ruhani liderlerini de devreye sokmaktan geri durmamışlardır. Gerek İttihat ve Terakki Cemiyeti gerekse Hürriyet ve İtilaf Fırkası ittifak arayışlarına girse de azınlıkların amaçları ile fırkaların amaçları örtüşmediğinden dolayı başarılı olamamıştır.

1912 Seçimleri muhalefetin şiddet ve baskı ile engellenmesi sonucunda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin büyük bir zaferi ile sonuçlanmıştır. Seçim sonuçlarına göre Rum ve Arnavut mebusların sayısı önemli oranda azalmıştır. Siyasal ve kültürel haklarını demokratik çerçevede kazanamayan ve Meclis dışına itilen Arnavut mebuslar Arnavut isyancılara liderlik ederek 1912 Arnavut isyanının başlatmışlardır. Bu isyan hem İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni iktidardan etmiş hem de Balkan Savaşının çıkmasına ortam yaratarak Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarını kaybetmesine yol açmıştır.

Genel olarak 1908 ve 1912 seçimlerini değerlendirdiğimizde seçim kanunlarında bulunan eksiklikler, demokrasi bilincinin yerleşmemiş olması ve tecrübesizlikten dolayı bir çok eksiklik ve kusurları olmasına rağmen Demokratik yönetimin olmazsa olmazı olan seçimlerin uygulanmış olması Türk Demokrasi tarihi açısından incelenmeye değer kılmaktadır. Osmanlı Devleti ile başlayan demokratikleşme çabamızın bir ürünü olan bu seçimler Türkiye Cumhuriyeti'nin demokrasi kültürü açısından ipuçlarını vermektedir.

KAYNAKÇA

Araştırma İnceleme Eserler

Adanır Fikret, “Makedonya Sorunu ve Dimitar Vlahof’un Anılarında II. Meşrutiyet”, **Birikim**, sayı: 9, Kasım, İstanbul, 1975.

Ahmad Feroz, **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Ahmad Feroz, **İttihat ve Terakki (1908- 1914)**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2013.

Ahmad Feroz Dankart Rustow, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Meclisler (1908- 1918)”, **Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 4-5, İstanbul, 1975

Akşin Sina, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011.

Alkan Necmettin, “Emanuel Karasu ve II. Abdülhamit”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt 11, Erzurum, 2008.

Armağan Servet, Türkiye’de Parlamento Seçimleri, **İ.Ü.H.F.M.**, İstanbul, 1945.

Bartl Peter, **Milli Bağımsızlık Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878- 1912)**, Bedir Yayınları, İstanbul, 1998.

Berkes Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yapı kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

Çavdar Tevfik, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1839- 1950)**, İmge kitabevi, Ankara, 2008.

Çavdar Tevfik, **Müntehib-i Saniden Seçmene**, V yayınları, Ankara, 1987.

Çelik Bilgin, **Balkan İttifakı ve Osmanlı Diplomasisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019.

Çelik Bilgin, **İttihatçılar Ve Arnavutlar**, Büke Yayınları, İstanbul, 2004.

Çelik Bilgin, “Osmanlı Avrupası’nda Seçim Deneyimleri: 1908 ve 1912 Osmanlı Mebusan Seçimleri”, **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Defter-i Hakani**, Cilt 2, Editör: Abidin Temizer, Uğur Özcan, Libra Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Çelen Mehmet Kaan, **II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Meclis-i Mebusan’ının Çalışmaları (1908- 1912)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2008.

Demir Fevzi, **Osmanlı Devleti’nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri**, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.

Erdem Tarhan, **Anayasalar ve Seçim Kanunları (1870- 1982)**, İstanbul, 1982.

Gazel Ahmet Ali, **Osmanlı Meclis-i Mebusan’ında Parlamenter Denetim (1908- 1920)**, Çizgi Kitabevi, Konya 2007.

Gelmez Adnan, **Türk Siyasi Hayatında 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 1995.

Güneş İhsan, **Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyet’e Geçiş Süreci: I. Ve II. Meşrutiyet**, Cilt 1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No: 14, Ankara, 2012.

Güneş İhsan, **Türk Parlamento Tarihi**, II. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No:15, Ankara, 2012.

Hocaoğlu Baran, **İkinci Meşrutiyet Dönemi Siyasal Yaşamında İktidar ve Muhalefet İlişkileri 1908- 1913**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008.

Kadri Hüseyin Kazım, **Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

Kansu Aykut, **1908 Devrimi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Kerimoğlu Hasan Taner, **İttihat -Terakki ve Rumlar 1908- 1914**, Libra Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Kuran Ahmet Bedevi, **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, Tan Matbaası, İstanbul, 1945.

Lewis Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

Olgun, Kenan, **1908- 1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.

Peköz Akif, **I. Meşrutiyetten Cumhuriyete Meclis-i Mebusan Seçimlerinin Değerlendirilmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2015.

Savaş Mevhibe, **II. Meşrutiyetin Balkanlardaki Osmanlı İdaresine Etkileri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000.

Savaşkan Ömer, **1908 Seçimleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Anabilim Dalı, Ankara, 1993.

Sönmez Banu İşlet, **II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti**, Yky Yayınları, İstanbul, 2007.

Temo İbrahim, **İttihat ve Terakki Anıları**, Arba Yayınları, İstanbul, 1987.

Tunaya Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi**, cilt: 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984.

Tuncer Erol, **Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877- 2002)**, Tesav Yayınları, Ankara, 2003.

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Umumiye İdaresi

Resmi Evrak

Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri

Gazeteler

İkdam

İttihat ve Terakki

Rumeli

Sabah

Takvim-i Vakayi

Tanin

The Levant Herald And Eastern Express

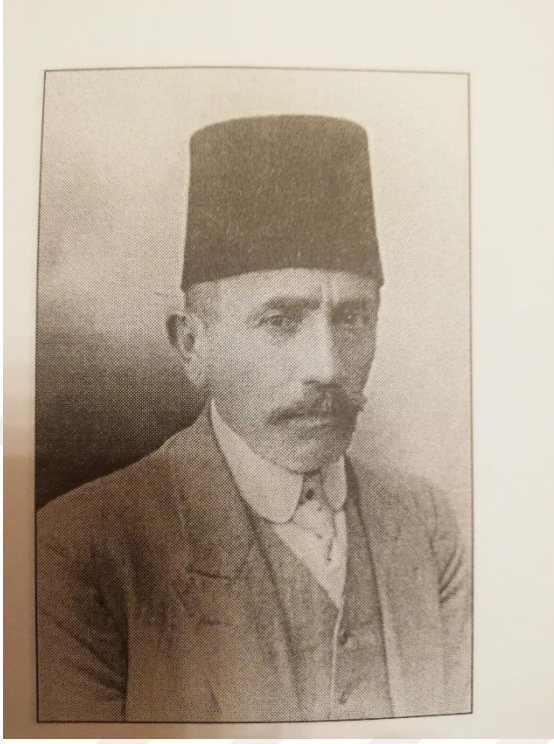
Yeni Gazete

Zaman

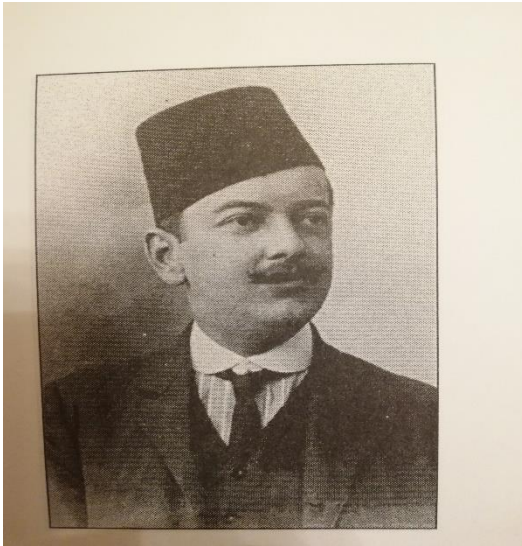

EKLER

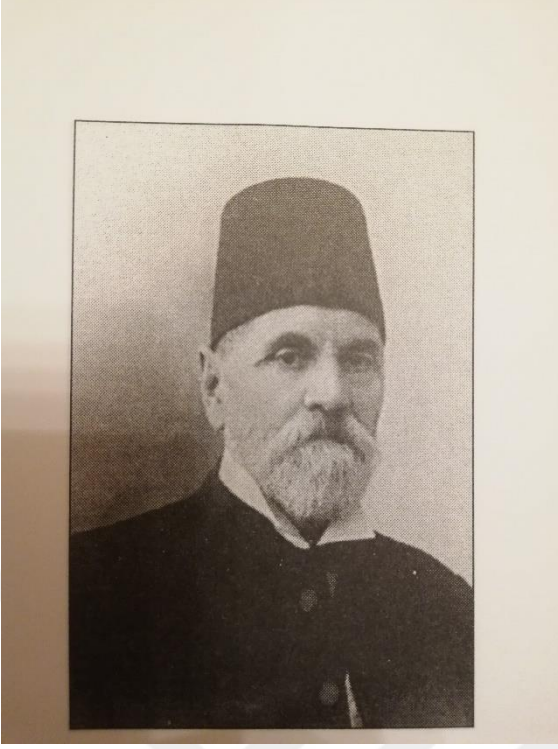
Ek 1: Kosova Mebusları

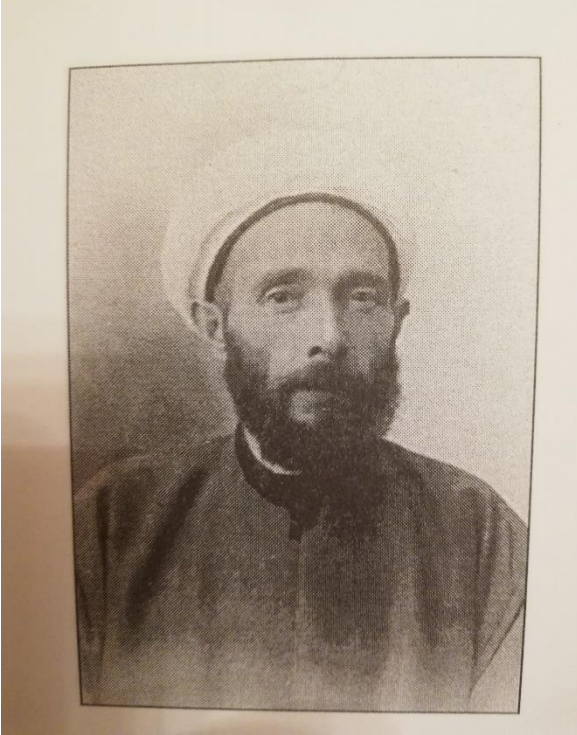
Ahmet Hamdi Efendi

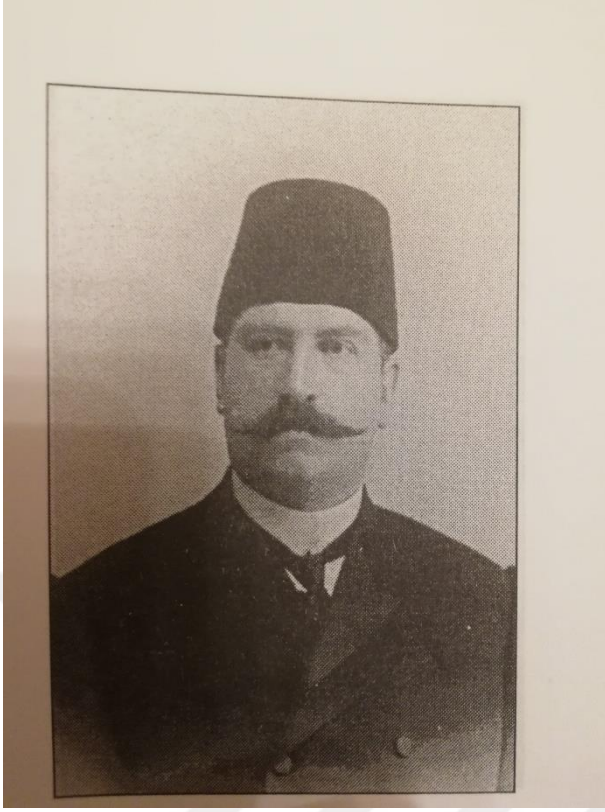
Ali Haydar Bey

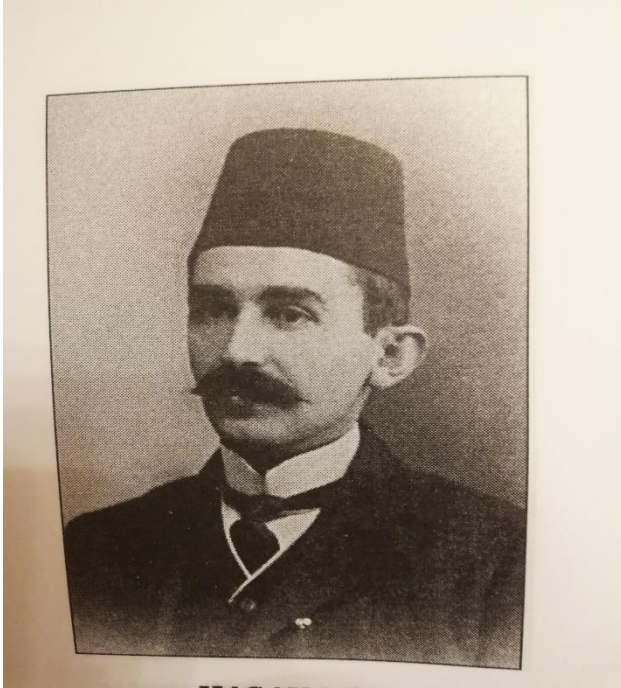
Mahmut Bedri Bey

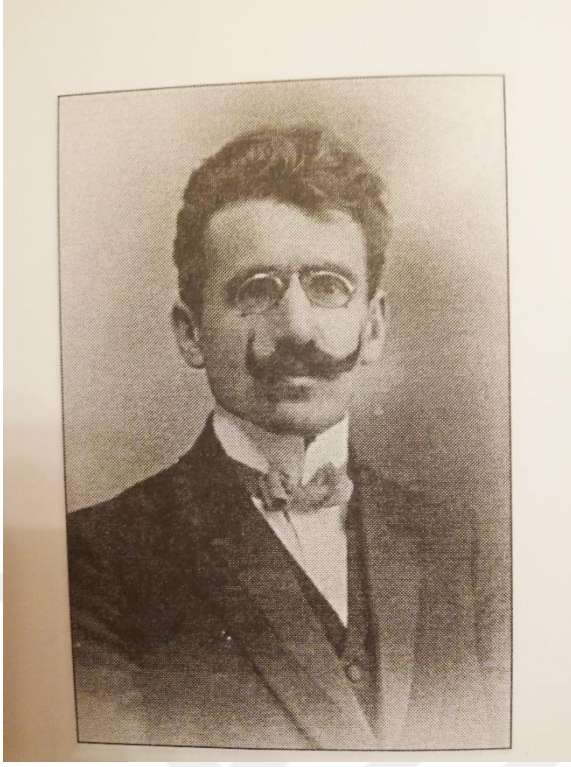
Hafız İbrahim Efendi

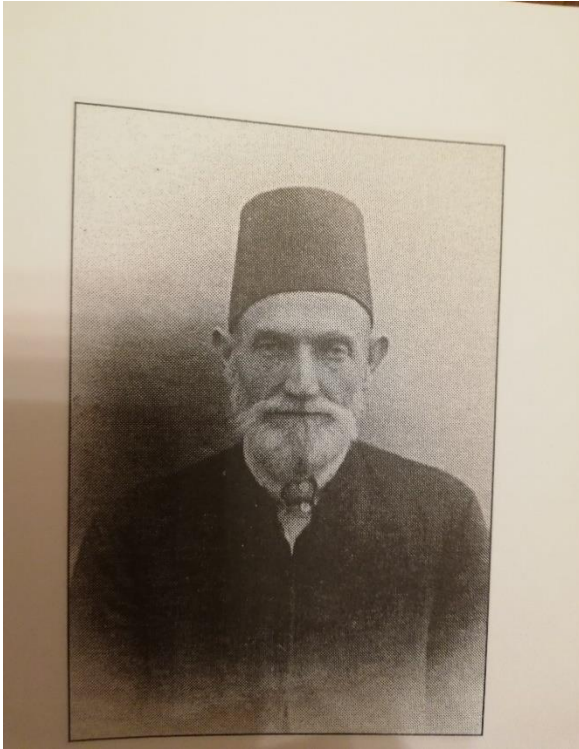
Hüseyin Fuat Paşa

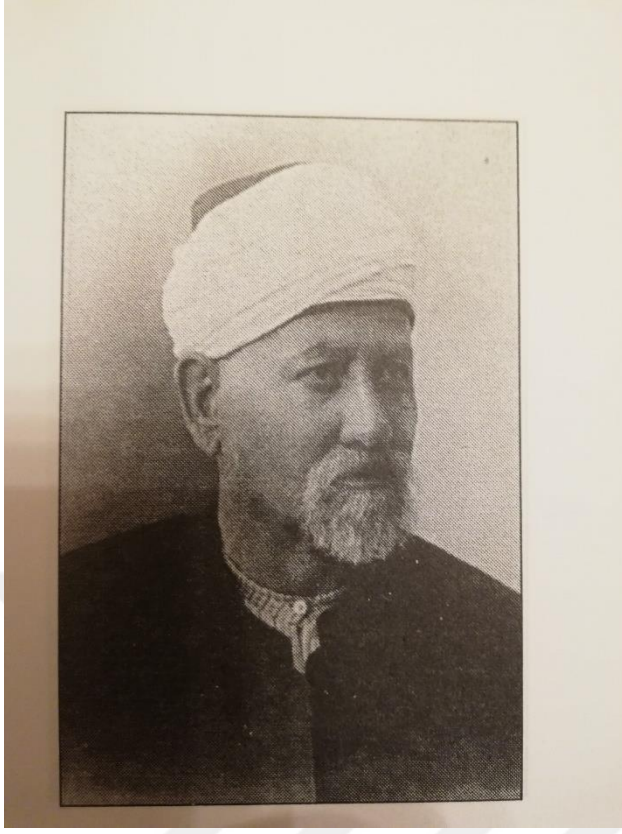
Hasan Bey

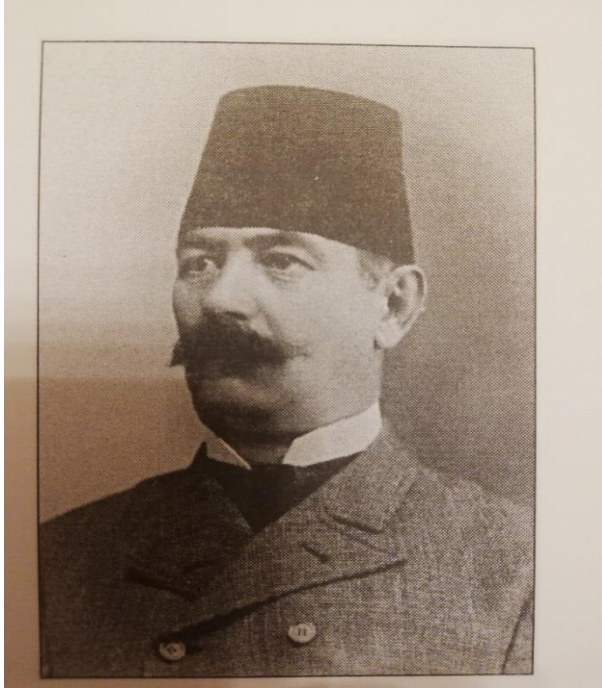
Sava Efendi

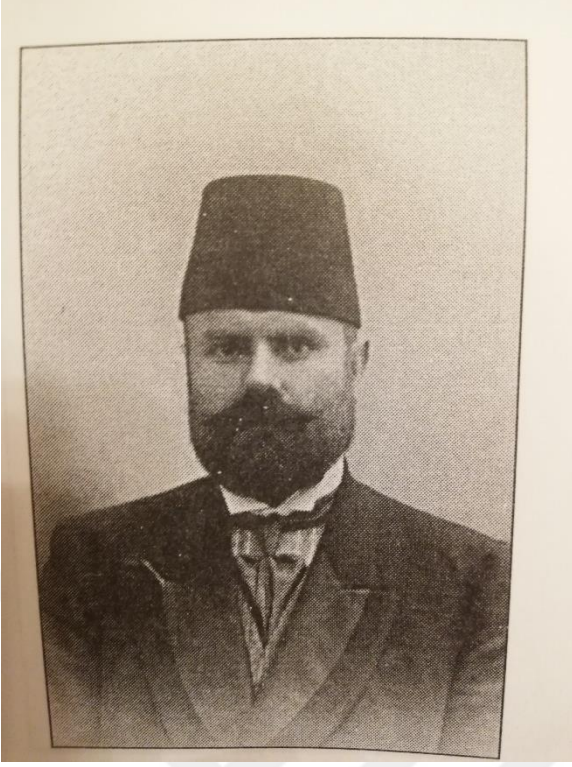
Şaban Paşa

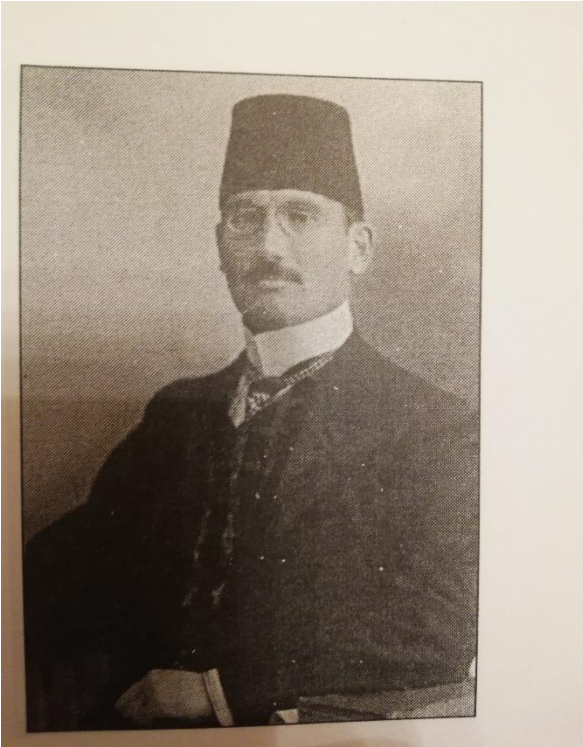
Şerif Efendi

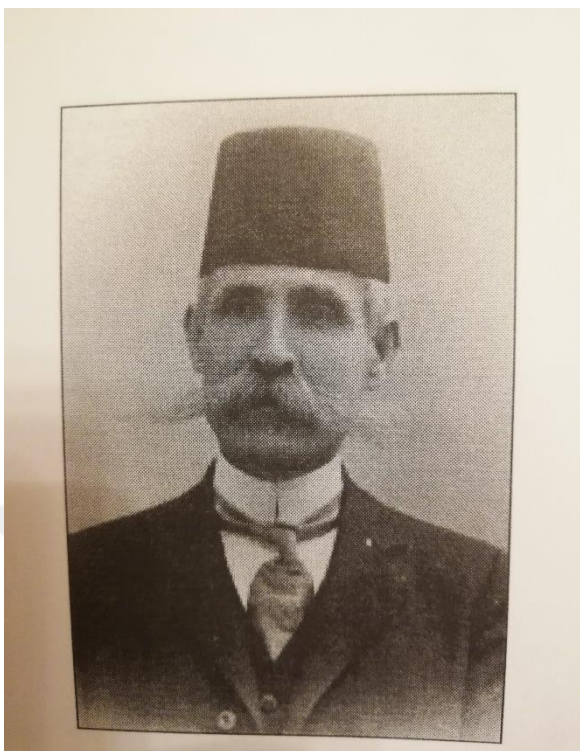
Yahya Bey

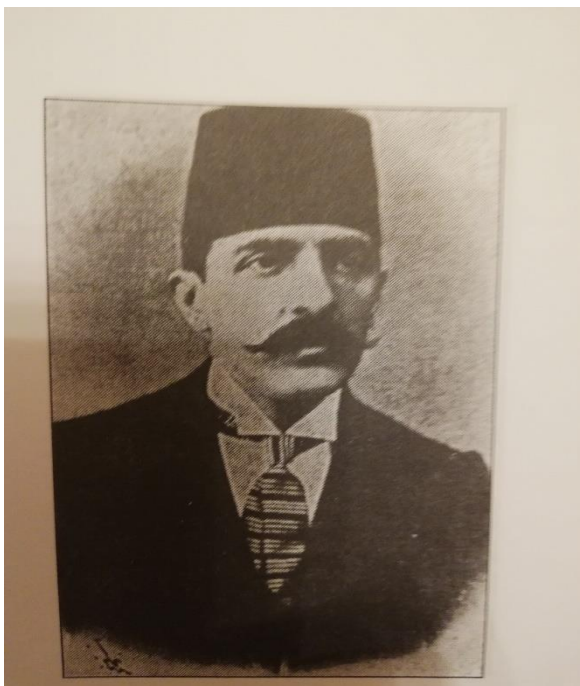
Hasan Muhittin Bey

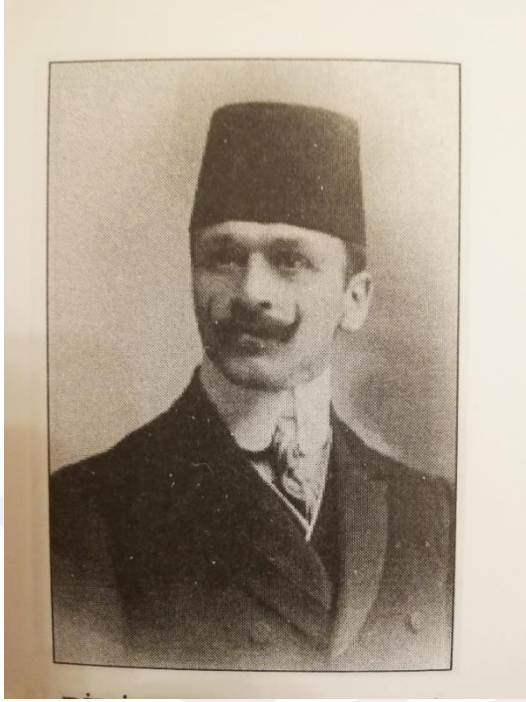
Ali Vasfi Bey

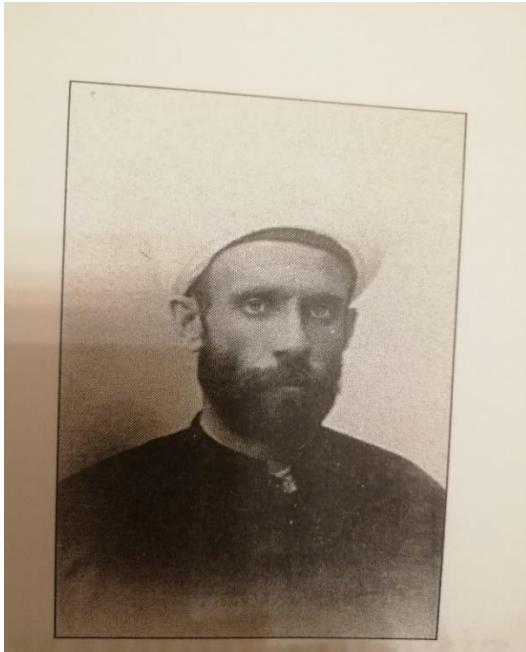
Aleksandr Parliç Efendi

Necip Draga Bey

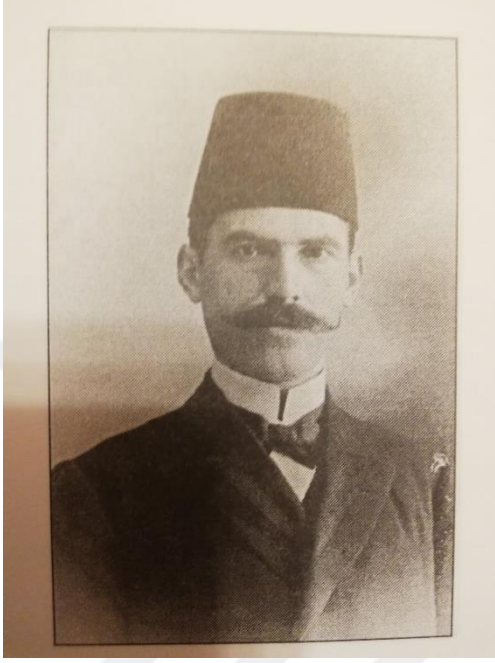
Dimitar Pavlof Efendi

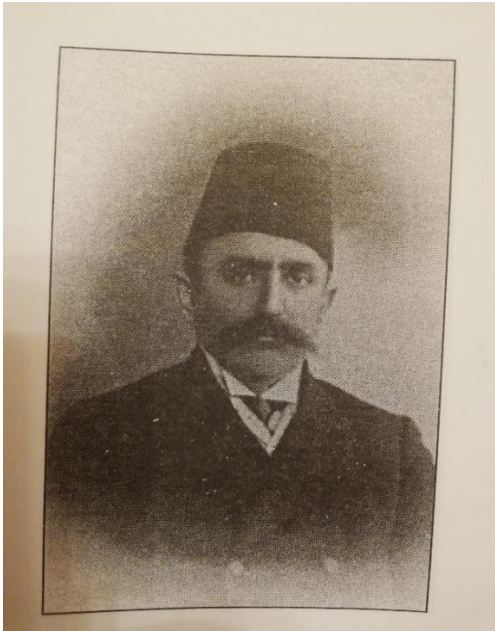
Said Efendi

Kaynak: Güneş, Cilt 2, ss. 447 – 467.

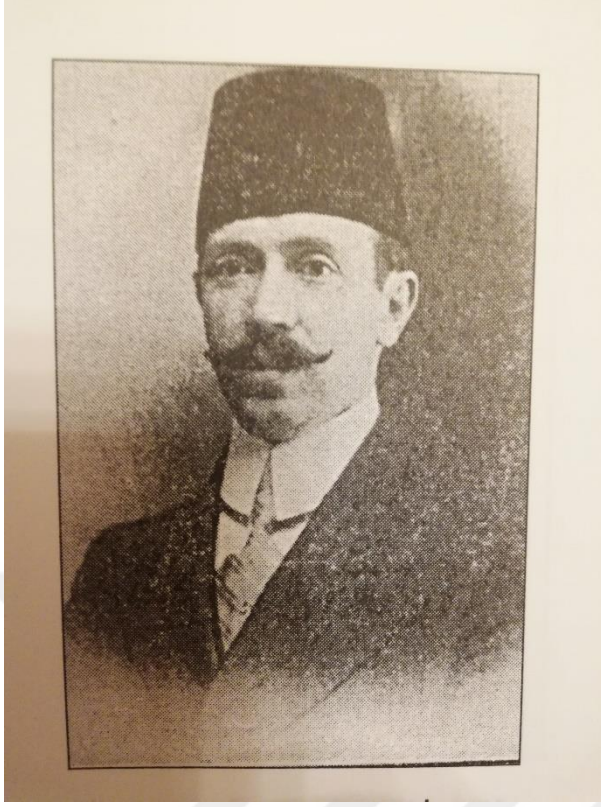
Ek 2: Manastır Mebusları

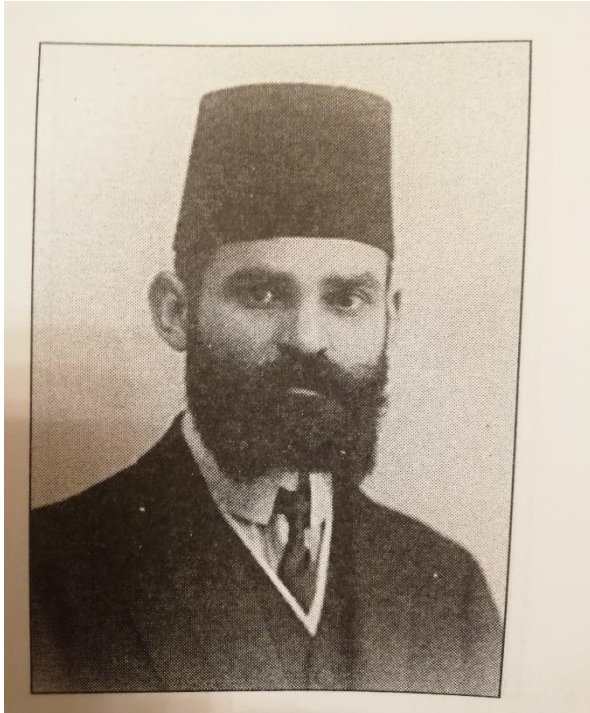
Basri Bey

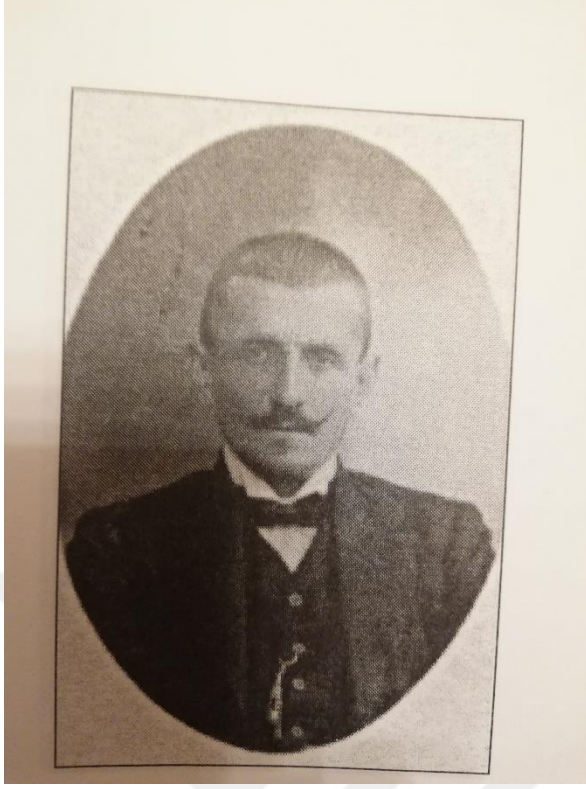
İsmail Bey

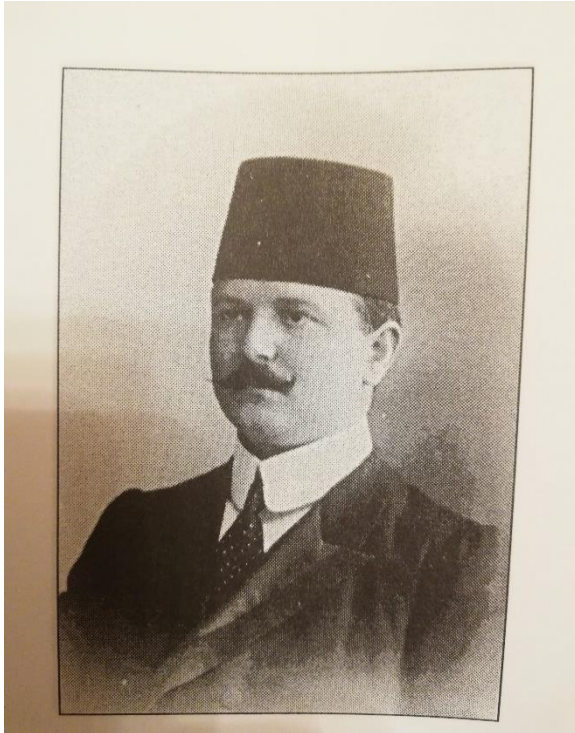
Şevket Efendi

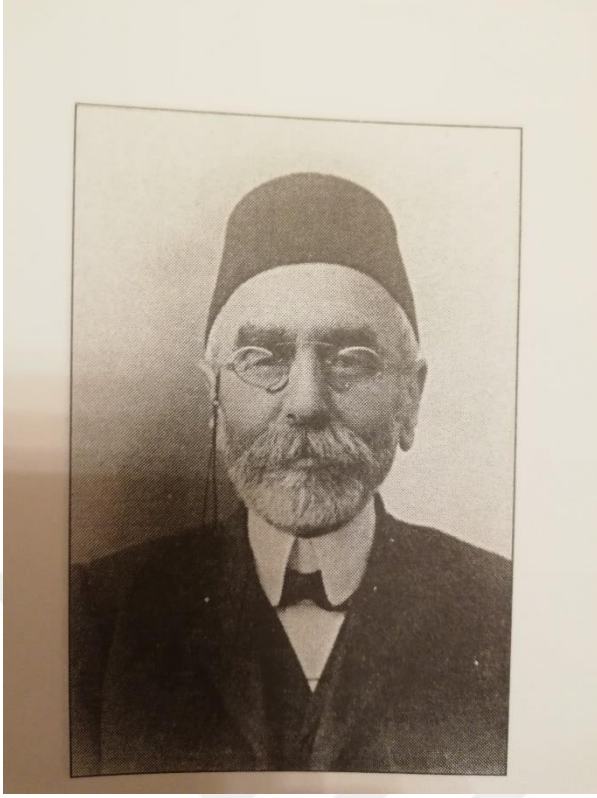
Filip Mişe Efendi

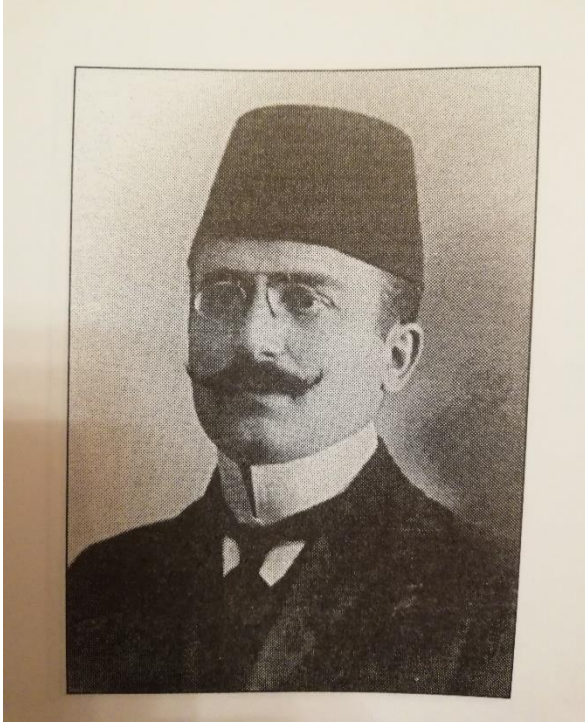
Şahin Taki Bey

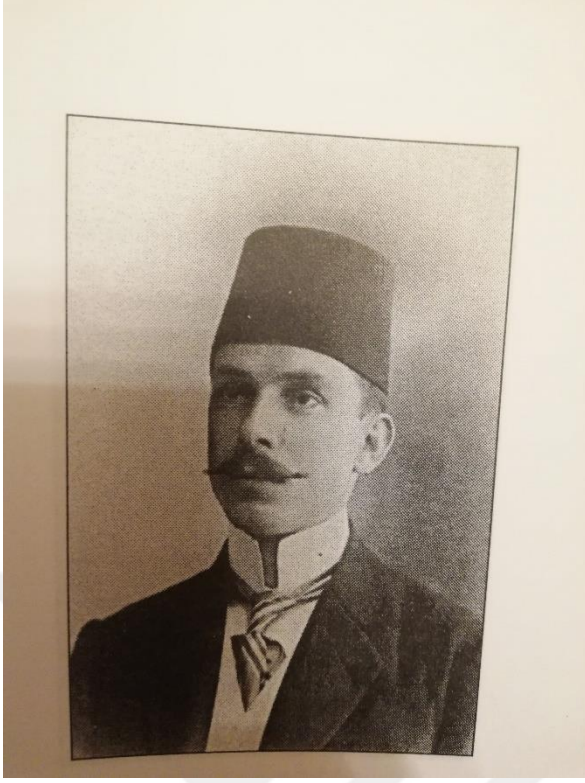
Dimitriyeviç Efendi

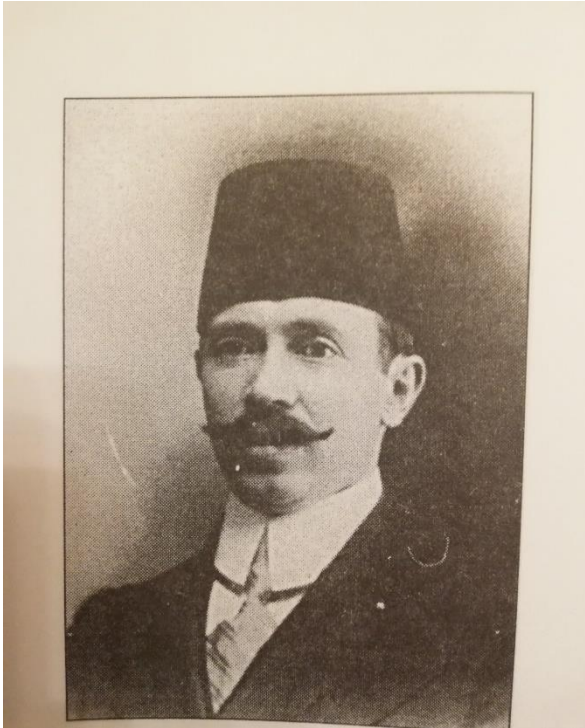
Mehmet Vasıf Efendi

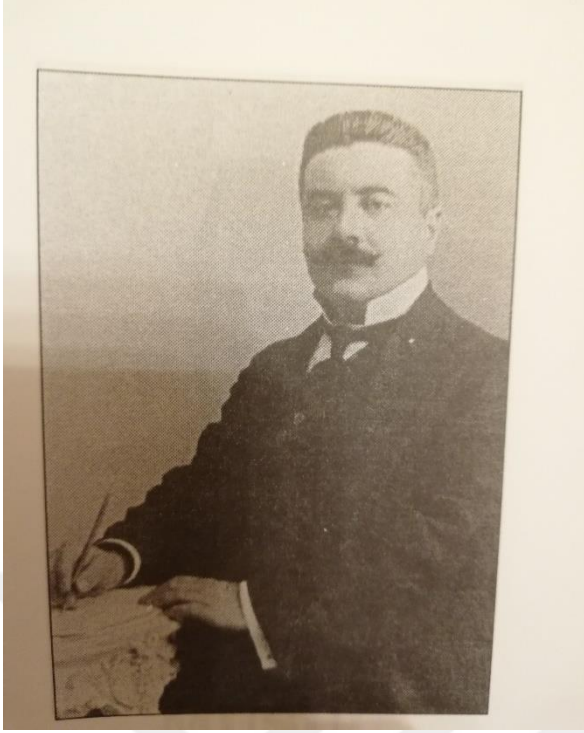
Pañcederof Efendi

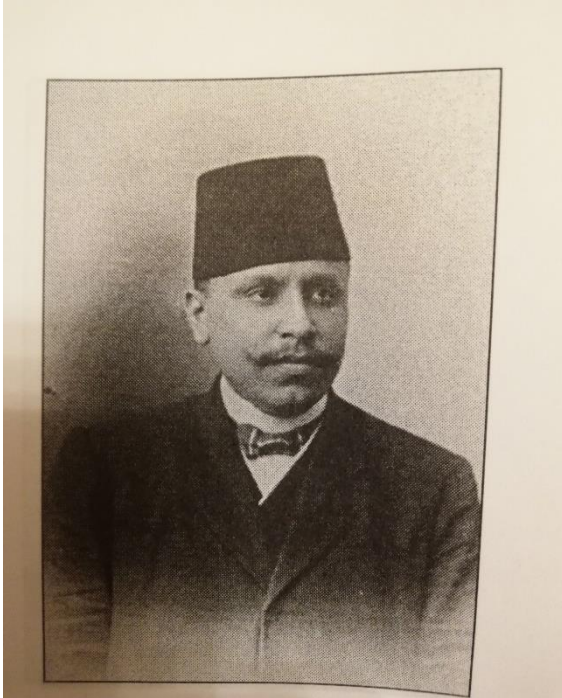
Trayan Naili Efendi

Koço Drizi Efendi

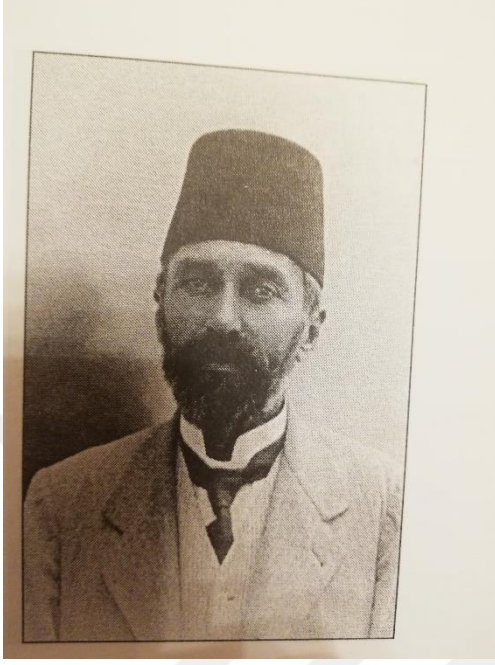
Haris Vamvaka Efendi

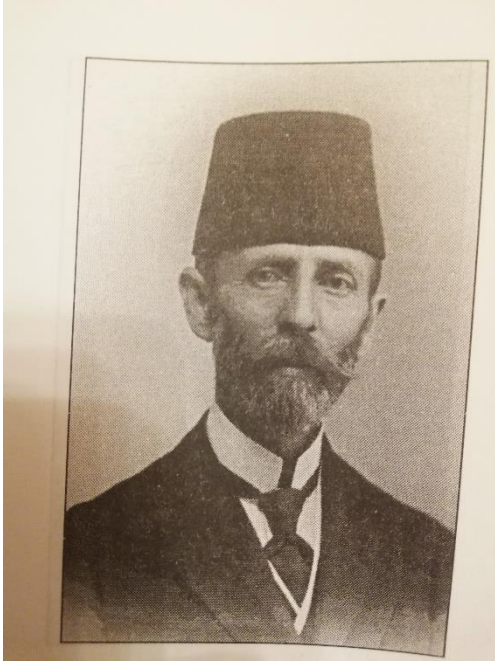
Yorgi Bošo Efendi

Kaynak: Güneş, ss. 485- 489.

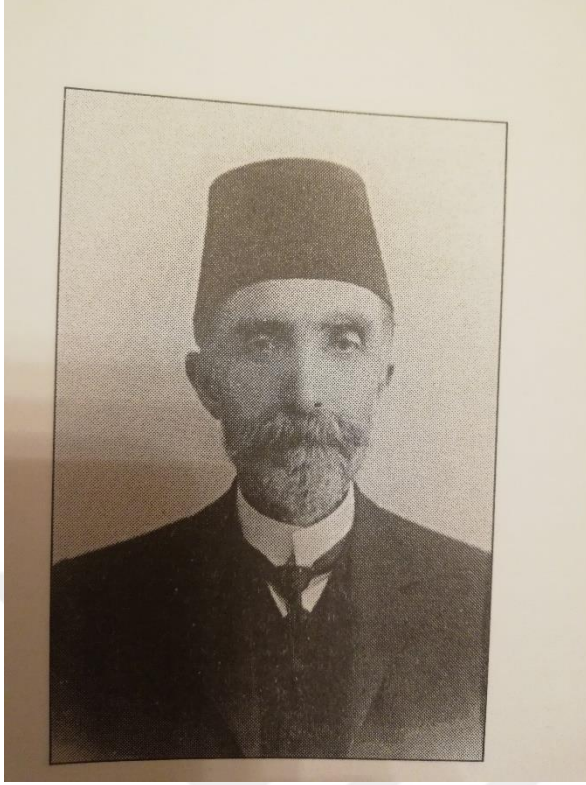
Ek 3: Selanik Mebuslar

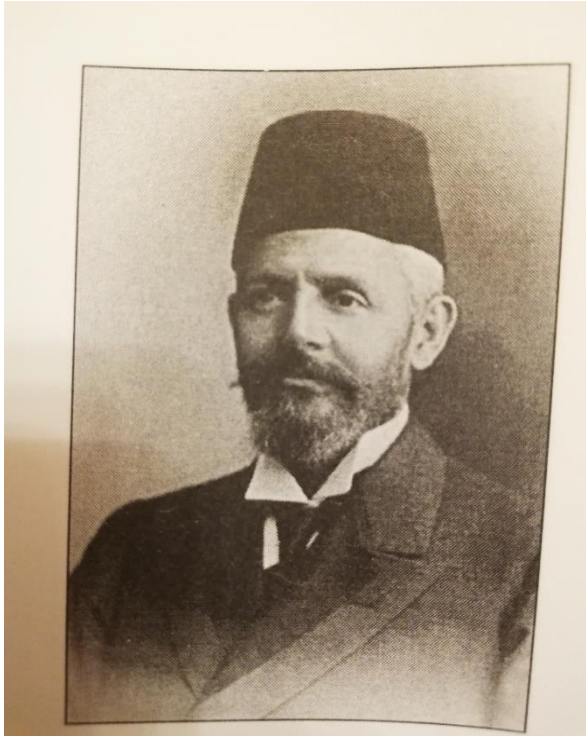
Agah Bey

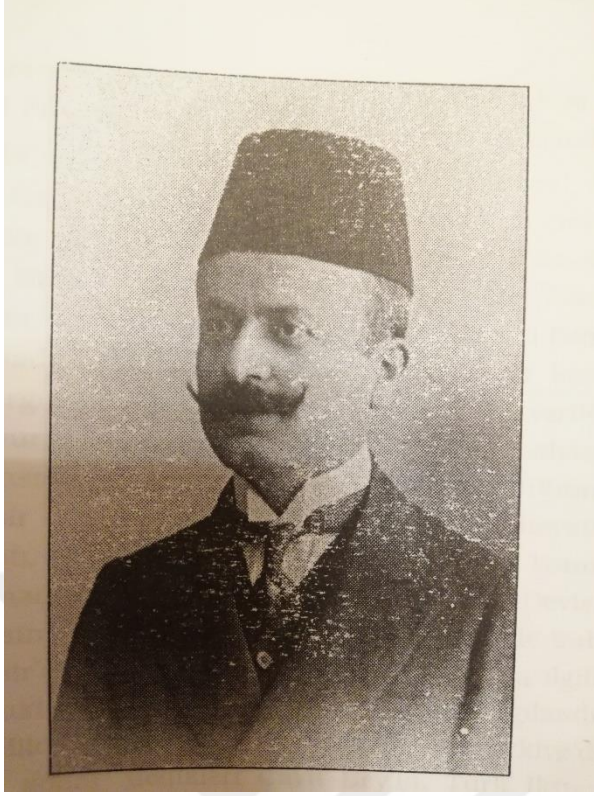
Rıza Bey

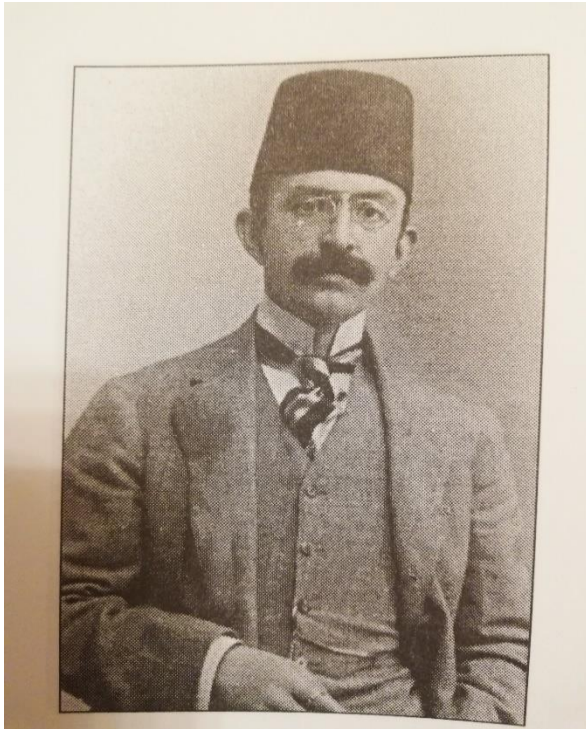
Yorgaki Artas Efendi

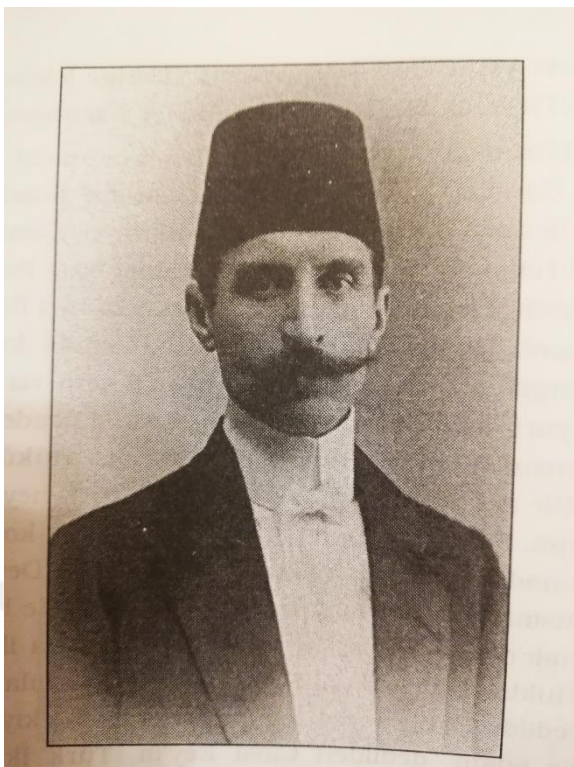
Emanuel Karasu Efendi

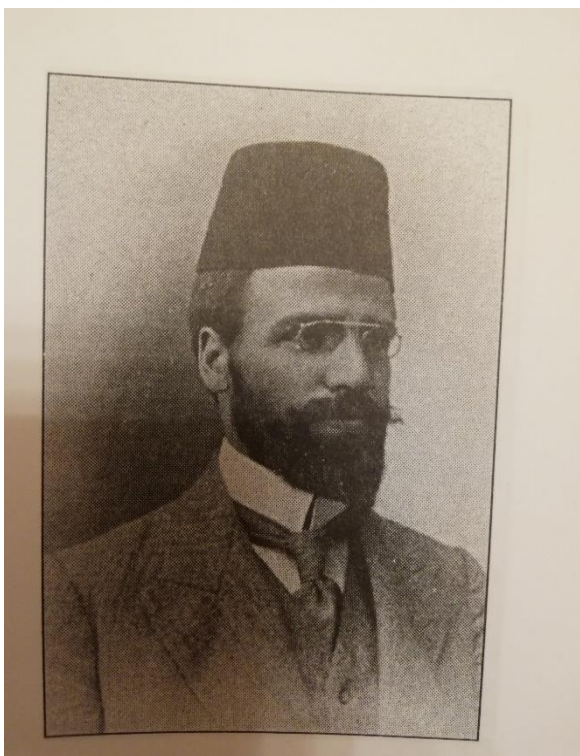
Yorgi Honos Efendi

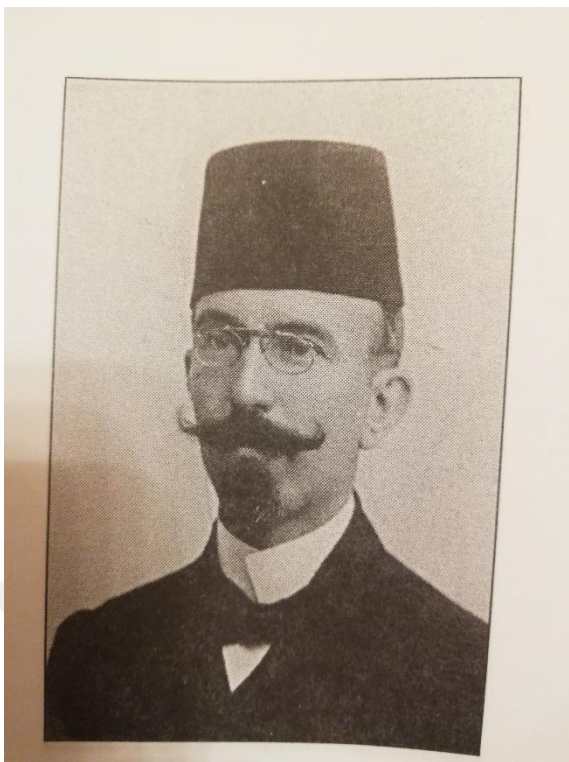
Mehmet Cavit Bey

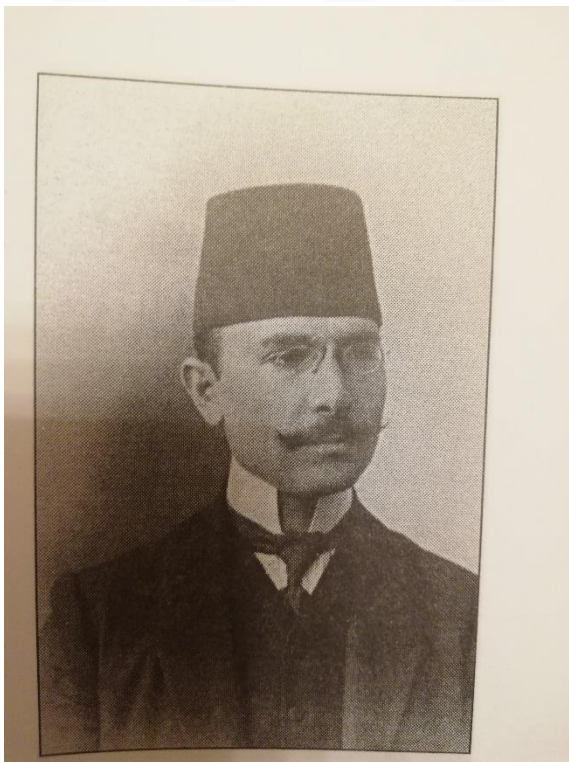
Rahmi Bey

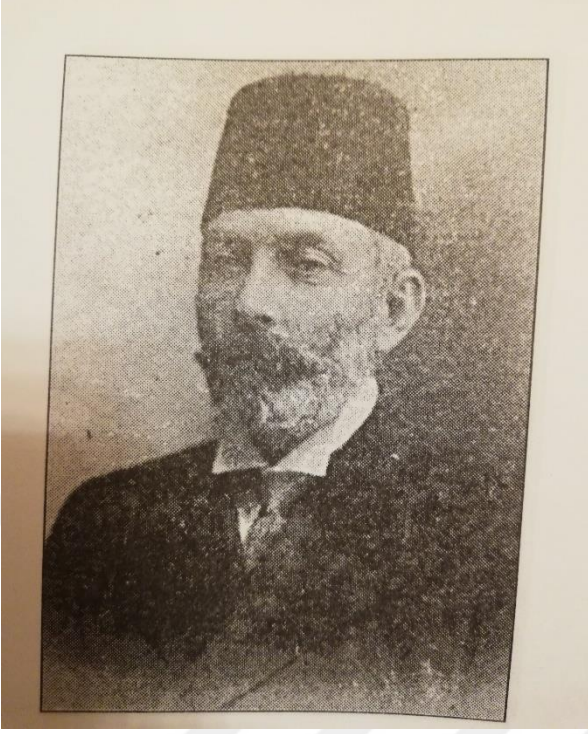
Dimitri Velahof Efendi

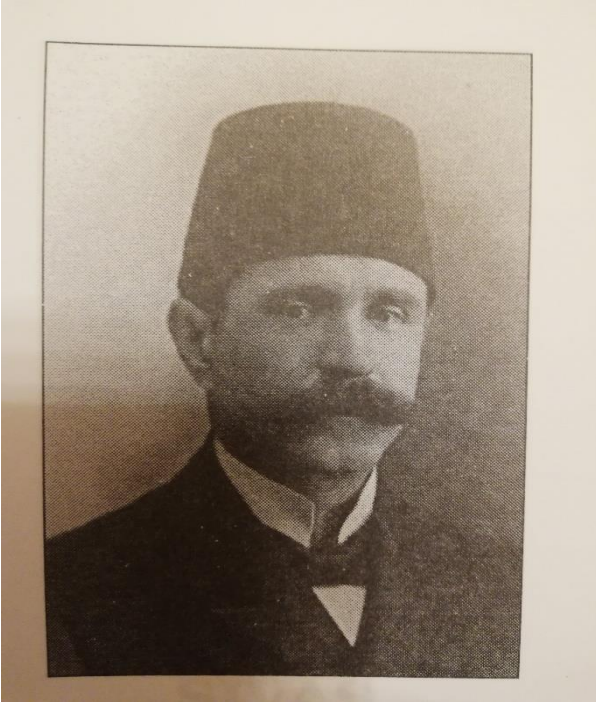
Hristo Dalçef Efendi

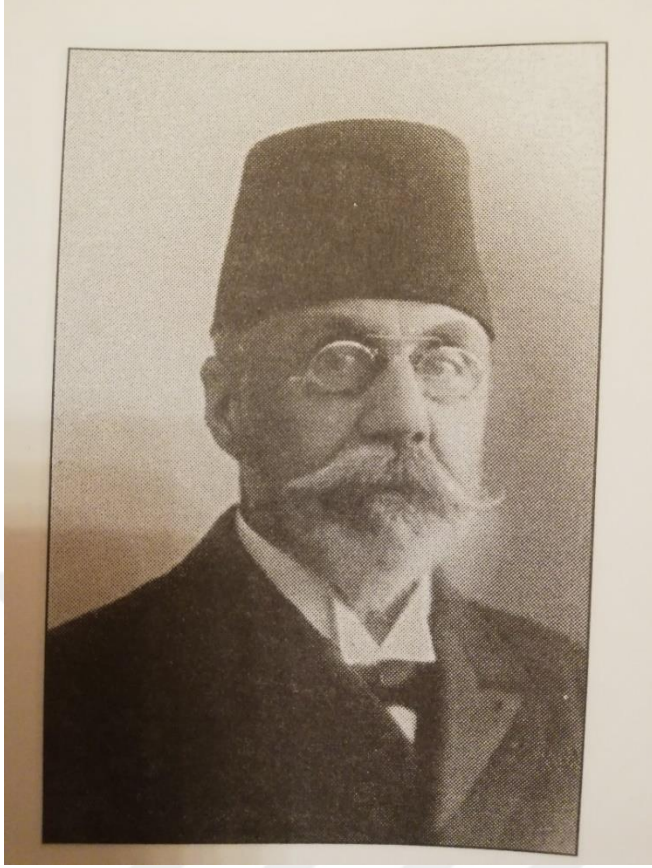
Dimitri Dingas Efendi

Derviş Ragıp Bey

Midhad Şükrü

Yusuf Naşid Bey

Kaynak: Güneş, ss. 511- 524